

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**AFFEDİCİLİĞİN VE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN BOŞANMAYA UYUM
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Ayşe ULUCAK
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Meral SERT

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**AFFEDİCİLİĞİN VE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN BOŞANMAYA UYUM
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**THE EFFECT OF FORGIVENESS AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT ON
ADJUSTMENT TO DIVORCE**

Ayşe ULUCAK
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Meral SERT

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.**

© 2024

ÖZGEÇMİŞ

Eylül 2008- Haziran 2012: Sivas Suşehri Anadolu Öğretmen Lisesi

Eylül 2012- Haziran 2018: Boğaziçi Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Eğitim Bilimleri Bölümü / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı

Eylül 2016- Şubat 2017: Groningen Üniversitesi / Davranışsal ve Sosyal Bilimler Fakültesi / Psikoloji / Misafir Öğrenci

Ekim 2021- ...: Adalet Bakanlığı / Pedagog

Eylül 2020- Nisan 2024: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşe ULUCAK

ONAY

Ayşe ULUCAK tarafından hazırlanan “Affediciliğin ve Algılanan Sosyal Desteğin Boşanmaya Uyum Üzerindeki Etkisi” konulu bu çalışma 19/04/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda aşağıdaki jüri üyeleri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Meral SERT

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Durmuş ÜMMET

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Ülkü TOSUN

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temelini boşanma sonrasının gerektirdiği uyum süreçlerinde affediciliğin ve sosyal destek algısının önemli bir yer kapladığı düşüncesi oluşturmaktadır. Çıktısı bu çalışma olan yüksek lisans sürecime başladığımda henüz pandemi sürerken tezi yazma sürecimde boşanma sürecindeki bireylerle çalıştığım bir işim oldu. Başka bir şehre taşındım. Ülkece çok büyük bir travma olan deprem sürecini yaşadık ve nihayetinde yazım sürecinin kendisinin benim için büyük bir disiplin ve azim gerektiren bir zorluk hâline geldiği dönemler oldu.

Anlayışı ile bu zor süreci tamamlamama destek olan danışmanım Doç. Dr. Meral SERT'e, çalışmamı değerlendirerek yapıcı katkılarını sunan hocalarım Doç. Dr. Durmuş ÜMMET ve Doç. Dr. Ülkü TOSUN'a, birçok noktada benzer zorlukları birlikte aştığımız yüksek lisans arkadaşlarım Özkan MERT'e ve İpek ADSIZ'a, iş arkadaşlarım Şafak KESKİN'e, Sümeyye DEMİR'e, Kevser Yeliz ŞENDİR'e ve müdürüm Öznur ŞAHİN'e, veri toplama ve tez yazım sürecimi benim kadar dert edinen aileme ve bu sürecin kaygısını hafifleten en tatlı dostlarım kedilerim Leydi ve Bıdık'a çok teşekkür ediyorum.

Nihayetinde yaşadıkları süreçleri içtenlikle paylaşarak bu çalışmanın birer verisi olmanın ötesinde, yapılan çıkarımlara ve bu çalışmanın açacağı yollara ilham olan, çalışmama katılan her bir bireye ayrı ayrı bir teşekkür borçluyum.

ÖZET

Gelişimin daha erken dönemlerini oluşturan ergenlik yıllarının yanı sıra ilk zamanların fırtınalarının dindiği ilk ve orta yetişkinlik döneminde gerçekleşen bazı olaylar da fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak yeniden bir uyum sürecini gerektirebilmektedir. Özellikle mekânsal, fiziksel, duygusal ve biyolojik olarak daha yerleşik bir hayatın başladığının düşünüldüğü evlilikten sonra gelen boşanma, ardından bu uyum süreçlerini deneyimlemeyi zaruri kılan olaylardan biridir. Bu anlamda boşanmanın, yetişkinlik dönemleri çalışmalarında titizlikle ele alınması gereken yaşam olaylarından biri olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı birçok bireyin karşısına çok boyutlu ve dinamik bir süreç olarak çıkan boşanma sonrasında gelişen uyum süreçleri üzerinde bireylerin affedicilik düzeylerinin ve sosyal destek algısı düzeylerinin etkisini incelemektir. Bununla birlikte bireylerin boşanmaya uyum, affedicilik ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki ve bu değişkenleri belirli demografik özelliklere göre ele almak da hedeflenmektedir.

Çalışma ilişkisel tarama modelinde hazırlanmış olup örneklemini son altı ay ile beş yıl içinde boşanma davaları başlamış, devam eden ve tamamlanmış 18-65 yaş aralığındaki kişiler oluşturmaktadır. Araştırmaya 38 erkek 164 kadın katılmıştır. Araştırmada Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu, Heartland Affedicilik Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Araştırmada boşanmaya uyum, affedicilik ve algılanan sosyal desteğin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla grup sayısına bağlı olarak bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini incelemek için Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi yapılmıştır. Son olarak, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin Boşanmaya Uyum üzerindeki etkisinin incelenmesi çoklu regresyon analizi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan verileri analiz etmek için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) yazılımının 27.0 sürümü kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, çalışmaya katılan bireylerin Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algıladıkları Sosyal Destek düzeylerinin çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaştığı; Affedicilik, Algılanan Sosyal Destek ve Boşanmaya Uyum'un en az orta düzeyde pozitif yönde ilişki gösterdiği ve Affedicilik ve Algılanan Sosyal desteğin Boşanmaya uyumu yordadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda oluşan çıktılar, literatür ile birlikte ele alınmış ve hem çalışmanın sonuçları doğrultusunda hem de gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Affedicilik, boşanma, boşanmaya uyum, algılanan sosyal destek, boşanma süreci

ABSTRACT

In addition to the years of adolescence, which constitute the earlier periods of development, some events that take place in early and middle adulthood, when the storms of the early times have subsided, may require a process of physical, psychological and social re-adaptation. Divorce, which comes after marriage, especially when a more settled life is thought to have begun spatially, physically, emotionally and biologically, is one of the events that make it necessary to experience these adaptation processes. In this sense, divorce is considered to be one of the life events that should be handled meticulously in studies on adulthood periods.

The aim of this study is to examine the effect of individuals' forgiveness levels and perceived social support levels on the adaptation processes that develop after divorce, which is a multidimensional and dynamic process that many individuals face. In addition, it is also aimed to examine the relationship between individuals' adjustment to divorce, forgiveness and perceived social support levels and to address these variables according to certain demographic characteristics.

The study was prepared in the relational survey model and the sample consists of individuals between the ages of 18-65 whose divorce cases have started, continued and completed within the last six months and five years. 38 men and 164 women participated in the study. Fisher Divorce Adjustment Scale-Short Form, Heartland Forgiveness Scale, Multidimensional Scale of Perceived Social Support and demographic information form prepared by the researcher were used in the study.

In the study, independent sample t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used depending on the number of groups to test whether adjustment to divorce, forgiveness and perceived social support differed according to demographic characteristics. Pearson Product Moment Correlation analysis was used to examine the correlation relationship between the variables. Finally, multiple regression analysis was used to examine the effect of Forgiveness and Perceived Social Support on Adjustment to Divorce. SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) software version 27.0 was used to analyze the data collected within the scope of the research.

As a result of the study, it was seen that the levels of Adjustment to Divorce, Forgiveness and Perceived Social Support of the individuals participating in the study differed according to various demographic variables; Forgiveness, Perceived Social Support and Adjustment to Divorce showed at least a moderate positive relationship and Forgiveness and Perceived Social Support predicted Adjustment to Divorce. The outputs of the research were discussed together with the literature and suggestions were made both in line with the results of the study and for future studies.

Keywords: Forgiveness, divorce, divorce adjustment, perceived social support, divorce process

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM: GİRİŞ	10
1.1.Problem Durumu	10
1.2.Araştırmanın Amacı	12
1.2.1. Problem Cümlesi	12
1.3. Araştırmanın Önemi	13
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	15
1.5. Araştırmanın Varsayımları	15
1.6. Araştırmada Kullanılan Tanımlar ve Kısaltmalar	15
1.6.1 Tanımlar	15
1.6.2. Kısaltmalar	16
2.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	17
2.1. Evlilik ve Boşanma	17
2.1.1. Evliliğin Tanımı	17
2.1.2 Evliliği Açıklayan Kuramlar	17
2.1.3 Boşanmanın Tanımı	18
2.1.4. Boşanmanın Etkileri	19
2.1.5. Boşanmaya Uyum ve Uyumu Etkileyen Etmenler	21
2.1.6. Boşanma Sonrası Uyum Kuramları	21
2.2. Affedicilik	24
2.2.1. Affediciliğin Tanımı	24
2.2.2. Affediciliğe Kuramsal Yaklaşımlar	26
2.2.3. Affedicilik Modelleri	27
2.2.4. Affedicilik Türleri	29
2.2.5. Affedicilik ve İyi Oluş	30
2.2.6. Boşanmaya Uyum ve Affedicilik	30
2.3. Algılanan Sosyal Destek	31
2.3.1. Sosyal Desteğin Tanımı	31
2.3.2. Sosyal Destek Modelleri	32
2.3.3. Sosyal Desteğe Ait Boyutlar	33
2.3.4. Sosyal Destek Türleri	33

2.3.5. Sosyal Destek Kaynakları	35
2.3.6. Algılanan Sosyal Destek ve İyi oluş.....	36
2.3.7. Boşanmaya Uyum, Algılanan Sosyal Destek ve Affedicilik ile İlgili Araştırmalar.....	36
3. BÖLÜM: YÖNTEM	38
3.1.Araştırma Modeli	38
3.2. Evren ve Örneklem.....	38
3.3. Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri.....	39
3.4. Veri Toplama Araçları.....	44
3.4.1. Demografik Bilgi Formu	44
3.4.2. Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu.....	44
3.4.3. Heartland Affetme Ölçeği	45
3.4.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	46
3.5.Verilerin Toplanması	46
3.6. Verilerin Analizi	47
4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	48
4.1 Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Sosyal Destek Değişkenlerine ve Alt Boyutlarına Ait Betimleyici Bulgular	48
4.2. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Sosyal Destek Değişkenleri ve Alt Boyutlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklaşıp Farklaşmadığına Dair Bulgular	50
4.3. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Gerçekleştirilen Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları.....	77
4.4.Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	80
5. BÖLÜM: TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	84
5.1. Tartışma	84
5.1.1. Araştırmanın Demografik Değişkenlerine İlişkin Tartışmalar.....	84
5.1.2. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenlerinin Korelasyonuna İlişkin Tartışma.....	93
5.1.3. Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenlerinin Boşanmaya Uyum Üzerindeki Yordayıcılığına İlişkin Tartışma	96
5.2. Öneriler	97
5.2.1. Çalışmanın Çıktıları Doğrultusunda Öneriler	97

5.2.2. Gelecek Çalışmalar için Öneriler	98
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	120

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Betimleyici İstatistikleri	48
Tablo 2. Araştırma Değişkenlerinin ve Alt Boyutlarının Basıklık ve Çarpıklık Değerleri	49
Tablo 3. Araştırma Değişkenlerinin ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması.....	50
Tablo 4. Araştırma Değişkenlerinin Yaş Grubuna Göre Farklılaşması (t test).....	52
Tablo 5. Araştırma Değişkenlerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	54
Tablo 6. Araştırma Değişkenlerinin Meslek Grubuna Göre Farklılaşması (ANOVA)	56
Tablo 7. Araştırma Değişkenlerinin Gelir Grubuna Göre Farklılaşması	59
Tablo 8. Araştırma Değişkenlerinin Evlilik Süresine Göre Farklılaşması	61
Tablo 9. Araştırma Değişkenlerinin Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Farklılaşması	64
Tablo 10. Araştırma Değişkenlerinin Çocuk Sayısına Göre Farklılaşması	65
Tablo 11. Araştırma Değişkenlerinin Çocuğun Velayetine Sahip Olma Durumuna Göre Farklılaşması	68
Tablo 12. Araştırma Değişkenlerinin İlişki Durumuna Göre Farklılaşması.....	69
Tablo 13. Araştırma Değişkenlerinin Boşanma Üzerinden Geçen Süreye Göre Farklılaşması	71
Tablo 14. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon.....	77
Tablo 15. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin Etkisine Dair Çoklu Doğrusal Regresyon.....	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik Etkisi ve Algılanan Sosyal Destek Etkisinin Çoklu Doğrusal Regresyon Analiziyle İncelenmesi	79
Şekil 2. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutlarının Etkisinin Çoklu Doğrusal Regresyon Analiziyle İncelenmesi.....	83

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın arka planını oluşturan problem durumu, araştırmanın amacı, varsayımları, sınırlılıkları ele alınıp araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

1.1.Problem Durumu

Çocukluk döneminde daha görünür olan değişim ve dönüşüm süreçleri bireyler yaşamlarında toplumsal olarak kabul edilen aşamaları tek tek geçerken de gerçekleşmeye devam etmektedir. Evlilik bu aşamalardan yetişkin hayatı için oldukça önem arz edenlerden bir tanesidir. İki bireyin hayatını birleştirmesi fiziksel, psikolojik, mekânsal ve duygusal olarak birçok değişimi ve bir uyum sürecini beraberinde getirmektedir. Bu sürece uyum sağlayamayan ya da süreci, yürütme kararını birlikte aldıkları kişi ile ilerletmekten vazgeçen bireyler boşanma ile yeni bir hayat aşamasına geçmektedirler.

Bu anlamda boşanma hem dünyada hem de Türkiye’de yetişkin yaşam dönemi içinde gittikçe daha fazla deneyimlenen bir yaşam olayı olarak görülmektedir. Boşanma, yalnızca hukuki bir sonlanışı getirmekle kalmamakta, kişilerin birbirlerine karşı duygusal ve içsel bir mesafe duygusu oluşturmaya da sebep olabilmektedir (Çelik & Bayraktar, 2023). Boşanmanın ardından kişiler, yaşamlarına, bu yaşamda üstlendikleri rollere ve sorumluluklarına yeni bir bakış geliştirme ihtiyacı duyabilmektedir. Dolayısıyla boşanma sonrasındaki yeni duruma fiziksel, psikolojik, duygusal ve sosyal olarak bir uyum süreci öne çıkmaktadır. Bireyin ve toplumun iyi oluşu açısından boşanma sırasında ve sonrasındaki bu süreçte bireylerin deneyimlerinin ve yaşadıkları problemlerin psikolojik çıkarımlarını önemsemenin ve bu doğrultuda önleyici psikolojik tedbirler almanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

Çevreye uygun davranış kalıplarını seçme ve uyarlama ya da çevreyi değiştirme süreci olarak tanımlanabilecek uyum (Vyas, 2021), boşanma ile birlikte ele alındığında boşanan bireylerin yeni medeni kimliklerine, ortak yaşam alanlarının değişimine, çocuk ile değişen ilişki dinamiklerine, ortak sosyal çevre ile değişen ilişkilere ve boşanmanın getirdiği maddi değişikliklere alışma süreci olarak anlaşılabılır.

Boşanmaya uyum, kişinin evli veya boşanmış olmasından bağımsız olarak kendi kimliğini tanımlayabilmesi ve ev, iş, boş zaman ve günlük yaşamdaki rol ve sorumluluklarda uygun fonksiyon ortaya koyabilmesidir (Kitson & Morgan, 1990). Boşanmalar, evlilikle ilgili beklentilerin gerçekleşmemesi ve hayal kırıklıklarının, anlaşmazlıkların ve çatışmaların sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bireyde boşandığı kişiye karşı olumlu ve olumsuz bazı hislerin oluşmasına da sebep olabilmektedir. Bireyler bu olumsuz hisler doğrultusunda eyleme geçebilmekte ya da bu hislerden aktif bir şekilde uzaklaşmayı ve yeni yaklaşımlar benimseyebilmektedir. Bu noktada affediciliğin bu yaklaşımlardan biri olduğu görülmektedir.

Affedicilik, kişinin yaşama tutunmasına ve yaşamında bulunduğu yerden daha fazla tatmin olacağı bir noktaya ulaşmasında yardımcı olan ve genel olarak olumlu durumları vurgulayan bir alan olarak tanımlanan pozitif psikolojide (Peterson, 2000) sıklıkla ele alınan

kavramlardan biridir. Pozitif psikolojide teşvik edilen kavramlardan olan affedicilik; kişinin kendisine zarar veren kişiye duyduğu öfke ve intikam gibi negatif hislerden vazgeçerek kendi isteğiyle merhamet ve anlayış gibi olumlu duygular geliştirmesi olarak ifade edilmektedir (Enright & Fitzgibbons, 2000; akt. Kozan, Kesici, Baloglu, 2017). Affedicilik ile bireylerin boşanmaya uyum süreçlerinde deneyimledikleri birçok olumsuz duyguya alternatif olarak başka bir yaklaşım oluşturulabilecekleri söylenebilir.

Bilişsel esneklik, olumlu duygu durumu ve dikkat dağınıklığı ile olumlu; bunun aksine tekrar eden düşünceler, intikam ve düşmanlık ile olumsuz yönde ilişkilendiği bildirilen (Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen, Billings, Heinze, Neufeld, Shorey, Roberts, Roberts, 2005) affedicilik bir başkasına yöneltilen bir eylem, his ve düşünce bütünü olarak görülebilmektedir. Bununla birlikte affediciliği yalnızca kişinin bir başkasına yönelimi olarak değil çok boyutlu ve yönelimsel bir kavram olarak ve bireyin kendisini, karşısındaki kişiyi veya grubu ya da durumu affetmesi olarak değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır (Bugay, Demir & Delevi, 2012). Boşanma bağlamında affediciliğin ise bireylerin boşanmaya, eski eşlerine ve kendilerine yaklaşımlarını yönlendirip boşanma ile ilintili olarak oluşabilecek tekrar edici düşünceler ve intikam düşünceleri ile ilişki gösterebileceği ve boşanma sonrası uyum süreçlerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Affediciliğin intikam ve tekrarlayıcı düşünceleri azaltmak için alternatif oluşturabileceği boşanma sonrası süreçler yaşamın dengesini bozduğu ve yeni yaklaşım kalıpları gerektirebildiğinden kriz olarak adlandırılacak durumlardır. Kriz durumlarında kişinin kendi psikolojik ve fiziksel kaynakları yeni oluşan durumla baş etmeye yetmeyebileceğinden başka kaynaklardan destek aranabilmektedir. Bu noktada kişinin içinde bulunduğu sosyal yapıya, diğer gruplara ve kişilere sosyal bağlantıları aracılığıyla erişimi olarak adlandırılacak (Chou, Wang, Chen, Chang, Wu, Lu & Yen, 2020) sosyal destek devreye girebilmektedir. Sosyal desteğin psikososyal stres faktörlerinin etkilerine karşı önemli bir durumsal moderatör veya tampon olduğu konusunda bir fikir birliği ve ayrıca ruhsal ve fiziksel sağlıkta terapötik bir etkisi olduğuna dair genel bir kabul bulunmaktadır (Pearson, 1986).

Sosyal desteğin özellikle, kriz teorilerinde ele alındığı biçimiyle vefat durumu, işin yitimi veya iflas, taşınma, meslek seçme, hastalık, stres, depresyon, evlilik, üvey ebeveynlik, sadakatsizlik, tutuklanma, ilaç bağımlılığı, okulu bırakma veya okula dönüş gibi durumlarda daha etkili ve gerekli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir (Pearson, 1990).

Kolektivist bir yapıya sahip olan Türk kültüründe kişiler arası ilişkiler yoğun şekilde yaşanmaktadır. Özellikle aile içi ya da yakın çevrenin verdiği sosyal desteğin önemli olduğu ve kişilere kriz durumlarında büyük rahatlama getirdiği söylenebilir (Çelik, Karakebelioğlu & Güloğlu, 2022). Aile, arkadaşlar, komşular, iş arkadaşları, dinî gruplar, eğlence ve eğitim dernekleri, resmi ve gayri resmi danışmanlar ve kendi kendine yardım gruplarından oluşan sistemler sosyal destek sistemleri olarak adlandırılır (Fontaine, 1986). Bu sistemdeki bir dengesizlik ya da eksiklik bireylerin kriz durumlarını daha zor atlattıklarına sebep olabilmektedir.

Araştırmanın diğer değişkenleri olan boşanmaya uyum ve affedicilik gibi sosyal destek de çok boyutlu bir kavramdır. Sosyal destek; kişinin sahip olduğu sosyal desteğe dair algısı ve gerçekten ihtiyacının karşılanması bakımından algılanan ve alınan sosyal destek olarak iki farklı biçimde ifade edilmiştir. Kişilerin ihtiyaç durumunda çevresinden destek geleceğine inanması, bilmesi, önceki tecrübeleri sonucunda destekleneceğine kanaat getirmesi olarak kabul edilen algılanan sosyal desteğin bireylerin stresle baş etmelerine büyük bir katkıda bulunduğu bildirilmiştir (Norris & Kaniasty, 1996).

Affedicilik ve algılanan sosyal destek kişilerin fiziksel, psikolojik ve duygusal iyi oluşları ile ilişkileri bakımından ayrıntılı şekilde çalışılmıştır. Ancak bu iki kavramın özel bir yaşam dönemi olan boşanma sonrası ile ilişkisini konu alan çalışmalar kısıtlıdır. Bununla birlikte, birçok yetişkinin toplumsal yaşamda oldukça aktif olduğu bir döneme denk gelen boşanma süreçleri, bireyleri psikolojik olarak etkileyerek kişisel ve toplumsal hayata katkılarını sınırlayabilen kritik bir dönem olabilmektedir. Bu çalışmada, bireylerin boşanma sonrasındaki uyum süreçleri üzerinde bu sürecin duygusal, bilişsel ve sosyal boyutlarındaki etkenler olan affetme ve sosyal destek algısının etkisi ele alınmıştır. Bu çalışmanın uygulamaya dönük çalışmalara bütünsel ve etkili bir perspektif getireceği düşünülmektedir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, boşanmaya uyum üzerinde affediciliğin ve algılanan sosyal desteğin etkisini incelemektir. Ayrıca ana değişkenler boşanmaya uyum, affedicilik, algılanan sosyal destek arasındaki ilişki ve diğer demografik değişkenlere göre bu değişkenlerdeki farklılaşmalar da incelenecektir. Araştırma kapsamında cevap oluşturmaya çalışılacak problem cümlesi ve alt problemler aşağıda yer almaktadır.

1.2.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın amacı son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma süreci tamamlanmış kadın ve erkek bireylerin boşanmaya uyum düzeyleri üzerinde affedicilik ve sosyal destek algısı düzeylerinin etkisini incelemektir. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi “Boşanmaya uyumu affedicilik ve algılanan sosyal destek etkilemekte midir?” şeklindedir.

1.2.1.1. Alt Problemler

1. Son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış bireylerin boşanmaya uyum, affedicilik ve algılanan sosyal destek düzeyleri;

-Yaş grubuna göre farklılaşmakta mıdır?

-Cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

-Eğitim seviyesine göre farklılaşmakta mıdır?

-Meslek grubuna göre farklılaşmakta mıdır?

-Gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

-Evlilik süresine göre farklılaşmakta mıdır?

-Çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

-Çocuğun velayetine sahip olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

-İlişki durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. Son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış bireylerin boşanmaya uyum ve affedicilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

3. Son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış bireylerin boşanmaya uyum ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

4. Son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış bireylerin affedicilik ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

5. Son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış bireylerin boşanmaya uyum düzeyleri üzerinde affedicilik düzeylerinin ve algılanan sosyal destek düzeylerinin etkisi bulunmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Yaşam zorlukları karşısında iyi hâli sürdürebilme veya geri kazanma kapasitesi olarak tanımlanan psikolojik dayanıklılık (Ryff, Singer, Dienberg Love & Essex, 1998); hastalık, depresyon veya ayrılık gibi stres verici yaşam değişimlerinin ardından kısa sürede önceki iyi hâle dönüş anlamına gelmektedir. Psikolojik dayanıklılıkta, olumsuz etkiyi azaltan koruyucu faktörler ve risk karşısında uyum esastır. Psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin kişilerarası ilişkilerinin sağlam ve problem çözme becerilerinin güçlü olduğu ortaya çıkmıştır (Kararımak, 2006).

Fiziksel, psikolojik ve bilişsel büyük değişimler barındıran bir süreç olarak insan yaşamı bu stres verici değişimlerden olumsuz etkilenmeyecek ya da etkilendiği takdirde hızla eski hâline dönebilecek dayanıklılığı içerdiği takdirde kişi yaşamı boyunca sağlıklı işlevselliğini sürdürebilecektir. Bu bağlamda tanımlarından biri psikopatoloji gelişimi açısından önemli risk barındıran stres vericilere rağmen olumlu bir sonuç yaratan koruyucu faktörler, süreçler veya mekanizmalar (Hjemdal, Friborg, Stiles, 2006) olan dayanıklılığa katkıda bulunan çeşitli unsurlar bulunmaktadır.

Bu unsurlardan kişisel faktörlere dair bulgular; entelektüel işlevsellik, bilişsel esneklik, sosyal bağlılık, olumlu benlik kavramları, duygusal düzenleme, olumlu duygular, maneviyat, aktif başa çıkma, iyimserlik, umut, beceriklilik ve uyum yeteneğinin dayanıklılık ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Joseph & Linley, 2006). Bu faktörlerden uyuma bireyin yaşam boyu ihtiyacı duyacağı düşünülmektedir.

Değişen ve potansiyel olarak zorlayıcı ortamlara cevap olarak kişinin davranışlarını uyarlama becerisinin olumlu iyi oluşu teşvik ettiği bilinmektedir (Martin, Nejad, Colmar & Liem, 2013). Konu üzerinde yapılan bir çalışmada, üniversite birinci sınıf öğrencilerinden oluşan bir örnekleme uyum ile stres ve depresif semptom düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (Dyson & Renk, 2006).

Bu bağlamda yetişkin yaşamında stres yaratıcı bir değişim, yaşam krizi ve zorlanma olarak görülebilecek boşanma olgusu, her yıl milyonlarca yetişkini ve çocuğu etkilemektedir (Dohrenwend & Dohrenwend, 1974; Norton & Glick, 1976; akt. Berman & Turk, 1981). Bu anlamda boşanma, ardından gelecek bir uyum sürecini gerektirmektedir. Bu uyum süreçlerinin içinde davranışları boşanmanın getirdiği yaşam değişimlerine uyarlama ve bazı kişilik özelliklerini ön plana çıkarmak da bulunmaktadır. Affetme bu duygu, düşünce ve davranış değişikliklerinden biri olarak görülebilmektedir.

Affetme, önemli bir kişilerarası incinmenin ardından meydana gelen bir motivasyonel değişiklikler bütünüdür. İncinen kişi affettiğinde, intikam alma ve suçluyla temastan kaçınma yönündeki temel motivasyonları azalmakta ve (olumlu bir ilişkiyi sürdürme gibi) diğer ilişki kurucu motivasyonlar geri kazanılmaktadır (McCullough, Bellah, Kilpatrick, Johnson, 2001). Heider affetmeyi, mağdurun öz-değerinin örtük bir ifadesi olduğunu öne sürdüğü intikamcı davranıştan vazgeçmek olarak tanımlamıştır (Heider, 1958; akt. McCullough, Rachal, Sandage, Worthington, Brown & Hight, 1998). Boşanma sonrasında oluşabilecek intikam duyguları, iyi hâli yakalamak ve sürdürebilmek için çok etkili olmayabilmektedir.

Uyumu kolaylaştıran bir diğer unsur ise sosyal destektir. Sosyal destek, kişinin sosyal çevresini oluşturan kişilerden gördüğü alaka, sevgi, saygı, takdir ve güven ile birlikte, bilgi edinme ve maddi yardım gibi sosyal, psikolojik ve ekonomik nitelikli destek olarak ifade edilmektedir (Yıldırım,1999). Sosyal destek; gerçekte alınan destek ve desteğin kaynakları olarak iki farklı boyutta ele alınabilmektedir (Dumont & Provost, 1998). Konu üzerindeki çalışmalar, sosyal destek kaynakları güçlü olan kişilerin depresyon düzeylerinin daha düşük olduğuna, benlik algılarının daha yüksek olduğuna, daha uzun yaşadıklarına ve fiziksel olarak daha sağlıklı olduklarına işaret etmektedir (Taysi, 2000). Sosyal desteğin davranışsal boyutuna ek olarak bilişsel ve bireyin içsel süreçleriyle ilgili olan boyutu olarak ele alınabilecek algılanan sosyal desteğin de alınan sosyal destek gibi bireyin stresle baş etmesinde etkili olabildiği görülmektedir (Procidano & Heller, 1983). Algılanan sosyal desteğin, özellikle kişinin kaynaklarının kısıtlı olduğu durumda alınan sosyal destekle benzer etkiyi yaratması, konu üzerinde çalışmanın bireylerin iyi oluşunu daha ekonomik şekilde sağlamak açısından önemli olduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak büyük yaşam krizleri sonrası uyumu etkileyen davranışsal, duygusal ve bilişsel faktörler olan affedicilik ve algılanan sosyal desteğin yetişkin yaşamında önemli bir yaşam krizi olarak görülebilecek boşanma sonrasındaki uyumla ilişkisini incelemenin; bu uyumun düzeyi, boşanma krizi sonrasında bireysel ve toplumsal refah ve kişilerin kendi hayatlarına ve toplumsal hayata katkılarını artırmak açısından oldukça gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan çalışmanın üzerinde durduğu kavramlar dolayısıyla literatürde bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırmanın literatürdeki benzer değişkenleri ele alan araştırmalarla benzer bir büyüklük arz etmesi ve veri toplama araçlarının toplam madde sayısı ile gerekli farkı oluşturmaya dikkat edilerek araştırma koşullarını sağlamasına dikkat edildiği örneklem büyüklüğü 202 kişi ile sınırlı kalmıştır.
- Örneklemdeki erkek katılımcı sayısı kadın katılımcı sayısına göre daha sınırlı kalmıştır.
- Araştırma çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının ve istatistiksel analizlerin kapsamı ile sınırlanmıştır.
- Araştırma 2022-2023 yılları arasında sınırlı bir zaman diliminde toplanan verilerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın toplumsal anlamda boşanma ile ilgili yıllar içerisinde gelişebilecek değişiklikleri içermekte sınırlı kalma durumu bulunmaktadır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada veri toplama araçlarını yanıtlayan bireylerin;

- Araştırmaya gönüllü katıldıkları,
- Cevaplarında samimi ve tarafsız oldukları,
- Örneklemen evrenin bir temsilini oluşturduğu,
- Veri toplama araçlarının araştırılan değişkenleri ölçebilecek yeterlilikte olduğu varsayılmıştır.

1.6. Araştırmada Kullanılan Tanımlar ve Kısaltmalar

1.6.1 Tanımlar

Boşanmaya Uyum: Boşanma sonrasında fiziksel veya ruhsal bir hastalığa dair belirti ve semptomların nispeten olmaması; ev, aile, iş ve boş zamanda gerçekleştirilecek günlük rol ve sorumluluklarda yeterli şekilde işlev gösterebilmek ve evli olma durumuna veya eski eşe bağlı olmaksızın bağımsız bir kimlik geliştirmek olarak tanımlanmaktadır (Kitson & Morgan, 1990). Ayrıca, olumsuz semptomların olmamasıyla sınırlı olmayıp, psikolojik iyi oluş, olumlu bir duygu durumu, genel mutluluk düzeyi, hayat tatmini ve baş etme gibi endekslerle ele alınabilecek olumlu değişimi de kapsayabilmektedir (Krumrei, Coit, Martin, Fogo & Mahoney, 2007).

Affedicilik: Kişinin bir suçluya karşı duyulan kızgınlığının üstesinden, bu tür bir duyguya sahip olma hakkından kendini mahrum bırakmak yerine suçlunun bu duygulardan mahrum

kaldığını varsayarak gelmesidir. Önemli noktaları affeden kişinin derin bir incinme yaşaması ve kırgınlık göstermiş olması, kırılan kişinin kırgınlık duymaya ahlaki hakkı varken bunun üstesinden gelmesi ve diğerine karşı şefkat ve sevgiyi de içeren yeni bir tepki oluşturmaktır. Bu sevgi dolu tepki, affedicinin suçluyu sevme yükümlülüğü olmadığının farkına varmasına rağmen oluşmaktadır (Subkoviak, Enright, Gassin, Freedman, Olson, Sarinopoulos, 1995).

Algılanan Sosyal Destek: Sosyal ağının kişinin üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Kişiye destek, bilgi ve geri bildirim sağlayan bir sosyal ağın (Caplan, 1974; akt. Procidano & Heller, 1983), kişinin destek, bilgi ve geri bildirim ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığının geçmiş deneyimlere ya da bilişsel süreçlere dayanılarak değerlendirilmesi ve olumlu yönde değerlendirildiğinde bu desteğin geleceğine inanılması olarak tanımlanabilir. Tutum veya ruh halindeki geçici değişiklikler de dâhil olmak üzere kişinin iç faktörlerinden etkilenmektedir.

1.6.2. Kısaltmalar

FDAS-KF: Fisher Divorce Adjustment Scale Kısa Form / Fisher Boşanmaya Uyum Kısa Formu

ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

vd.: ve diğerleri

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde boşanma konusuna giriş olarak kısaca evliliğin tanımı ve evliliğe ait kuramlar verilecek, ardından boşanma, boşanmaya uyum (adjustment to divorce), affedicilik (forgiveness) ve algılanan sosyal destek (perceived social support) hakkındaki literatür ele alınacaktır. Takip eden kısımda boşanmaya uyum ile affedicilik ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Ardından bu iki değişkenin boşanmaya uyum üzerindeki muhtemel etkisine odaklanılacaktır.

2.1. Evlilik ve Boşanma

2.1.1. Evliliğin Tanımı

Evlilik, yasaların belirttiği biçimde karşı cinsten iki bireyin hayatlarını birleştirerek oluşturdukları ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (Bilen, 2004; akt. Kozan, Baloglu, Kesici, Kamer, 2019). Evlilik aileyi oluşturan ve aynı zamanda “toplumsal ilişkileri belirli kalıplara yerleştiren bir sözleşme”den oluşmaktadır (Gökçe, 1978). Tarihsel olarak toplumsal onayla oluşan evlilik kurumu için her toplum kendi kurallarını ve değerlerini yaratmıştır. Çeşitli sebeplerle evlilik birliğini kurma ihtiyacını hisseden bireyler için evliliğin gerçekleştirilmesinde fiziksel (cinsel) ve kültürel bağlar önem arz edebilmektedir.

Evlilik birliğinin kurulmasının arka planında, toplumsal kabul görme, ekonomik özgürlük, çocuk sahibi olma ve hayatta mutlu olma isteği gibi unsurlar bulunabilmektedir (Köseoglu & Yazıcı, 2022). Aşamalı bir süreç olan evlilik; hazırlık, başlangıç, çocuk yetiştirme ve olgunluk dönemlerini içermektedir (Gökçe, 1978). Kişilerin evlenmeye duydukları ihtiyaç bir aileye sahip olma, dinî görüşler, merak duygusu, aidiyet, toplumsal alışkanlıkları devam ettirme, hayatı paylaşma, çocuk yetiştirme gibi çok farklı sebeplerden kaynaklanabilmektedir (Kozan vd., 2019). Evlilik, psikoloji bilimi açısından değerlendirildiğinde ise çeşitli kuramlarla ele alınabilmektedir.

2.1.2 Evliliği Açıklayan Kuramlar

Psikoloji kuramlarının çoğunda evlilik ilişkisinin değerlendirildiği görülmektedir. Bunlardan Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre kişiler hayatlarının değişik dönemlerinde o dönemin gerektirdiği belirli krizlerle baş etmek durumundadırlar. Beşinci evreyi oluşturan ergenlik döneminde kişi kimlik bunalımı ile baş edip kimliğini kazanır ve sonraki evrede yakınlık kurma mücadelesi ile karşılaşır (Erikson, 1959; akt. Helms-Erikson, 2001). Yakınlık, kişinin diğerleriyle derin ve anlamlı ilişkiler kurma kabiliyetini belirtir. Bu süreçte kişinin yaşayabileceği en derin ilişkilerden eş ilişkisi ve seçimi ise evlilik biçimi ve evlenme yaşı gibi unsurlarla birlikte toplumsal ve kişisel değişkenlere göre farklılaşabilir.

İlişkileri sunduğu ödülleri ve gerektirdiği bedeller açısından değerlendiren Thibaut ve Kelley'in sosyal mübadele kuramına göre kişiler bir ilişkiden alacakları haz ve doyum o ilişkinin gerektireceği bedelden fazla olduğunda o ilişkiyi kurmaya istekli olabilmektedirler (Öztahtacı, 2017). Başka bir deyişle, evliliğin kalitesi ve devamlılığı evli kalmanın bedelleri ve ödülleri açısından ele alınabilmektedir. Ödüller bedellerden fazla olduğunda evlilik sürdürülebilirken bedellerin fazlalığı evliliği bitirme ve boşanma kararında bir etken olabilir.

Bağlanma kuramına göre ise kişinin yaşamının erken döneminde kendisine birincil bakım veren kişi ile kurduğu ilişki yaşamının sonraki evrelerinde duygusal ilişkilerini ve dolayısıyla evlilik ilişkisini biçimlendirebilmektedir (Hazan & Shaver, 1987). Erken çocukluk dönemlerinde bakım verenle yakın ilişki tecrübesinin sonraki yıllarda duygusal ilişkilere yaklaşım biçimlerinin güvenli, güvensiz ve kaygılı-kaçıngan olarak gelişmesinde etkili olabileceği; farklı bağlanma biçimine sahip partnerlerin, ilişkide ve evlilikte farklı arzu ve ihtiyaçlara sahip olabileceği ve evlilik dinamiklerinin etkilenebileceği ima edilmektedir. Buna göre evliliğin istenilen yönde ilerlemesinin, her bir partnerin birbirinin konfor, bakım ve cinsel tatmin gereksinimlerini karşılama becerisi ile bağlantılı olduğu öne çıkmaktadır (Hazan & Shaver, 1994).

Sosyal öğrenme kuramı ise kişinin sosyal bir varlık olduğunu ve davranışlarını anlamlandırabilmek için hem kişiyi hem de çevresini değerlendirmenin zorunlu olduğunu öne sürmektedir (Şahin, 2019). Bu doğrultuda evliliğin, kişilerin toplumsal deneyimlerinden gözlemleyerek edindikleri ve sürdürdükleri davranışları içerdiği söylenebilmektedir. Sosyalleşme sürecinde birey içinde bulunduğu toplumsal çevre ile iletişimini ve etkileşimini oluşturacak araçları kazanmaktadır (Cantekin, 2013). Toplumsal rol ve kabullerin daha hızlı sosyalleşme olanakları sonucunda hızla değiştiği bir dönemde evliliğe duyulan ihtiyaç, evlilik kurumunun aldığı biçimler ve evlilik ile ilgili davranışların da değişebileceği söylenebilmektedir. Türkiye'de ve dünyada boşanma da evlilikle alakalı bir davranış olarak bu dönemde farklı biçimler alabilmektedir.

2.1.3 Boşanmanın Tanımı

Boşanma; psikolojik açıdan çeşitli kuramlarla açıklanabilen, çiftlerin farklı ihtiyaçları temelinde ve hukuki ya da dinî ritüellerle kurdukları evlilik birliğini, değişen ihtiyaçları temelinde aynı yöntemlerle sonlandırmaları olarak tanımlanabilir. Evlenmeye karar veren bireyler, evliliğin fiziksel, psikolojik, maddi ve manevi çeşitli sebeplerle kendilerine iyi gelmediğini düşündüklerinde boşanma kararı alabilirler. Boşanma kararının verilmesinde etken olarak evlilik boyunca gelişme gösteren sorunlara çözüm getirilememesi ve üst üste gelen bu sorunların birikmesi dolayısıyla evlilik birliğinin örselenmesi (Yıldırım & Yaşa, 2019), genç yaşta evlenmek (erken evlilik), erken yaşta oluşan duygular doğrultusunda evlenen kişinin negatif yönlerini fark edememe, çiftler arasında eğitim ve kültür düzeyinin farklılık göstermesi, yoğun iş hayatı, çocuk bakımının gerektirdiği görevleri yerine getirmekle ilgili problemler ve bütün bunlarla ilişkili olarak partnerlerin deneyimlediği stres, köken ailelerdeki ebeveyn ve büyüklerin kişilerin evlilikleri içinde gerçekleşen olaylar

hakkında söz söyleyebileceklerini düşünmeleri ve çiftler adına karar vermeleri, geniş aile şeklindeki yaşam biçimi gibi sebepler ön plana çıkmaktadır (Hortaşcu, 1991; Sucu, 2007).

Boşanmanın yukarıda sayılan sebeplerinin yanında her bireyin ve çift ilişkisinin biricikliğinin gerektirdiği çeşitli başka sebepleri de bulunabilmektedir. Karmaşık bir süreç olan boşanma hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ele alınabilecek, hukuki, psikolojik ve ekonomik çıkarımları bulunan bir yapı sergilemektedir.

Evlilik, birçok toplumda kutsal bir kurum olarak kabul edildiği için, boşanma, toplumun bazı kesimleri tarafından olumsuz bir şekilde değerlendirilebilmektedir. Buna ek olarak, boşanma sürecinin yasal boyutu, birey için ekstra stres ve zorluklara yol açabilmektedir. Yasal süreçle ilgili bilgisizlik, belirsizlikler ve karar verme sürecinin stresi, bireyin duygusal ve psikolojik durumunu daha da zorlaştırabilir. Dolayısıyla, boşanmanın genellikle bireyin hayatında radikal bir değişime neden olan; duygusal, psikolojik, sosyal ve ekonomik zorluklara yol açabilen bir süreç olduğu görülmektedir.

Evliliğin sürmesinde karşılıklı anlayış, sevgi, saygı ve güvenin temel değerler olarak kabul edildiği düşünüldüğünde, bu değerlerin zedelendiği bir ortamda, bireyin psikolojik ve duygusal olarak olumsuz etkilendiği söylenebilir. Bu bakımdan boşanma süreci, birey için zorlayıcı bir deneyim olabilir. Boşanma deneyiminin bu yönü ise bireyin duygusal ve psikolojik sağlığında bazı olumsuz etkilerde bulunabilir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) her yıl yayımladığı verilere göre, Türkiye'de 2004 yılında 91 bin 22 olan boşanan çift sayısı 10 yıl içinde yaklaşık yüzde 38 artış göstermiş ve 2013'te 125 bin 305 olmuştur. Aynı temayülle, Türkiye'de boşanma hızı 2007-2015 yılları arasında %26 artış göstermiştir. Türkiye'de evliliklerini sonlandıran çiftlerin sayısı 2016'da 126 bin 164 olmuşken, bu oran 2017 yılında bu sayı %1,8 artarak 128 bin 411 şeklinde gerçekleşmiştir (Duman, 2018). 2020 yılında boşananların sayısı 136 bin 570 olarak ifade edilirken 2021 yılında yaklaşık 175 bine çıkmış ve 2022 yılında 180 bin çift boşanmıştır. 2021 yılında ise bin nüfus başına gerçekleşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızının 2,07 olduğu belgelenmiştir. Bu sayılar ışığında Türkiye'de her sene boşanma oranlarının yükseldiği, evlenen çiftlerin neredeyse 3'te 1'i kadar çiftin de evliliklerini nihayete erdirdiği söylenebilmektedir (TÜİK, 2023). Bu verilerden hareketle ülkemizde gittikçe yaygınlaştığının görüldüğü boşanma fenomeninin etkileri üzerinde çalışmanın bu etkilerden olumsuz olanlara çözüm odaklı yaklaşabilmek açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

2.1.4. Boşanmanın Etkileri

Evliliğin bozulması hem yetişkin bireyleri hem de çocukları ve her ikisinin de uyum düzeylerini etkileyen stresli bir yaşam sürecidir. Konu hakkındaki literatür genel olarak evliliğin sona ermesinin kişilerin yaşamlarında önemli bir karmaşa yaratma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Fakat tek tek bireylerin tepkileri büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Boşanma bazı bireylere fayda sağlarken, bazılarının refahında geçici düşüşler yaşamasına sebep olabilmekte, bazılarını ise hiçbir zaman tam olarak eski hâllerine

dönemeyecekleri bir yöne itebilmektedir (Amato, 2000). Bu sürecin yetişkinleri ve çocukları nasıl etkilediğini inceleyen çalışmalar boşanmanın cinsiyet, velayete sahip olma durumu, boşanma zamanı ve toplumsallaşma düzeylerinin farklılığına göre partnerler ve çocuklar üzerinde farklı şekillerde etkiye bulunduğu göstermektedir. Kadınların boşanma sonrasındaki gelirlerinde yaklaşık %30'luk bir düşüş yaşarken, erkeklerin gelirlerinde yaklaşık %10'luk bir düşüş yaşadıkları ortaya koyulmaktadır (Damota, 2019). Ayrıca aynı çalışmada, boşanmadan sonraki ilk yıl boyunca, velayet sahibi annelerin evli annelere kıyasla daha endişeli, depresif, öfkeli ve kendinden şüphe duyar hâlde bulundukları, ayrıca ait olamama ve kimliksizlik hissinden mustarip olma eğiliminde oldukları bildirilmektedir (Damota, 2019).

Bununla birlikte boşanma ve depresyon arasındaki ilişkinin kadınlara göre erkeklerde daha yüksek olduğunu ve bu anlamda boşanmanın etkilerinin cinsiyete göre farklılaştığını gösteren araştırmalar da mevcuttur. Buna göre boşanmış kişiler arasında majör depresyon oranlarının evli hemcinslerine kıyasla erkeklerde dokuz kat, kadınlarda ise üç kat daha yüksek olduğu rapor edilmektedir (Wade & Pevalin, 2004). Aseltine ve Kessler'e göre (1993), evliliğin sona ermesi, boşanmadan sonraki üç yıl içinde boşanma öncesine kıyasla depresyon düzeyinde ciddi bir yükselişi beraberinde getirmektedir.

Ayrıca Peters ve Liefbroer (1997), boşanmış bireylerin daha izole hissettiklerini ifade etmektedir. Boşanmış bireylerin sosyal rolleri yerine getirmede zorluklar yaşayabildikleri ve özellikle boşanmadan bir sene sonra kadınlar için yaşam standardının erkeklere göre ölçülebilir iyileşmesinde dramatik düşüşlerin olduğu belirtilmektedir (Weitzman, 1985; akt. Kitson & Morgan, 1990). Boşanmadan dört yıl sonra boşanmış bireylerin evlilere göre daha yüksek stres seviyeleri gösterdiği ifade edilmekte (Melichar & Chiriboga, 1988) ve bireysel düzeyde somut verilere dayanarak boşanmış kişilerin intihar riskinin daha yüksek olduğu ortaya koyulmaktadır (Stack & Scourfield, 2015). Ayrıca boşanmanın boşanan bireyler için evli bulunulan döneme göre çocuk yetiştirmede de zorluklar yaratabildiği belirtilmektedir (Fisher, Fagot & Leve, 1998).

Boşanma üzerine yapılan araştırmaların çoğu boşanmanın zararlı etkilerine odaklanmış olsa da belirli koşullar altında boşanma deneyiminin yapıcı bir büyüme için fırsat sağlayabileceğini öne süren çalışmalar bulunmaktadır (Veevers, 1991). Örneğin, Baum, Rahav & Sharon'un (2005), yaptığı çalışmada araştırmaya katılan kadınların çoğunun boşanma sonrasında kendilerini daha bağımsız, hayatları üzerinde daha çok kontrol sahibi ve daha mesul hissettikleri görülmektedir. Bu kadınlar boşanmadan sonra özsayıgılarının yükseldiğini, yetkinliklerinin arttığını ve karşılına çıkan zorluklarla daha etkin bir şekilde mücadele edebildiklerini düşünmekte ve boşanma sonrasında gerçekleşen bu değişikliklerden memnuniyet duyduklarını ve bunları önemli bulduklarını ifade etmektedirler (Baum, Rahav & Sharon, 2005).

Benzer şekilde 68 kadın ve 51 erkek ile yürütülen başka bir çalışmada katılımcı erkekler hayatlarında boşanmadan kaynaklanan herhangi bir pozitif etki belirtmezken kadınlar boşanmanın kendilik ve kimlik algılarında ciddi değişiklikleri beraberinde getirdiğini ve bu sürecin kendileri için kişisel gelişim ve olgunlaşma açısından yeni fırsatlar sunduğunu belirtmişlerdir (Bevvino & Sharkin, 2003). Bireyleri demografik ve kişilik özelliklerine göre

farklı şekillerde etkilediği görülen boşanmanın ardından gelen süreci farklı şekilde etkileyen unsurların olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Takip eden bölümde literatürün ortaya koyduğu bu unsurlar ele alınacaktır.

2.1.5. Boşanmaya Uyum ve Uyum Etkileyen Etmenler

Ayrılmanın yabancılaşma duygularıyla başladığı; bu duyguların genellikle ilişkiden duyulan memnuniyetsizliğin arttığı bir dönemin ardından ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Kayser, 1993; akt. Amato, 2000). Ayrılma kişilerin stres yaşayabilecekleri birçok olayın başlangıcını oluşturmakta, bu stres verici olaylar da kişilerin duygusal, davranışsal ve sağlık bakımından olumsuz sonuçlarla karşılaşma riskini arttırabilmektedir. Evlilik ilişkisi içinde ve hukuki yönüyle ayrılmayı kapsayan boşanmadan sonra başarılı bir uyum sürecinin; bireylerin boşanmayla ilgili görece az semptom gösterdiği, boşanma sonrasında yeni aile, iş veya okul rollerinde iyi işlev sergileyebildiği ve artık önceki evlilikten bağımsız bir kimlik ve hayat tarzı geliştirebildiği ölçüde gerçekleştiği söylenebilmektedir (Kitson ve Morgan, 1990).

Birçok birey, evlilik kurumuna, karşılıklı destek ve uzun süreli mutluluk beklentisi ile girmektedir. Bu çerçevede, eşlerden birinin ya da her ikisinin ayrılma kararı ve takip eden süreç yoğun duygusal etkiler oluşturabilmektedir. Boşanma, stres ve uyum bakış açısına göre evliliğin sonlanması müstakil ve tek bir olay ile gerçekleşmemektedir. Çiftin bir arada yaşamaya başlamasıyla tetiklenen ve yasal boşanmanın gerçekleşmesinden çok sonra bile devam eden karmaşık bir süreç olan boşanmanın kişiler üzerindeki etkilerinin şiddeti ve süresi, kişisel ve çevresel unsurlara bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Amato, 2000). Buna göre boşanma sürecini etkileyen birden çok faktör bulunmaktadır.

Boşanmaya uyumu etkileyen faktörler arasında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, boşanmanın üzerinden geçen süre, çocuklarla bağlantının boşanmadan sonra da devam edip etmemesi, boşama sonrasında yeni bir ilişki geliştirme, kişilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri, evli kalma süresi, gelir düzeyi ve boşanma kararını kimin aldığıın bulunduğu bildirilmektedir (Çimen, 2023). Bu değişkenlerin bazıları bu çalışmanın ele alacağı demografik değişkenleri oluşturmaktadır.

2.1.6. Boşanma Sonrası Uyum Kuramları

Boşanmayı çeşitli şekillerde açıklayan farklı kuramlar bulunmaktadır. Bunlardan Kraus'un kuramına göre boşanma özellikle eşler arasında anlaşmazlık olduğunda veya biri boşanmaya henüz hazır değilse kriz olarak adlandırılabilir aşamalı bir süreci meydana getirmektedir. Kriz, bireylerin duygusal ve psikolojik dengesini sarsabilecek bir durum olarak tanımlanmaktadır. Krausa göre; ilk olarak evlilikte herhangi bir problem yokmuş gibi davranışların gösterildiği yadsıma evresini kötüleşen evlilikten dolayı duyulan öfke evresi takip etmektedir. Ardından evliliğin devamı için çabalanan pişmanlık evresi gelmektedir. Takip eden süreçte eski ilişkiye dönmeyeceğinin kabulünün getirdiği depresif bir dönem ve

yaşamın yeniden düzenlenmesi ile gelen yeni yaşamın kabulü gerçekleşmektedir (Uçan, Yazar & Sayıl, 2006).

Froiland ve Hozman'a (1977) göre, boşanma süreci evlilikteki problemlerin göz ardı edildiği inkâr evresi, beklentilerin boşa çıkmasının getirdiği hüsranın eşlik ettiği ve kişilerin yakın çevrelerinin kendileri ile işbirliği yapmalarını bekledikleri öfke evresi, uzlaşma sürecinin başladığı ve eşlerin müşterek koşullarda uyuşmaya çalıştıkları pazarlık evresi, ilişkinin bitmesinin getirdiği ve benlik değerinin yeniden ele alındığı, hüznün ve kötümserlik duygularının eşlik ettiği depresyon evresi ve nihayetinde evliliğin bitmesinin kabul edildiği kabul evresinden oluşmaktadır (akt. Cabılar ve Yılmaz, 2022).

Yas Kuramına göre ise boşanma bir kayıp süreci olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, bu süreçte ölümün yarattığına benzer derin bir acı ve yas deneyimlenebilmektedir. Bu kuram doğrultusunda Wisemann, boşanma ile bireylerin yaşadıkları süreçleri inkâr, kayıp ve depresyon, öfke ve duygu karmaşası (ambivalence), yaşam tarzı ve kimliğin yeniden düzenlenmesi ve kabul olmak üzere iç içe geçen beş aşama olarak bildirmektedir (Wiseman, 1975).

Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı düşünüldüğünde boşanma süreci; kişinin yaşam döngüsü içerisinde değerlendirilmeli ve boşanma eyleminin denk geldiği gelişimsel dönemin krizleri üzerinden ele alınmalıdır. Bu doğrultuda boşanma süreçlerinin çoğunun yakınlığa karşı yalıtılmışlık ve üretkenliğe karşı verimsizlik/kısırlık döneminde gerçekleştiği söylenebilir. Bu dönemde başarılı bir uyum süreci, kişinin yeniden yakın ilişkiler geliştirebilmesi ve boşanma sürecinin getirdiği zorluklara rağmen hayatının farklı alanlarında üretken olmaya devam etmesi ile sağlanabilir. Bunun karşısında ise kişinin boşanma süreci sonrasında ilişkilerden yalıtılması ve boşanmanın yarattığı duygu durumunun da etkisiyle üretken olmayan bir yaşam sürmesi yer alabilir.

Bohannan (1973) ise boşanmanın altı aşamadan oluşan bir yapı olduğunu ifade etmektedir. Bu aşamalar duygusal, hukuki, ekonomik, ebeveyn (anne-baba), toplumsal ve ruhsal boşanma süreçleridir. Sürecin ilk adımı olan duygusal boşanma, eşlerin birbirlerine yabancılaştıkları aşamadır ve kişilerin problemi kabulü ya da reddine göre uzun bir süre alabilmektedir. İkinci adım olan hukuki aşamada ise müşterek çocuğun ve eşlerin mal varlığından kaynaklı yoğun bir süreç kişileri beklemektedir. Üçüncü adımın atıldığı ekonomik boşanmada boşanmanın ardından para, mal ve mülk paylaşımı gerçekleşir. Dördüncü adım olan ebeveyn boşanması; velayeti, çocukla kişisel ilişkiyi ve tek ebeveyn olunan bir hayatı kapsayan aşamadır. Beşinci adım sosyal boşanmada durumun kabulü ile gelen yeni gerçekliğin inşası ve değişen rollerin içselleştirilmesi yer almaktadır. Altıncı adım olan ruhsal/ psikolojik boşanma sürecinde değerlerin yeniden ele alınması ve kişinin kendi kendini yönetebilme becerisinin ilerlemesi göze çarpar (akt. Kaslow, 1980; Güzel & Çeçen Eroğul, 2022).

Kessler'e (1975) göre boşanma yedi evreden oluşmaktadır. Bunlardan hayal kırıklığı evresinde kişi evliliğin bitmediğini, eşin döneceğini düşünebilir ve dönmeyeceğini kabul edemez. Erozyon evresinde evliliğin bitmesindeki kararlılık anlaşılır ve depresif duygularla boğuşulur, kişi hayatı anlamsız bulabilir ve intihar düşünceleri oluşabilir. Kopuş evresinde

eşle ilgili karmaşık duygular yaşanır; bir yandan özlem duyulurken öte yandan kızgınlık devam edebilir, kişi evlilikle alakalı hatalarını ve ilişkideki sorunları kabullenmeye başlayabilir. Fiziksel ayrılık aşamasında boşanmanın gerçekleşeceği kabullenilir ve kişi boşanmış eş ve ebeveyn olmanın gereklerini yerine getirmeye çalışır. Takip eden yas aşamasında yaşamda anlamı farklı araçlarla bulmak ve çocukla kaliteli zaman geçirmek ön plana çıkar. İkinci ergenlik aşamasında birey kendisini özgür hisseder, yeni aktivitelere girer ve yeni insanlarla tanışır hobiler edinir. Araştırma ve sıkı çalışma aşamasında ise kişi boşanmanın gerçekleştiğini kabullenmekte ve yeni bir düzen kurmakta, geçmişiyile hesabını tamamlamakta ve geleceğe hazırlanmaktadır (akt. Kaslow, 1980).

Pais ve White'a (1979) göre boşanma sonrası süreçte duygusal yeniden tanımlama, ortak ebeveynliğin yeniden tanımlanması, yasal, ekonomik, toplumsal ve ruhsal (psychic) yeniden tanımlama evreleri yaşanmaktadır. Duygusal yeniden tanımlama; evliliğin gerçekleşmesi ve ailenin oluşması sürecinde "seçilmiş" olmanın tersinin yaşandığının idrak edilmesiyle beliren bir yas sürecidir. Ortak ebeveynliğin yeniden tanımlanmasında, çocuklarla ilgili görev ve sorumluluklar yeniden şekillenirken yasal yeniden tanımlama boşanmanın gerektirdiği yasal işlemlerin yapıldığı aşamadır. Eşlerin ekonomik olarak bağımsız hâle gelmesi ekonomik yeniden tanımlama sürecini içerirken toplumsal yeniden tanımlama, evliliği biten çiftin yeni kimliğini kurduğu süreçtir. Ruhsal yeniden tanımlamada ise kişi, bireysel kimliğini inşa ederek olumsuz duygularla başa çıkmaktadır. Bu modelde boşanmaya uyum ailenin yeniden tanımlanması süreci şeklinde değerlendirilmektedir (Cabılar & Yılmaz, 2022).

Boşanma ve ayrılığa uyum (Adjustment to Divorce and Seperation) modeline göre ise boşanma ve ayrılık romantik bir partnerin kaybına psikolojik uyum da dâhil olmak üzere (Amato 2000; Evans & Kelley, 2004) yaşamın farklı alanlarında karşılaşılan zorlukları kapsamaktadır (Amato, 2010). Kişisel düzeyde ise ayrılık ve boşanmaya uyum hem eski partnere olan bağlılığı hem de yalnızlık duygusunu çözümlemeyi içeren içsel bir yeniden yapılanma sürecine karşılık gelmektedir. Bu bakış açısına göre, boşanma yaşamış kişi eski partnerine olan bağlılığını çözümlediğinde artık eski partnerine karşı romantik duygular beslemez. Yalnızlık duygularını çözümlediğinde ise sosyal bütünleşme duygusuna, daha az duygusal istikrarsızlığa ve daha fazla duygusal dengeye ulaşmış olur (Karahan ve Yıldırım, 2021).

Ahrons (1980), boşanmanın aile sistemine değişiklikler getirdiğini ve bu sürecin beş evreden oluşan bir geçiş süreci olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu evreler bireysel biliş, ailenin üst bilişi, sistemik ayrılma, sistemik yeniden düzenleme ve aileyi yeniden tanımlamadır. İlk evre bir inkâr sürecine karşılık gelmekte, bireyler bu aşamada evlilik problemlerini reddetmek (Wiseman, 1975) gibi baş etme stratejilerine başvurabilmektedir. İkinci evrede eşe ve sürece yönelik sevgi ve nefret, coşku ve üzüntü gibi çelişkili duygular yaşanmakta (Weiss, 1976) ve rol dönüşümleri başlamaktadır. Üçüncü evrede eşlerin yaşam çevreleri değişmekte ve yasal işlemlere başlanmaktadır. Dördüncü evrede değişen sınırlar netleşmekte ve ilişkilere dair düzenlemeler yapılmaktadır. Son evrede ise aileye ait yeni bir kimlik ön plana çıkabilmekte ve yeni bir evlilik söz konusu olabilmektedir (Ahrons, 1980).

Levy ve Joffe (1977), boşanma sürecinin ayrılma, bireyleşme ve yeniden bağlanma basamaklarından oluştuğunu savunmaktadır. Ayrılma aşamasında yas sürecinin tamamı ve ayrılığın getirdiği birçok farklı duygu yaşanabilmektedir. Bu aşamada kişilerin destek almaya ihtiyaçları doğabilmektedir. Bireyleşme aşamasında birey yeni bir varlık bulmakta, hayat düzeni değişmekte ve yeni bir kimlik oluşturmaktadır. Yeniden bağlanma ise, yeni yakın ve anlamlı ilişkilerin oluşturulduğu aşamadır (akt. Cabılar ve Yılmaz, 2022).

Yukarıda ele alınan farklı kavramsal bakış açılarından hareketle ülkemizde giderek artan ve toplumsal bir etkisinin olması kaçınılmaz olan boşanmanın nedenlerine ve boşanma sonrası yaşama uyumda ortaya çıkan güçlükler ile bu güçlükleri aşmayı sağlayacak bireysel ve sosyal kaynakların değerlendirilmesinde yeni bakış açılarının kazanılabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda boşanma sonrası uyumda yalnızca sosyal destek gibi dış kaynakların yanında affedicilik ve algılanan sosyal destek gibi bireyin içsel ve bilişsel süreçlerinin de etkili olabileceğinin gösterilmesinin bireylerin kendi iyi halleri için aksiyona geçmelerinin sağlanmasına etkide bulunabileceği ve katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2.2. Affedicilik

Affedicilik ile ilgili çalışmalarda tanımsal belirsizlik uzun yıllar ağırlığını korumuş ancak 2005 yılına gelindiğinde tanımsal tartışmalar, affetmenin ne olmadığı ve ne olduğu konusunda geniş bir fikir birliğinin oluşması ile büyük ölçüde durgunlaşmıştır (Worthington Jr., Witvliet, Pietrini ve Miller, 2007). Bu doğrultuda affedicilik kavramını tanımlamadan önce tanım içinde geçeceği için bahsedilmesi gereken kavramlar sırasıyla suç ya da ihlal (transgression/violation), suçlu/ihlalcı (transgressor) ve affedici ya da mağdurdur (victim).

Suç ya da ihlalin tanımlarından birinin kişilerin kendilerinin, diğer kişilerin veya dünyanın nasıl olması gerektiği hakkındaki beklentilerini ve varsayımlarını bozan veya zedeleyen olaylar olduğu bildirilmektedir (Thompson vd., 2005). Bu doğrultuda suçlu ya da ihlalcı bu eylemi gerçekleştiren kişiyken affedici ya da mağdurun bozulan beklentileri ve zedelenen varsayımlarından sonra çeşitli içsel, bilişsel ve davranışsal süreçleri ile suçludan intikam almaktan vazgeçen kişi olduğu ifade edilebilir.

İki binli yılların başlarından itibaren affetme, özellikle pozitif psikolojinin içerisinde önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır (Lopez ve Snyder, 2009). Affetmenin çok çeşitli modelleri ve tanımları mevcut olsa da bir ihlal karşısında verilen bir dizi bilişsel, duygusal ve bazen de davranışsal tepki olarak tanımlanması hususunda açık bir mutabakat bulunmaktadır (Güven ve Erdem, 2020). Bu doğrultuda affedicilik, farklı yönleri öne çıkarılarak tanımlanmış ve çeşitli bakış açıları ve kuramsal yaklaşımlara göre ele alınmıştır.

2.2.1. Affediciliğin Tanımı

Affedicilikle ilgili en eski tanımların, İncil’de ve Yeni Ahit’te bulunduğu ve burada affetmeye atıfta bulunan kelimelerin; günahın gizlenmesi, örtülmesi, temizlenmesi ya da hükümsüz kılınması aracılığıyla Tanrının kutsal affına işaret etmekte olduğu bildirilmektedir. Bu noktada günahı/suç işleyen kişinin dürüst bir şekilde pişmanlık duyması affedicilik için ön koşul olarak ileri sürülmektedir. Affetmenin, suç işleyen ile affedici arasında ve daha geniş bir toplumda karşılıklı sevgi ilişkisini yeniden tesis ettiği ifade edilmektedir (Kaminer, Stein, Mbanga ve Zungu-Dirwayi, 2000).

Yeni Ahit’te affediciliğe yapılan atıflar Yunanca *aphiemi*, *apoluo*, *charizomai* ve *agape* kelimelerinden türetilmiştir. Bu kelimelerle affedicilik; bırakmak, salıvermek, ilahi cezayı hafifletmenin yanında günahkâr ile Tanrı arasındaki uyumu yeniden tesis etmek anlamına da gelmektedir (Kaminer vd., 2000).

Bugüne gelindiğinde affetme, çeşitli disiplinler içinde ve günlük yaşamda ele alınış biçimine göre farklı tanımlar alabilmekte, bu sebeple tanımı konusunda bir ortaklaşmaya varmak zor olabilmektedir. Pingleton (1997), incinmenin ardından misilleme hakkında vazgeçmeye odaklanarak affetmeyi, “kişinin karşılık olarak zarar verme hakkından vazgeçmesi” olarak tanımlamaktadır. Murphy’e (1998) göre affedicilik, değer kaynaklı sebeplerle kızgınlıktan vazgeçme olarak tanımlanmakta ve bu değer kaynaklı sebeplerin öz saygı, ahlaki aktörler olarak diğerlerine saygı ve ahlak kurallarına ya da ahlaki düzene saygı ile uyumlu olması gerekmektedir (akt. Lawler-Row ve diğerleri, 2007).

Hargrave (1994) affetmeyi bir suçluya karşı duyulan kızgınlığın giderilmesi olarak tanımlarken, North (1987) bu tanımı affediciliği, kişinin suçluya karşı öfke ve kızgınlık hissetme hakkından vazgeçmesi ve bunun yerine suçlunun buna hakkı olmadığını kabul ederek ona karşı şefkat, yardımseverlik ve sevgi hissetme süreci şeklinde tanımlayarak genişletmektedir. Bu tanımlar, daha çok tutumdaki duygusal değişime odaklanmaktadır. Enright ve diğerleri (1991) ise North’un tanımındaki duygusal boyuta hem bilişsel yargıları hem de davranışları ekleyerek suçlu ya da ihlalcıye yönelik daha geniş bir yaklaşımdan bahsetmektedir. Affetmeyi, büyük ve haksız bir incinmeye karşılık suçluya yönelik olumsuz duygu, yargı ve davranışların yokluğu ve suçluya yönelik olumlu duygu, yargı ve davranışların varlığı olarak tanımlamaktadırlar (akt. Kaminer vd., 2000).

Affetmenin altında olumsuz düşünce, duygu ve davranışların azaltılması ve olumlu düşünce, duygu ve davranışların geliştirilmesi olmak üzere iki temel sürecin yattığını aktaran çalışmalar bulunmaktadır (Worthington, 2005 ve McCullough, Pargament ve Thoresen, 2000; akt. Lawler-Row, 2007). Ayrıca affediciliğin yönelim (benlik, öteki), yön (olumsuz deneyimlerin pasifize edilmesi ve olumlu deneyimlerin aktif olarak artırılması) ve biçim (duygu, biliş ve davranış) olacak şekilde üç boyutu olduğundan bahsedilmiştir (Lawler-Row, 2007).

Affedicilik; bir tanesi psikolojik, duygusal, fiziksel veya ahlaki nitelikte derin ve uzun süreli bir incinmeye maruz kalmış iki kişiyi içeren, incinen kişinin motivasyonunu öfke, kızgınlık ve korku hislerinden uzaklaştırdığı ve intikam almak istemediği, yavaş gerçekleştirmekle birlikte kişinin tüm acı verici anıları unutmaması anlamına gelmeyen bir süreçtir (Denton ve Martin, 1998). Thompson ve diğerlerine (2005) göre bir suçun kaynağı ve dolayısıyla

affetmenin nesnesi kişinin kendisi, başka kişi veya kişiler ya da kişinin kontrolü dışında olduğunu düşündüğü bir durum (örnek olarak hastalık, "yazgı" ya da bir afet) olabilmektedir.

2.2.2. Affediciliğe Kuramsal Yaklaşımlar

Affedicilik çok boyutlu bir kavram olarak çeşitli yaklaşımlarla değerlendirilebilmektedir. Bu doğrultuda psikolojide affediciliğe yaklaşımlar ekollere göre değişebilmektedir. Bunlardan psikodinamik ekolde; affediciliğin yaşamın erken dönemlerinde şekil almaya başladığı ve kişinin diğer kişi ve unsurlarla hem gerçek hem de fantezi ilişkileri ile psikik süreçlerinin bir araya gelmesiyle oluşabildiği belirtilmektedir (Taysi, 2007).

Nesne ilişkileri teorisine göre bebek başlangıçta kendisini anneden ayrı olarak algılamamakta, olumlu hisleri ile birlikte saldırganlığını da anneye yansıtmaktadır. Zamanla parçalar yerine bütünler şeklinde algılamaya başlayan bebek annenin onarıcı davranışlarıyla daha kolay eşlik kurabilmektedir. Bebeklik sürecinde annenin kendisini kullanması için bebeğe müsaade etmesi çocuğa affediciliği öğretmektedir (Goldfarb, 2005, akt. Taysi, 2007). Ayrıca zamanla anneye dair bütün bir insan algısının gelişmesi çocuğun affedicilik kapasitesini geliştirmektedir.

Psikanalitik yaklaşıma göre değerlendirildiğinde ise, çocuk ödipal dönemde aynı cinsiyetteki ebeveyniyle özdeşim kurup karşı cinsiyetteki ebeveyni için rekabet duymaktadır. Çocuk bu dönemde, romantik hisler duyduğu ebeveyni ile rekabet duygusu içinde bulunduğu ebeveyninin kendisine cinsel olarak ihanet etmelerini daha sonraki süreçlerde affederek affedicilikle ilk karşılaşmasını yaşamaktadır (Akthar, 2002).

Evrimsel bakış açısına göre, bir tür zaman içinde yaşama ihtimalini en üst düzeyde artıran stratejileri ve davranışları edinmektedir. Bu görüşe göre, affediciliğin sömürü kavramı ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Sömürü, bireyin bir bedele karşılık başka bir bireyden fayda edindiği sosyal etkileşim olarak adlandırılmaktadır (Burnette, McCullough, Van Tongeren ve Davis, 2011). Sömürü gerçekleştiğinde kendisinden fayda elde edilen kişinin alternatiflerinden biri olan zararı verenden uzaklaşmak/kaçmak özellikle küçük gruplar içinde mümkün olmayabilmekte, benzer bir zarar davranışı gerçekleştirmek ise intikam riski ile zararı artırma ihtimalini getirmektedir. Özellikle bir yakınlığı olan tarafların içinde bulunduğu zarar durumu için üçüncü bir ihtimal, bu tarafların uzun vadede iş birliği yapması olarak görünmektedir. Burnette ve diğerleri (2011), kaçınma ve intikamın bu dezavantajını "ikinci dereceden uyum sorunu" olarak adlandırmakta ve affetmenin altında yatan psikolojik mekanizmaların buna yanıt olarak evrimleştiğini öne sürmektedirler.

Bilişsel yaklaşıma göre ise affediciliğin motivasyonel bir boyutu bulunmaktadır. Affetmek, kişinin genellikle güçlü olumsuz duyguların, tekrar eden düşüncelerin ve hatta suçluyu cezalandırmaya yönelik intikamcı dürtülerin üstesinden gelmesini ve bunun yerine o kişi için daha olumlu duygular ve ilgi geliştirmesini gerektirmektedir (Beyens, Yu, Han, Zhang, Zhou, 2015; Worthington vd., 2007). Affediciliğin bilişsel bileşeni zarar verene karşı olumlu

motivasyonel bir yaklaşım içinde olmayı ve zarar verene karşı olumsuz bir motivasyonel durumun olmamasını içermektedir (Fincham, 2000).

Bu dönüşüm ise genellikle olayın veya hatalı kişinin tek yönlü değil detaylı olarak ele alınması veya yeniden değerlendirilmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir (Ho ve Fung, 2011). Dolayısıyla, affedicilik, hatalı kişiye yönelik motivasyon ve duygularda önemli değişimleri (bilişsel kontrol), hatalı kişinin niyetlerini ve duygusal durumunu anlamayı (perspektif alma/bakış açısını değiştirme) ve belirli bir bağlamda affetmenin uygunluğu veya değerine ilişkin yargıda bulunmayı (sosyal değerlendirme) gerektirmektedir (Fourie, Hortensius, Decety, 2020). Bu yaklaşımlarla değerlendirilebilecek affetmenin nasıl gerçekleştiği ise affediciliğe dair geliştirilen modeller içinde ele alınabilmektedir.

2.2.3. Affedicilik Modelleri

Affetmeye ait çalışmalar arttıkça affediciliği ele alan modeller de çeşitlenmiştir. Affediciliğe dair modeller, affediciliği ele alış biçimleri bakımından farklılaşsa da hepsi affediciliğin kişinin iyi oluşunu olumlu etkilediğinde ortaklaşmaktadır (Bugay ve Demir, 2012). Walker ve Gorsuch (2004), affediciliğe ait on altı modeli çalışmalarında özetlemişlerdir. Bununla birlikte yalnızca Süreç Modelleri başlığı altında dahi yirmi beş modelden bahsedilebilmektedir (Strelan ve Covic, 2006). Bu çalışma için incelemenin boyutu sınırlandırılmış ve affedicilik modelleri; Süreç Modelleri (Brandsma, Enright, Altı Aşamalı Affetme Modeli), Hargrave Affetme Modeli, Kendini Affetme Modeli, Bütünleştirilmiş Affetme Modeli, Affetmenin Sosyal Psikolojik Belirleyicileri Modeli ve Piramit Modeli olarak sınıflandırılabilir.

Affediciliğe ait süreç modelleri; bu süreçteki adımların sayısı, ilgili eylemlerin bileşimi ve affetme davranışlarının sırası konusunda çeşitlilik göstermektedir (Denton ve Martin, 1998). Süreç modellerindeki görevler; suçun kabulü, affetme taahhüdü veya kararı ve gerekli bilişsel, duygusal ve davranışsal eylemler olarak sınıflandırılabilir (McCullough ve Worthington, 1994).

Buna göre Brandsma'nın Süreç Modeli'nde (1982) affetme gerçekleşirken adım adım kişinin olumsuz duyguları bırakmayı seçmesi, ardından konforlu ve tehdit unsurlarının daha az olduğu bir ortamda geçmiş deneyim ve acı verici duygularla yüzleşmeye istekli ve hazır olması, bunu takip eden süreçte diğer insanları ihtiyaçları, güdüler ve davranışlarının sebepleri açısından görmeye başlaması gerekir. Bu adımları atarak kişi öfke ve kızgınlıktan kurtulma noktasına yaklaşır intikam ya da misilleme fikrinden vazgeçmeye daha yakın olur (Brandsma, 1982).

Enright'ın Süreç Modeli ise affetme 4 aşama ve 20 basamaktan oluşan bir süreçtir (Enright, 1996). Enright'ın Süreç Modelini oluşturan evreler keşfetme, karar verme, çalışma ve derinleşme adımlarından oluşmaktadır. Keşfetme evresinde birey deneyimlediği olayın ve yapılan ihlalin kendisi ve diğerleri açısından ne anlama geldiğini değerlendirmektedir. Karar evresinde, birey kendini affetmenin neye karşılık geldiğini ve hangi fonksiyonu

gösterebileceğini anlamaya çalışmaktadır. Burada bilişsel bir süreç deneyimlenmektedir. Fakat affetme, sadece bu bilişsel süreçle tamamlanamamaktadır. Çalışma evresinde, birey işlediği hatanın sorumluluğunu üstlenmesinin ardından farklı bir pencereden kendine yeniden bakmak için çaba sarf eder. Bilişsel kararın ardından kendisine yönelik duygu durumu daha olumlu olabilir. Derinleşme evresinde ise, elde edilen yeni bakış açısıyla öfke ve kızgınlık gibi sağlık durumu açısından olumsuzluklar yaratabilecek duygular bilinçli şekilde geride bırakılmaktadır. Derinleşme evresinde yaşanan olumsuz deneyimden kişisel gelişim açısından fayda sağlayabilecek yeni ve olumlu hedeflere ve anlamlara ulaşılmaktadır (Bugay & Demir, 2012).

Süreç Modellerinden Altı Aşamalı Affetme Modelinde ise ilk evreden itibaren affetme farklı motivasyonlarla gerçekleşmektedir. İlk evrede kişi adaletin intikam alınarak sağlandığını hissederse affetme davranışı gerçekleşmektedir. İkinci evrede zararı veren kişi pişmanlık gösterir veya zarar verici davranışını telafi ederse affedilmektedir. Üçüncü evrede toplumsal baskı ve diğerlerinin beklentileri affetmenin temelini oluşturmaktadır. Dördüncü evrede toplumun ve dinin beklentilerini karşılama arzusu affetmeyi desteklemektedir. Beşinci evrede affetme ile toplumsal uyumun sağlanması amaçlanmaktadır. Altıncı ve en son evrede ise insan olarak affedilmeyi hak ettiği düşünülen suçlu koşulsuz olarak ve sevgi duyularak affedilmektedir (Enright & Fitzgibbons, 2000; akt. Aydın, 2017).

Hargrave'ın Affetme Modeli'nde ilişkide yaşanan güvenin kaybı zararın sebebinin oluşturmaktadır. Hargrave, affetmeyi, zarar veren davranışlara rağmen, zararı yaratan bireyle ilişkide güvenin yeniden kurulması ve böylelikle zarar gören kişinin zarara yol açan olayı tartışıp ilişkilerini ilerletmeleri olarak tarif etmektedir. Bu tanım, affetmenin yalnızca kişisel bir süreç olmadığını, bununla birlikte zarar verici eylemler sonrasında ilişkilerin onarılması ve ilerletilmesi için bir zemin sağladığını vurgulamaktadır (Hargrave & Sells, 1997). Hargrave'nin affetme modelinde aklama ve affetme olarak iki kategori bulunmaktadır. Aklama, içgörü ve anlayış noktalarından oluşurken affetme telafi için şans verme ve açık affetme noktalarından meydana gelmektedir (Hargrave & Sells, 1997).

Kendini Affetme Modeli'nde diğer affedicilik modellerinin aksine suçlunun bakış açısı öne çıkarılmakta ve affetmenin duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutlardan oluştuğu öne sürülmektedir. Zarara sebep olan davranış dolayısıyla duyulan suçluluk ve utancın zarara sebep olan kişinin kendisini affetmesi üzerinde engelleyici rol oynadığı savunulmaktadır (Güven & Erdem, 2020; Oral, 2016). Zarara sebep olan davranışa dair atıflar duruma yapıldığında ve zarara sebep olan kişiden dış süreçlere çevrildiğinde kişinin kendisini affetmesinin kolaylaşacağı ifade edilmektedir (Asıcı, 2013).

Bütünleştirilmiş Affetme Modeli ise dört modelin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Buna göre birinci model zarar verici davranışın getirdiği kaygı, öfke ve benzeri gibi olumsuz nitelikli hislerin bertaraf edilmesinin affedicinin sağlığına sağladığı faydayı analiz etmektedir. İkinci model kızgınlığı geride bırakarak doğru ve yanlışın fark edilmesinin esas olduğu felsefi nitelikli bir modeldir. Üçüncü model affetmeyi inanç unsurları üzerinden değerlendirirken son model olan prososyal model ise kişiler arası ilişkileri düzenlemek için diğerkam davranışları merkeze almaktadır (Scobie & Scobie, 1998; akt. Güven & Erdem, 2020).

Sosyal Psikolojik Modelde affedicilik; zarara maruz kalan kişinin kaçınma ve öç alma biçimindeki olumsuz güdülerinin ve motivasyonlarının hafiflemesi, ilişkiyi olumlu yönden etkileyen güdülerinin ve motivasyonlarının ise artması biçiminde tarif edilmektedir (McCullough vd., 2001). Zarar verici davranışa maruz kalan kişi incinirken incinme duygusu, kaçınma güdüsünü harekete geçirerek mağdurun zararı gerçekleştiren kişiyle ilişki kurmaktan uzaklaşmaya çalışmasına neden olmaktadır (Asıcı, 2013). Ancak zarara maruz kalan kişinin davranışlarında olumsuzdan olumluya doğru sosyal motivasyonel ilerlemeler sağlamanın mümkün olduğu ileri sürülmektedir.

Piramit Modeline göre affetme; duygusal affetme, kararsal affetme ve kişilerarası affetmeden oluşmaktadır. Duygusal affetme, zarar verici davranıştan sonra mağdur olan kişinin deneyimlediği olumsuz duyguların tesirini olumlu duyguların nötrlemesi ve bu olumsuz duyguların zamanla azalmasını sağlaması şeklinde ifade edilebilmektedir (Wade & Worthington, 2003). Kararsal affedicilik, incinen kişinin zarar verici kişiye dönük güdülerini ve davranışlarını olumsuzdan olumluya değiştirebileceğine dair fikirler oluşturması olarak tarif edilebilir. Kişiler arası affetme ise mağdur ile zararı veren kişi arasındaki zararın içeriği, zarar veren kişinin nitelikleri, zarar veren kişinin özür dilemesi, zarar gören kişinin affetmeye yaklaşımı ve zarar veren kişinin kendini affetmesi süreçlerinden oluşmaktadır (Adam Karduz, 2019).

2.2.4. Affedicilik Türleri

Affediciliği oluşturan farklı boyutların yanında farklı affetme türleri de bulunmaktadır. Kişinin kendi yaşadığı incinmeyi bir diğer kişi de yaşadığı için affetmesi intikamcı affedicilik iken, kişinin kaybettiği şeyi geri kazanması koşuluyla affetmesi koşullu affediciliği oluşturmaktadır. Kişinin bir başkasının beklentisi doğrultusunda affetmesi beklenti odaklı affedicilik olarak adlandırılırken toplumsal barışı önceleyen affedicilik ise toplumsal uyum için affedicilik ismini almaktadır. Bir ilişkinin devamı için affetme sevgi dolu affetme olarak adlandırılırken dinî/felsefi görüşler doğrultusunda affetme vicdani affedicilik olarak görülmektedir (Enright, Santos & Al-Mabuk 1989; akt. Baynal & Uysal, 2023).

Kendini affetme kavramı, bireyin verdiği zararlar yüzleşerek kendisini mazur göremediği olayla arasına mesafe koyması, bu doğrultuda olumlu duygular hissetmeye güdülenmesi ve kendisine bedel ödetme isteğinin azalması ile kendisine yardımcı olma isteğinin artması biçiminde tanımlanmaktadır (Güven & Erdem, 2020). Kendini affetme kişinin kendisine dönük ihlali sebebiyle kendisini affetmesi ya da başkasına verdiği zarar sebebiyle kendisini affetmesi şeklini alabilmektedir (Besim, 2017).

Başkasını affetme zarar verici bir davranışla karşı karşıya gelindiğinde meydana gelen kızgınlık, öfke, hayal kırıklığı gibi hislerden uzak kalmaya çabalanması şeklinde tarif edilebilmektedir. Bu bakımdan kişilerin birbirlerine zarar verebilecek davranışları sergileyebilmekle beraber birbirlerini affetme güdüsünü de bünyelerinde taşıdıkları söylenebilir (Fincham, 2000).

Durumu/olayı affetme, kişinin kontrolünün dışında kalan deprem, sel, heyelan, yangın ve benzeri doğal afetleri ve sağlık problemlerini affetmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Kontrol dışında kalan olaylar bireyin çaresizlik, kızgınlık, öfke, acı ve benzeri olumsuz duygular deneyimlemesine sebep olarak olumlu duygularla arasına mesafe koyabilmektedir. Meydana gelen bu olumsuz duygular birey için kötü sonuçlar barındırabildiğinden (Güven & Erdem, 2020), kontrolü dışında kalan durumu/olayı affetmesi bireyin hayatına olumlu etkiler yapabilmektedir.

2.2.5. Affedicilik ve İyi Oluş

Literatürde affediciliğin fiziksel ve psikolojik sağlıkla ilişki gösterdiğini bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Worthington vd., 2007; Bono, McCullough & Root, 2008). Bununla birlikte bu ilişkinin affeden kişi ile affedilen kişinin yakınlık durumuna göre farklılık gösterebileceği ifade edilmektedir (Bono vd., 2008).

Misilleme, intikam, ret gibi çeşitli biçimler alabilen affetmeme (Worthington & Wade, 1999) olumsuz duyguların oluşup gelişmesine zemin hazırlayarak önemli ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir. Affetme ve affetmeme durumlarının sadece öznel duygular olmadığına, bütün duygular gibi çeşitli fizyolojik süreçleri gerektirdiğine dikkat çekilmektedir. Affediciliğin ruh sağlığı ve esenliği üzerindeki doğrudan etkisinin bu fizyolojik değişimler aracılığıyla gerçekleşebileceği belirtilmektedir (Toussaint & Webb, 2005).

Affediciliğin sosyal destek, kişilerarası işlevsellik ve sağlığa yönelik eylemler gibi değişkenler aracılığıyla dolaylı olarak ruh sağlığını desteklemesi muhtemel görünmektedir (Temoshok & Chandra, 2000; Worthington vd., 2001; akt. Toussaint & Webb, 2005). Bu aracı değişkenlerin genellikle ruh sağlığının iyileştirilmesiyle ilişkili olduğunu gösteren başka çalışmalar da bulunmaktadır (Bausell, 1986; Saltzman & Holahan, 2002). Worthington ve arkadaşları (2001) affetmenin bu aracı değişkenlerle pozitif yönlü bir ilişki gösterdiğini ve bunların da ruh sağlığıyla olumlu yönde ilişkili olduğunu öne sürmektedir (akt. Toussaint & Webb, 2005).

2.2.6. Boşanmaya Uyum ve Affedicilik

APA'ya (2018) göre uyum özellikle mevcut çevre veya değişen, normal olmayan veya beklenmedik koşulları hesaba katarak, bireyin kabul edilen bir ihtiyaç veya değişim arzusu temelinde tutum, davranış veya her ikisinde birden yaptığı değişiklikler olarak ifade edilmektedir. Değişen bir durum karşısında yüksek uyum gösteren kişinin, ihtiyaçlarını sağlıklı ve faydalı bir şekilde karşılaması ve durumlara ve taleplere uygun sosyal ve psikolojik tepkiler göstermekte zorluk yaşamaması beklenir.

Affedicilik ve uyum ile ilgili boylamsal çalışmalar affediciliğin uyum ile olumlu, olumsuz duygulanım ve fiziksel semptomlardaki değişikliklerle olumsuz yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Bono vd., 2008; Orth, Berking, Walker, Meier & Znoi, 2008). Boşanma ise

özünde çatışmalı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Boşanmanın barındırdığı çatışmalar; sembolik, duygusal, ekonomik, velayete dair, çocuklarla ilgili alınacak kararlarla alakalı olabilmekte ve rollerin belirsiz bir şekilde yeniden formüle edilmesinden kaynaklanabilmektedir (Yárnoz-Yaben, 2013).

Bu doğrultuda boşanma sonrası hayata uyum gösteren kişinin çeşitli yaklaşımlarda farklı şekillerde ele alınsa da boşanmanın getirdiği kriz ve yasla başa çıkabilmiş, ihtiyaçlarını yeni durumun gereklerini göz önüne alarak şekillendirebilmiş, eski partnerine öfkesi ve kendilik değeri ile ilgili problemlerini aşabilmiş kişi olduğu söylenebilir.

Öfkeyi geride bırakmayı, kişinin kendisini ve durumu değerlendirecek yeni bir bakış açısı benimsemesini ve kişinin eski eşini olumlu ve olumsuz olmak üzere bütün yönleriyle ele alabilmesini etkileyen bir unsur olarak affediciliğin boşanma sonrası hayata uyum göstermekte ciddi sonuçlar yaratabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda boşanmaya uyum ile affedicilik arasındaki ilişki bu çalışmada ele alınacak sonuçlar arasındadır. Ancak bundan önce boşanmaya uyum üzerinde etkisi incelenecek bir diğer faktör olan algılanan sosyal destek değerlendirilecektir.

2.3. Algılanan Sosyal Destek

2.3.1. Sosyal Desteğin Tanımı

Schwarzer ve Knoll'a (2007) göre başkalarıyla kurulan ve gereksinim duyulan her zaman temel desteğin erişilebilir olduğu nitelikli ve işleyen bir ilişki sosyal destek manasına gelmektedir. Toplumsal bir yapısı bulunan insan için sosyal ilişkileri, yaşamının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Kişinin sosyal dünyasının refahını ve sağlık sorunlarına karşı direncini artırabilecek belirli ve çeşitli nitelikleri bulunan kapsayıcı bir terim olan sosyal destek (Cohen, Gottlieb & Underwood, 2000; akt. Haber, Cohen, Lucas & Baltes, 2007), kişilerin deneyimledikleri stres verici yaşam olayları ile etkileşime girerek bu olayların yıkıcı sonuçlarını azaltan bir etki gösterebilmektedir (Cassel, 1976; Cobb, 1976).

Sosyal destek, kişinin çevresinin tamamından hem sosyal hem de psikolojik olarak almış olduğu destek biçiminde de ifade edilebilmektedir. Başka bir deyişle ihtiyaç duyan bireye çevresinde yardım edebilecek insanların sayısı, sosyal destek olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Yıldırım, 1997). Sosyal desteğin, kişilerin bir grubun ya da bir ilişkinin içinde hissederek gereksinim duydukları alaka, sevgi ve bağlılığı güven duyabilecekleri ilişkiler ya da sosyal etkileşimlerle elde edebileceklerine inandıkları sosyal sistem olduğu belirtilmektedir (Norris & Kaniasty, 1996).

Bir diğer açıdan sosyal destek, kişinin ailesi, arkadaşları, yakın çevresi gibi sosyal ağlarının yanında gereksinim duyduğu zaman profesyonel yardıma erişebileceği destek kaynaklarının tamamını, bu kaynaklardan gelebilecek destekleyici tutumları ve kişinin bu desteğin geleceğine dair beklentisini tarif etmektedir (Felmlee, 2003).

Chronister (2009), sosyal desteğin kişinin stresin üstesinden gelmesinde etkili bir motivasyon kaynağı olduğunu öne sürerken, Shumaker ve Brownel (1984) sosyal desteği, sosyal ilişki içindeki kişilere karşılıklı olarak katkı sağlayan ve bu kişilerin iyi oluş düzeylerini artıran bir kaynak biçiminde tanımlamıştır. Bu doğrultuda farklı kaynaklardan gelebilecek sosyal desteğin farklı biçimler alabileceği de ileri sürülebilmektedir.

Sosyal desteğin farklı biçimleri; duygusal, somut ya da araçsal ve bilgisel işlevler gösteren sosyal destek şeklini alabilmektedir (Cohen & Wills 1985). Duygusal destek insanların duyguları hakkında konuşmalarını ve onaylandıklarını hissetmelerini sağlarken, somut ya da araçsal destek; para, maddi kaynak ve materyal yardım gibi unsurları içermektedir. Bilgi desteği ise bir hedefe ulaşmak için gerekli tavsiye, bilgi veya beceri şeklini alabilmektedir (McMahon, Felix, Nagarajan, 2010).

2.3.2. Sosyal Destek Modelleri

Sosyal desteğe ait literatürde sosyal desteğin temel etki modeli ve tampon etki modeli olacak şekilde iki modelden oluştuğu ileri sürülmektedir. Bunlardan temel etki modeli, sosyal ilişkilere sahip olmanın kişinin sağlığı ve iyi hâli üzerinde stres oluşturan herhangi bir olayın gerçekleşmesi önemli olmaksızın faydalı olduğunu ifade etmektedir. Daha geniş sosyal bağlantılılığın kişinin toplumda istikrarlı ve ödüllendirici rollere ve düzenli kişiler arası ilişkiye daha kolay ulaşmasını sağlayacağı düşünüldüğünden bu model sosyal desteğin bireyin sağlığı ve iyi oluşu ile direkt bir ilişki içinde bulunduğunu savunmaktadır (Rodriguez & Cohen, 1998). Bu modele göre sosyal destek, kişinin fiziksel sağlığını ve iyi hissetmesini her zaman pozitif bir şekilde etkilemektedir. Bu açıdan sosyal destekten yoksun olmanın kişiyi olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Cohen, 1998, 2004).

Tampon etki modelinde ise sosyal desteğin olumsuz deneyimler ile kişi arasında bir tampon görevi gördüğü ileri sürülmektedir. Buna göre stres oluşturan durumlar karşısında sosyal destek harekete geçerek bu olayların kişi üzerindeki etkisini azaltacak şekilde iş görmektedir. Bu modele göre sosyal destek, faydalı etkilerini herhangi bir stresli yaşam durumu deneyimlendiğinde göstermekte, böyle bir deneyim yaşamadığı sürece kişinin sosyal desteğinin eksik olmasının yaşamında olumsuz bir duruma sebep olmayacağı ileri sürülmektedir. Bir başka açıdan bu modelde sosyal destek, gündelik hayatın zorluklarına karşı bir baş etme stratejisi olarak fonksiyon gösterebilmektedir (Cohen, 1998, 2004).

Tampon etki modeline göre sosyal destek olumsuz yaşam olaylarına karşı tampon işlevini iki şekilde göstermektedir. İlkinde algılanan sosyal destek, yaşanan durumun ne kadar stresli olduğuna dair değerlendirmeyi etkileyerek muhtemel bir stres durumu karşısında fizyolojik ve psikolojik tepkinin gerçekleşmesini engelleyebilmektedir. Yani sosyal destek algısı kişinin baş etme kapasitesine dair inançlarını artırabilmektedir. İkincisinde ise kişinin sosyal desteğin geleceğine dair algısının, stresli durumun ardından gelebilecek stres tepkisini azaltarak daha patolojik süreçlerin başlamasını engelleyebileceği ifade edilmektedir (Rodriguez & Cohen, 1998).

2.3.3. Sosyal Desteğe Ait Boyutlar

Sosyal desteğe ait kavramlar ve bu kavramların ölçülebilir hâle getirilmiş boyutları üç geniş kategoride ele alınabilmektedir. Bu kategorilerin sosyal bağlantılılık, algılanan sosyal destek ve alınan sosyal destek olduğu ifade edilmektedir (Barrera, 1981; Barrera, Sandler & Ramsey, 1981; Gottlieb, 1983; Heller & Swindle, 1983; akt. Barrera, 1986). Alınan ve algılanan sosyal destek türleri müstakil başlıklar altında ayrıntılı olarak ele alınacağından burada sosyal bağlantılılıktan bahsedilecektir.

Sosyal bağlantılılık, basit bir şekilde bireylerin sosyal çevrelerindeki önemli diğer kişilerle olan bağlantılarını ifade etmektedir (Barrera, 1986). Bu anlamda, sosyal bağlantılılığın kişiler arasındaki sosyal bağları ve bireylerin bu bağ ve bağlantılarından elde ettiklerini düşündükleri değeri yansıttığı söylenebilir (Yang, Tsai, Kim, Cho & Laffey, 2006). Bir diğer söyleyişle sosyal bağlantılılığın; kişinin, sosyal dünya ile ilişkisine dair öznel bir değerlendirmesi ve bu ilişkiye dair tanımlar ileri sürmesi olduğu söylenebilir (Lee & Robbins, 1995). Sosyal bağlantılılık kişilerin hislerini, fikirlerini ve eylemlerini etkileyip yönlendirebilmektedir. Sosyal bağlantılılığı fazla bireyler diğerleriyle kolayca ilişki kurabilmekte ve sosyal gruplara ve etkinliklere katılabilmekte avantajlı bir konumda bulunmaktadır (Karakavuz & Kayhan, 2021).

Kişinin sosyal bağlantılılığı aracılığıyla sosyal destek kaynaklarını oluşturan unsurlar, yaşına ve yaşamdaki konumuna göre değişebilmektedir (Riger & Lavrakas, 1981). Buna ek olarak yalnızca çevreden gelen sosyal desteğin büyüklüğü değil kişinin bu desteğe nasıl bir karşılık verdiği de onun sosyal bağlantılılığından ve bu bağlantılılık dolayısıyla gördüğü destekten elde ettiği faydayı etkileyebilmektedir (Broadhead, Kaplan, James, Wagner, Schoenbach, Grimson vd., 1983).

Sosyal desteğin; kültürden kültüre farklılaşabileceği, yalnız kriz durumlarında değil yaşamın normal akışında da verilebileceği ve kişinin sosyal bağlantılılığı ile çevresel faktörlere göre şekillenebileceği ileri sürülmektedir (Bruhn & Philips, 1984).

2.3.4. Sosyal Destek Türleri

Sosyal desteğin, birçok araştırmada birbirinden farklı yönleriyle ve çok katmanlı olarak ele alınması sonucunda çok yönlü bir kavram hâline geldiği ve tanımı yapılırken bu duruma dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda sosyal destek kavramının, sosyal desteğe ait farklı türler olan alınan sosyal destek ve algılanan sosyal destek başlıkları ile birlikte sosyal desteğin kaynaklarını da göz önüne alarak değerlendirilmesi gerektiğini belirten çalışmalar bulunmaktadır (Laireiter, 2011; akt. Şengül Kılıç, 2021). Bu çalışmada da benzer bir yaklaşım benimsenmiştir.

2.3.4.1. Alınan Sosyal Destek

Alınan sosyal destek; kişinin duygusal, araçsal, bilgi, değer ve arkadaşlık ihtiyaçlarını karşılamada destekleyici olduğunu düşündüğü eylem ve davranışlara fiili olarak ulaşabilme deneyimi olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda alınan sosyal destek türleri, kişinin refahını artırması ve yaşam krizlerinin (örneğin stres, depresyon ve diğer fiziksel ve psikolojik sorunların) etkin bir biçimde üstesinden gelmesi için genellikle eş, arkadaşlar, aile, akrabalar, gruplar vb. gibi yakın ilişkileri ve hayatındaki önemli diğer kişiler tarafından sağlanmaktadır (Nurullah, 2012).

Alınan sosyal destek, bireyin stres yaratan olayları daha etkin bir biçimde idare etmesine yardım etmekte ve psikolojik durumunda olumlu etkiler yaratmaktadır. Alınan sosyal destek, bireye ihtiyaç duyduğu anlarda somut ve ölçülebilir yardım sağlamakta, bu da bireye zor zamanlarında destek sunmakta ve iyi oluşuna katkıda bulunmaktadır. Kişinin fiili sosyal destek alabildiği sağlam bir sosyal ağa sahip olmasının, onun zorlu koşullarla başa çıkmasına ve sosyolojik ve psikolojik sorunlarını çözmesine yardımcı olabileceği kanıtlanmıştır (Kaziasty, 2005).

Alınan desteğin kişiler üzerinde bıraktığı etkiyi incelemenin, algılanan sosyal desteğin etkilerinin incelenmesine kıyasla bazı zorluklar ve muğlaklıklar taşıdığı ileri sürülmektedir. Bununla beraber, algılanan sosyal desteğin, destek kaynaklarını alınan sosyal desteğe kıyasla daha tutarlı ve gerçek biçimde aktardığı öne çıkarılmaktadır. Algılanan sosyal desteğin bilişsel ve kişiye dair içsel bir boyuta sahip olması, alınan desteğin ise ani ve tek bir zaman diliminde meydana gelmesinin bu duruma sebep olduğu ifade edilmektedir (Nakash, Nagar Shoshani & Luire, 2017).

2.3.4.2. Algılanan Sosyal Destek

Algılanan sosyal destek; başkalarıyla, onlara güvenilebilecek bir şekilde ilişkili olmanın bilişsel değerlendirmesi olarak nitelendirilmektedir (Barrera, 1986). Bir başka deyişle kişinin çevresindeki destek kaynaklarının varlığı ve kendisinin bu kaynaklara ulaşabilirliği, sahip olduğu sosyal ağ ve bu ağın kalitesine dair algısını ifade etmektedir.

Kişinin çevresinden alabileceği yardım ve desteği algılama ve yorumlama biçimi algılanan sosyal destek olarak adlandırılabilir. Yani algılanan sosyal desteğin, bireyin dış dünyayla ve diğerleriyle kurduğu ilişkiyi değerlendirdiği bilişsel bir destek boyutunu oluşturduğu ifade edilmektedir (Çimen, 2023).

Kişi, çevresinde yeterli destek kaynağı olduğuna inandığında, ruh hali ve stresle başa çıkma yeteneği olumlu yönde etkilenebilmektedir. Böylece, alınan sosyal destek ile algılanan sosyal destek arasındaki temel farkı, birinde somut yardım sağlanırken diğerinin kişinin destek kaynaklarına ilişkin değerlendirmesine dayanması oluşturmaktadır.

Algılanan sosyal desteğe ait birçok değerlendirme, kavramın algılanan ulaşılabilirlik ve destekleyici bağların yeterliliği olarak iki boyutundan bahsetmektedir. Bu ölçütler, kişinin destekçi sayısını ya da sosyal temas miktarını ölçmedikleri için sosyal bağlantılılığı ölçen değerlendirmelerden farklılık göstermektedirler. Algılanan sosyal destek kavramı, sosyal bağlantılılığın aksine bireylerin kısıtlı da olsa sahip oldukları sosyal kaynaklardan ihtiyaç duymaları hâlinde yeterli desteği elde edebileceklerine dair duydukları güvenceyi göz önünde almaktadır (Cohen & Hoberman, 1983; Holahan & Moos, 1981; Procidano & Heller, 1983; Turner, Frankl & Levin, 1983).

2.3.5. Sosyal Destek Kaynakları

Sosyal destek kişinin asli gereksinimlerini meydana getiren sevgi, bağlılık, benlik saygısı ve bir gruba ait olma ve benzeri ihtiyaçlarını yerine getirerek kişiyi hem fiziksel hem de psikolojik bakımdan pozitif yönde desteklemektedir (Aksüllü & Doğan, 2004). Stresli yaşam olaylarının kişide meydana getirdiği travmanın üstesinden gelmede birçok uzman aile, yakın arkadaş, akraba ve benzeri destek kaynaklarının faydasını vurgulayarak bu doğal destek kaynaklarına yönelmiş bulunmaktadır (Kartal & Çetinkaya, 2009).

Sosyal destek kaynakları, ebeveynler, eşler, sevgililer, arkadaşlar, aile, öğretmenler, akrabalar, komşular ve uzmanlar gibi bireyin hayatında önemli rol oynayan kişileri içerebilmektedir (Sorias, 1988). Bilhassa kriz zamanlarında, toplumların tamamında en çok başvurulana ve en büyük sosyal destek kaynağı evlilik ve aile kurumu olmaktadır. Aile üyeleri kişinin en önemli ve doğal destekçilerini oluşturmaktadır (Robertson, 1988; akt Yıldırım, 1999). Ancak aile ve evlilik yapısında da farklılaşmalar gerçekleşebilmektedir. Bu doğrultuda evlilik ilişkisi ve aile yapısında gerçekleşen değişimler sebebiyle kişinin sosyal destek düzeyi de zamanla değişikliğe uğrayabilmektedir.

Sosyal destek, bireylerin yaşam sürelerini ve sağlık durumlarını etkileyebilecek kadar önemli bir kavramdır. Berkman ve Syme (1979) yaklaşık 7 bin kişiyi 9 sene süresince izledikleri çalışmalarında, sosyal destek kaynakları daha az olan katılımcıların daha erken ölme eğilimi gösterdiklerini bulmuşlardır. Aynı çalışmada güçlü sosyal bağlara sahip olmanın, kadınlar için ortalama 2.8, erkekler için ise ortalama 2.3 yıl daha uzun ömür anlamına geldiğine ulaşılmıştır.

Sosyal destek görmeyen kalp ağrısı ve kronik ağrı ile de ters yönde ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca, sosyal destek, üzücü anılarını anlatan kişilerin bu anılardan daha az olumsuz şekilde etkilenmesine yardımcı olabilmekte ve stresli bir görevden önce alınan sosyal desteğin, daha düşük kortizol seviyesi ve daha hızlı duygusal iyileşme ile ilişkilendirildiğini belirten çalışmalar bulunmaktadır (Yıldız & Erdurak, 2021).

Sosyal destek mekanizmaları, yalnızca stresli anlarda devreye giriyor gibi görünse de bazı teorilere göre bu destek stresli ve stressiz zaman ayırımı olmaksızın fiziksel ve mental hali iyileştirici bir etkide bulunmaktadır (Rodriguez & Cohen, 1998). Sosyal destek, insanlar için hem güvenli bir liman hem de sağlam bir dayanak oluşturarak kişinin stresli dönemlerinden

daha da güçlenerek çıkmasını, stresli olmayan zamanlarda ise gelişime açık hâle gelmesini sağlamaktadır.

2.3.6. Algılanan Sosyal Destek ve İyi oluş

Psikolojik iyi oluş; bireyin hayatında bir anlam bulunması ve amaçlarına ulaşmak için gayret edebilmesi, hayat standartlarını oluşturup bu standartlar yönünde yaşamında gerekli değişiklikleri yapabilmesi, yeteneklerini artırabilmesi, yetenekleri ile gerçekleştirebileceklerini ayırt edebilmesi ve yeniliklere açık olması; talep, gereksinim ve değerlerine göre çevresinde gerekli değişiklikleri yapıp bunlara uyum sağlayabilmesi ve ihtimalleri iyi değerlendirebilmesi, ilişkilerinde içten olması ve bu ilişkileri sürdürebilmesi, kendisine dair algısının olumlu olması ve tüm açılardan kendisini kabul etmesi olarak tanımlanabilmektedir (Ryff & Singer, 2008).

Sosyal desteğin kişilerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarına büyük katkı sağlayabilen önemli bir unsur olduğu Paykani, Zimet, Esmaceli, Khajedaluee ve Khajedaluee (2020) ile House, Landis ve Umberson'ın (1988) çalışmaları ile vurgulanmıştır. Bu çalışmalar, daha güçlü bir sosyal destek sistemine sahip bireylerin daha az yalnızlık hissi yaşadıklarını göstermektedir. Aynı şekilde, Labrague, De los Santos ve Falguera (2021) de stres oluşturan yaşam olayları sırasında yeterli destek sistemine ve başa çıkma becerilerine sahip olanların stres düzeylerinin veya yalnız hissetme olasılığının daha düşük olduğunu göstermiştir.

Greenglass ve Fiksenbaum (2009) ise yeterli sosyal destek kaynağı bulunan kişilerin, kendilerine dair değerlendirmelerinin daha olumlu olduğunu ve problem çözmeye yönelik motivasyonlarının daha yüksek olduğunu öne sürmüşlerdir. Sosyal desteğin, insanların akut ağrılarına karşı bir tampon görevi görebileceği, sosyal destek algıları daha yüksek annelerin doğum sırasında çektikleri sancının daha az olduğu bulgusuna ulaşan bir çalışma ile desteklenmiştir (Cogan & Spinnato, 1998). Sosyal destek kaynaklarının kısıtlı olduğu durumda dahi kişinin desteğe ulaşabileceğine dair algısının benzer sonuçları verebileceği düşünülmektedir.

2.3.7. Boşanmaya Uyum, Algılanan Sosyal Destek ve Affedicilik ile İlgili Araştırmalar

Literatürde çevreye göre davranış edinip değiştirebilme, ihtiyaçları ve koşulları dengeleme ve doyum veren uyumlu bir ilişki sürdürme süreci olarak tarif edilen uyum, bireyin çevresine ya da yaşadığı duruma karşı ruh halini dengeleyebilmesi; olumlu bir tutum, sosyal beceriler, fiziksel ve zihinsel sağlamlık hâli geliştirebilmesi ve değerlerinin izinden giderek yaşam hedeflerini yerine getirebilmesi olarak tanımlanabilir (Bai & Srivastava, 2022). Bu tanım doğrultusunda boşanmaya uyum ise boşanma sürecinin getirdiği değişiklik ve zorluklara karşı kişilerin davranışlarını değiştirebilmesi, ihtiyaçlarını yeni durumun koşullarına göre düzenleyebilmesi, hayata karşı olumlu bir tutumu devam ettirebilmesi olarak tanımlanabilir.

Boşanmaya uyum ve affedicilik bağlamında ele alınabilecek araştırmalardan Rohde-Brown ve Rudestam'ın (2011) çalışmasına göre kendini affetmeye ilişkin duygu ve inançlar, depresyon ve öfke ile negatif korelasyon içindedir. Benzer şekilde Rye ve arkadaşları (2004) diğerini affetme ile depresyon ve öfke arasında negatif, varoluşsal iyi oluş arasında pozitif korelasyon olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuçlardan yapılabilecek çıkarıma paralel şekilde Yármoz-Yaben (2013), genel olarak bireylerin affedicilik düzeyleri yükseldikçe boşanmaya uyum düzeylerinin yükseldiğini ortaya koymuştur.

Boşanmaya Uyumun sosyal destek algısı ile ilişkisini ele alan çalışmalardan bazıları sosyal desteğin boşanmaya uyum ile doğrudan bir ilişki göstermeyebileceğini, bazı sosyal destek türlerinin daha düşük uyum düzeyleri ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir (Miller, Smeglia, Gaudet & Kitson, 1998; DeGarmo & Forgatch, 1997). Smeglia, Miller ve Kort-Butler (1999) ise boşanmaya uyumun sosyoekonomik destekten pozitif yönde etkilendiğini bulgulamışlardır. Sosyal desteğin ilişki kalitesini ve boşanmaya uyum da dahil olmak üzere yaşam stres faktörlerine uyumu öngördüğü bildirilen sonuçlar arasındadır (Krumrei vd., 2007). Daha yüksek sosyal desteğin, ayrılık sonrası boşanmaya daha yüksek bir uyuma işaret edebileceği de çalışmaların ulaştığı sonuçlar arasındadır (Berman & Turk, 1981; Bloom, Asher & White, 1978; Pearlin & Johnson, 1977; Pett, 1982; Plummer & Koch-Hattem, 1986; Smeglia vd., 1999). Geniş bir sosyal ağı boşanmaya uyumun önemli bir göstergesi olduğunu ifade eden birçok çalışmaya da rastlanmaktadır (Aseltine & Kessler, 1993; Forgatch & DeGarmo, 1999; Gerstel, Riessman & Rosenfield, 1985; Booth & Amato, 1991).

Kişilerin affedicilikleri ile sosyal destek algılarını ilişkili bulan çalışmalar da mevcuttur. McCullough'a (2000) göre, başkalarını affetme eğilimi sağlıkla ilişki gösterip daha az stresli sosyal etkileşimler için ortam yaratıp sosyal desteği teşvik eder. Anderson (1999), sosyal bir ortamda başkalarını affetmenin kişiler arası çatışmayı azalttığını ve bireyin gerekli sosyal destek ağlarını sağlıklı bir şekilde oluşturmaya ve sürdürmesine olanak sağladığını belirtmektedir. Green ve arkadaşları (2012), Zhu (2015) ve Bayın ve Kaya (2021) da affetme ile sosyal desteğin ilişki gösterdiğini bulgulamıştır.

McCullough (2000), çalışmasında başkalarını affetmeye daha fazla eğilimin sağlıkla bağlantı gösterebileceğini, bu doğrultuda sosyal ilişkilerin daha düşük bir stres düzeyiyle yürütülmesine fayda sağlayabileceğini ve sosyal desteği teşvik edebileceğini vurgulamıştır. Worthington ve Scherer (2004) çalışmalarında, affedici davranışların sosyal desteği artırarak, evliliklerde gerçekleşen stres verici deneyimlerin etkilerini azaltacağını ve ilişkisel becerileri ve bağları geliştirerek dolaylı olarak sağlığı etkileyeceğini vurgulamışlardır. Lawler-Row ve Piferi (2006), Worthington ve diğerleri (2001) ve Webb ve diğerleri (2011), affetmeye daha fazla eğilim gösteren kişilerin sosyal destek algılarının da daha yüksek olduğu çıkarımına varmışlardır.

Bu sonuçları, Uchino'nun (2009) sosyal destek ve pozitif sağlık ilişkisi içinde bulduğu ve Webb, Hirsch, Visser ve Brewer'ın (2013) sosyal desteğin affetme ve sağlık arasında aracılık rolünün olduğu bulgularını içeren çalışmalar desteklemektedir. Affedememenin, depresyon

ve anksiyetenin yanı sıra daha düşük sosyal destek ve üstesinden gelebilme becerisi ile alakalı olduğu gösterilmektedir (Maltby, Macaskill & Day, 2001).

Yukarıdaki sonuçlar göz önüne alındığında, daha yüksek affedicilik ve sosyal destek düzeylerinin daha yüksek bir boşanma sonrası uyuma işaret edebileceği düşünülmektedir. Sosyal desteği algılanan sosyal destek bağlamında ele alarak affedicilik ile birlikte boşanmaya uyum üzerindeki rolünü değerlendirme konusunda yeterli çalışmanın bulunmadığı fark edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında toplanan veriler ile bu etki ele alınacaktır.

3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde mevcut çalışmanın araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma süreci tamamlanmış bireylerin boşanmaya uyum düzeyleri üzerinde affedicilik düzeylerinin ve algılanan sosyal destek düzeylerinin etkisini incelemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modelinde hazırlanmış nicel bir çalışmadır. İlişkisel tarama modeli, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma yöntemi olup birden fazla değişken arasındaki ilişkiyi, değişkenlere müdahale etmeksizin incelemeyi amaçlamaktadır (Seçer, 2015). İlişkisel tarama araştırmalarında esas inceleme konusunu, değişkenlerin birlikte değişimleri oluşturmaktadır (Aslan, 2018).

İlişkisel tarama modelinde korelasyon türü ve karşılaştırma türü olmak üzere iki şekilde ilişki analizi gerçekleştirilmektedir. Korelasyon türü ilişki ile gerçekleştirilen çalışmalarda ulaşılması amaçlanan esas hedef, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği veya değişme durumu varsa bunun nasıl meydana geldiğini incelemektir. Bu inceleme sonucunda durumlar arasında üç farklı ilişki ortaya koyulmaktadır. Bunlardan ilki, iki durum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmamasıdır. İkincisi, unsurların aynı yönde değişmesidir. Üçüncüsü ise ele alınan değişkenlerin farklı doğrultularda değişim sergilemesidir (Bekman, 2022).

Karşılaştırma türü ilişkisel araştırmalarda ise ilişkileri analiz etme evresinde en az iki değişken bulunmaktadır. Bahsi geçen ilişkiler, en muhtemel çözümden başlanarak sınıma sokulmaktadır. Gruplar, tayin edilen değişkenlerden birine göre oluşturulurken bu iki

değişken karşısında bağımlı değişkenle alakalı farklılaşma olup olmadığı incelenmektedir (Karasar, 2005).

Bu çalışmada, boşanmaya uyum, affedicilik ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiler incelenirken korelasyon türü ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Boşanmaya uyum üzerinde affedicilik ve algılanan sosyal desteğin etkisi ise çoklu regresyon ile ele alınmıştır. Regresyon analizlerinde bir bağımlı değişkende meydana gelen değişimin ne kadarını bağımsız değişkenin açıklayacağı araştırılmaktadır. Ancak bu değişimde dolaylı etkiler göz önüne alınmamaktadır (Dursun & Kocagöz, 2010)

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini son altı ay ile beş yıl arasında Türkiye’de yasal boşanma sürecine girmiş ve boşanmış bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Türkiye’de son altı ay ile beş yıl arasında boşanma sürecine girmiş ya da boşanma sürecini tamamlamış, en fazla 18 yıl evli kalmış, 17-69 yaş aralığındaki 164 kadın ve 38 erkek birey oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem sayısı sağlanırken çalışmanın değişkenlerini ele alan literatürdeki benzer çalışmaların örneklem koşulları (Çimen, 2023; Johnson, 2014; Yárnoz-Yaben vd., 2015; Brown & Rudestam, 2011; Rye vd., 2004; Pehlivan & Coşkun, 2023) ve kullanılan veri toplama araçlarının madde sayıları ile gerekli farkın (Goodwin, 1999) sağlanmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmada zaman, para ve iş gücü kaybını önlemek amacıyla uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme yönteminde ihtiyaç duyulan büyüklükte bir gruba ulaşana kadar en ulaşılabilir olan cevaplayıcılardan başlamak üzere örneklem oluşturmaya başlanmakta ve maksimum tasarruf sağlayacak bir durum veya örnek üzerinde çalışılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2020).

Çalışmada bu örnekleme yönteminin tercih edilmesinin sebebi çalışmanın evreni belirli bir nitelik kriter alınarak oluşturulduğu için araştırmanın süresi boyunca hedeflenen örneklem sayısına ulaşmayı kolaylaştıracak olmasıdır. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini de araştırma formu için oluşturulan online internet linkinin araştırma evreninin niteliklerini taşıyan bireylerin bulunabileceğinin düşünüldüğü online ortamlara iletilmesiyle oluşturulmuştur.

3.3. Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri

Cinsiyet				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{vig}
Kadın	164	81,2	81,2	81,2
Erkek	38	18,8	18,8	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının cinsiyetlerine göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, kadın katılımcıların sayısı 164 (%81,2), erkek katılımcıların sayısı ise 38'dir (%18,8). Toplamda, 202 katılımcıdan oluşan örneklem %100'e denk gelmektedir.

Yaş				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{vig}
17-27	9	4,5	4,5	4,5
28-39	126	62,4	62,4	66,8
40-49	56	27,7	27,7	94,6
50-59	8	4,0	4,0	98,5
60-69	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının yaş gruplarına göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre 17-27 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı 9 (%4,5), 28-39 yaş aralığında bulunan katılımcıların sayısı 126 (%62,4), 40-49 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı 56 (%27,7), 50-59 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı 8 (%4), 60-69 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı 3'tür (%1,5). Toplamda, 202 katılımcıdan oluşan örneklem %100'e denk gelmektedir.

Eğitim Durumu				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{vig}
İlkokul	2	1,0	1,0	1,0
Ortaokul	2	1,0	1,0	2,0
Lise	26	12,9	12,9	14,9
Lisans	105	52,0	52,0	66,8
Lisansüstü	67	33,2	33,2	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının mezuniyet durumlarına göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, İlkokul mezunu katılımcı sayısı 2 (%1,0), ortaokul mezunu katılımcı sayısı 2 (%1,0) olarak belirlenmiştir. Lise mezunu katılımcıların sayısı 26 (%12,9), lisans düzeyinde eğitim almış katılımcıların sayısı 105 (%52,0), lisansüstü düzeyde eğitim almış katılımcıların sayısı ise 67 (%33,2) olarak tespit edilmiştir. Toplamda, 202 katılımcıdan oluşan örneklem %100'e denk gelmektedir.

Meslek				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Çalışmıyorum	17	8,4	8,4	8,4
İşsiz	11	5,4	5,4	13,9
Ev Hanımı	10	5,0	5,0	18,8
Kamu	76	37,6	37,6	56,4
Özel Sektör	74	36,6	36,6	93,1
Serbest Meslek	14	6,9	6,9	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının meslek grubuna göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, çalışmayan katılımcıların sayısı 17 (%8,4), işsiz katılımcıların sayısı 11 (%5,4), ev hanımı olan katılımcıların sayısı 10 (%5) olarak belirlenmiştir. Kamuda çalışan katılımcı sayısı 76 (%37,6), özel sektörde çalışan katılımcı sayısı 74 (%36,6), serbest meslek sahibi katılımcı sayısı ise 14 (%6,9) olarak tespit edilmiştir. Toplamda, 202 katılımcıdan oluşan örneklem %100'e denk gelmektedir.

Gelir				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Çok düşük	11	5,4	5,4	5,4
Düşük	32	15,8	15,8	21,3
Orta	120	59,4	59,4	80,7
Yüksek	27	13,4	13,4	94,1
Çok yüksek	12	5,9	5,9	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının gelir grubuna göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, çok düşük gelir grubunda 11 katılımcı (%5,4) bulunurken, düşük gelir grubunda 32 katılımcı (%15,8) yer almaktadır. Orta gelir grubunda 120 katılımcı (%59,4) tespit edilmiştir. Yüksek gelir grubunda 27 katılımcı (%13,4) bulunurken, çok yüksek gelir grubunda ise 12 katılımcı (%5,9) yer almaktadır. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiştir ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

Evlilik Süresi				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
6 aydan az	9	4,5	4,5	4,5
6 ay -1 yıl	16	7,9	7,9	12,4
1-3 yıl	44	21,8	21,8	34,2
4-6 yıl	39	19,3	19,3	53,5
7-10 yıl	41	20,3	20,3	73,8
10-18 yıl	53	26,2	26,2	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının evlilik sürelerine göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, 6 aydan daha az süre evli kalan 9 katılımcı (%4,5) bulunurken, 6 ay ile 1 yıl arasında evli kalan 16 katılımcı (%7,9) vardır. 1-3 yıl arasında evli kalan 44 katılımcı (%21,8) tespit edilmiştir. 4-6 yıl arasında evli kalan 39 katılımcı (%19,3) bulunurken, 7-10 yıl arasında evli kalan katılımcı sayısı 41'dir (%20,3). 10-18 yıl arasında evli kalan 53 katılımcı (%26,2) bulunmaktadır. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiş ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

Çocuk Sahibi Olma				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Evet	132	65,3	65,3	65,3
Hayır	70	34,7	34,7	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının çocuk sahibi olma durumuna göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, çocuk sahibi katılımcı sayısı 132 (%65,3) iken, çocuk sahibi olmayan katılımcı sayısı 70 (%34,7) olarak belirlenmiştir. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiş ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

Çocuk Sayısı				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
0	69	34,15	34,15	34,15
1	84	41,58	41,58	75,73
2	42	20,79	20,79	96,52
3	5	2,47	2,47	98,99
4	2	0,99	0,99	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının çocuk sayısına göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, çocuğu olmayan katılımcı sayısı 69 (%34,15), 1 çocuğu olan katılımcı sayısı 84 (%41,58) olarak belirlenmiştir. 2 çocuğu olan katılımcıların sayısı 42 (%20,79), 3 çocuğu olan katılımcıların sayısı 5 (%2,47), 4 çocuğu olan katılımcıların sayısı ise 2 (%0,99) olarak tespit edilmiştir. Toplamda, 202 katılımcıdan oluşan örneklem %100'e denk gelmektedir.

Velayet				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Çocuğum yok	70	34,7	34,7	34,7
Bende	104	51,5	51,5	86,1
Diğer ebeveynde	28	13,9	13,9	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının velayet sahibi olma durumlarına göre dağılımları incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, çocuğu olmayan katılımcıların sayısı 70 (%34,7), çocuğu kendi velayetinde bulunan katılımcıların sayısı 104 (%51,5) ve çocuğunun velayeti eski partnerinde olan katılımcıların sayısı 28 (%13,9) olarak belirlenmiştir. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiş ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

İlişki/Evlilik				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Var	56	27,7	27,7	27,7
Yok	146	72,3	72,3	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının boşanma sonrasında yeni bir ilişki ve evlilik içinde bulunma durumlarına göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, boşanma süreci sonrasında bir ilişkisi veya evliliği olan katılımcıların sayısı 56 (%27,7) iken, ilişkisi veya evliliği olmayan katılımcıların sayısı 146 (%72,3) olarak belirlenmiştir. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiş ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

Boşanmanın Üzerinden Geçen Süre				
Gruplar	f	%	% _{gec}	% _{yig}
Son altı ay içinde başladı veya tamamlandı	48	23,76	23,76	23,76
Altı ay ile bir sene arasındaki bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı	51	25,24	25,24	49
Bir sene ile beş sene arasındaki bir süre önce tamamlandı	103	50,99	50,99	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Araştırma katılımcılarının boşanma zamanına göre dağılımı incelenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan katılımcıların sayısı 48 (%23,76), boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan katılımcı sayısı 51 (%25,24) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan katılımcı sayısı 103 (%50,99) olarak belirlenmiştir. Toplamda 202 katılımcı değerlendirilmiş ve dağılım %100 olarak hesaplanmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların affedicilik düzeylerini incelemek amacıyla Heartland Affetme Ölçeği Türkçe Versiyonu (Bugay & Demir, 2012) (EK IV), boşanmaya uyum düzeylerini incelemek amacıyla Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu (EK III) (Yılmaz, Akyüz, Bintaş Zörer, Erarslan İngeç, Öksüzler Cabılar & Tulum Akbulut, 2021) ve algılanan sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (EK V) (Eker, Arkar & Yıldız, 2001) kullanılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların demografik bilgilerini toplamak için araştırmacının hazırladığı Demografik Bilgi Formu (EK II) ve çalışmaya katılım onaylarını almak için Onam Formu (EK-I) kullanılmıştır.

3.4.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini saptamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu (EK II) kullanılmıştır. Bu formda araştırma değişkenlerinin ilişki gösterebileceğinin öngörüldüğü, katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek grubu, gelir grubu, romantik bir ilişkiye sahip olma durumu, çocuk sahibi olma ve çocuğun velayetine sahip olma durumu, evlilik süresi ve boşanmalarının üzerinden geçen zaman ile ilgili özelliklerine ait bilgilerin edinileceği sorular yer almaktadır.

3.4.2. Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu

Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu 5’li likert 100 maddeden oluşan, boşanma yahut bir ilişkinin bitişinden sonra uyum düzeyini değerlendirmek amacıyla tasarlanmış bir ölçektir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Yılmaz, Akyüz, Zörer, İngeç, Öksüzler Cabılar ve Tulum Akbulut (2021) tarafından yapılmıştır.

Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu 25 madde ve 5 faktörden oluşmakta ve 5 faktörün açıkladığı toplam varyansın % 76.79 olduğu görülmektedir. Ölçek 5’li likert tipinde (1=Her zaman, 2= Genellikle, 3=Bazen, 4=Nadiren, 5= Hiçbir Zaman) tasarlanmıştır. Ölçek;

1. Yas
2. İlişkiden Duygusal Ayrışma
3. Kendilik Değeri
4. Öfke
5. Güven ve Yakınlık

olmak üzere beş alt boyutu içermektedir. Ölçeğin alt boyutlarından;

1. Yas; 1., 6., 11., 16., 21. maddeler;
2. İlişkiden Duygusal Ayrışma 2.,7., 12., 17., 22. maddeler;
3. Öfke 4., 9., 14., 19., 24. maddeler;

4. Güven ve Yakınlık 5., 10., 15., 20., 25. maddeler,
5. Kendilik Değeri 3., 8., 13., 18., 23. maddeler ile ölçülmektedir.

Ölçeğin 3., 8., 13., 18. ve 23. maddeleri ise ters puanlanmaktadır.

Orijinal ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .98 iken alt ölçekler için Cronbach α .87 ile .95 arasında değişmektedir (Buehler, 1990; Hensley, 1996, akt. Kellas & Manusov, 2003; akt. Yılmaz & Fışıloğlu). Toplam ölçek için Kuder-Richardson güvenirliliği .92 olarak bildirilmiştir. İstatistiksel analizler FBUÖ'nin orijinal versiyonunun boşanmaya uyumu ölçmek için güvenilir ve geçerli bir araç olduğunu göstermiştir. Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu Türkçe Uyarlamasının tamamı için Cronbach Alpha değeri .97 olarak hesaplanmıştır. Türkçe FBUÖ-Kısa Formundan elde edilen puanlardaki artış, boşanmaya/ ayrılığa uyum düzeyindeki artışa işaret etmektedir.

3.4.3. Heartland Affetme Ölçeği

Heartland Affedicilik Ölçeği, kişilerin affedicilik eğilimlerini belirleme hedefi doğrultusunda Thompson ve arkadaşları (2005) tarafından geliştirilen bir ölçektir. Ölçeğin Türk kültürü için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bugay ve Demir (2010) tarafından yapılmıştır (EK IV).

Ölçek toplamda 18 madde ve 3 boyuttan oluşan 7'li likert tipli (1- Beni Hiç Yansıtmıyor, 3- Beni Pek Yansıtmıyor, 5- Beni Biraz Yansıtmıyor, 7- Beni Tamamen Yansıtmıyor) bir ölçektir. Ölçeğin;

1. Kendini Affetme
2. Diğerlerini Affetme
3. Durumu Affetme

şeklinde üç alt boyutu mevcuttur. Ölçeğin alt boyutlarından;

1. Kendini Affetme; 1.- 6. maddeler ile
2. Diğerlerini Affetme; 7.- 12. maddeler ile
3. Durumu Affetme; 13.- 18. maddeler ile ölçülmektedir.

Ölçeğin 2., 4., 6., 7., 9., 11., 13., 15. ve 17. maddeleri ters puanlanmaktadır.

Orijinal ölçekte bu alt boyutlara ait iç tutarlılığı belirleyen Cronbach α katsayıları sırasıyla .75, .78, .79 olarak bulunurken ölçeğin tümü için .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe versiyonuna ait Cronbach α iç tutarlılık katsayısı Kendini Affetme alt ölçeği için .64, Diğerlerini Affetme alt ölçeği için .79 ve Durumu Affetme alt ölçeği için .76 şeklinde ifade edilmiştir. Ölçeğin tamamında Cronbach α değeri ise .81 şeklinde bulunmuştur.

Ölçeğe ait psikometrik nitelikler Bugay, Demir ve Delevi (2012) tarafından daha geniş bir örnekleme araştırılmış ve ölçeğin orijinaline ait 3 faktörlü yapının Türk örnekleme

uygunluğuna bakıldığında doğrulamayı Faktör Analizi sonuçlarının ve uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görölmüştür.

3.4.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin orijinal formu Zimet, Dahlen ve Farley tarafından 1988 yılında geliştirilmiş gözden geçirilmiş formunun Türkçeye uyarlaması ise Eker, Arkar ve Yıldız (2001) tarafından yapılmıştır (EK V). Ölçek 7’li likert tipinde ve 12 maddeden oluşmaktadır. Puanlama 1’den (Kesinlikle Hayır), 7’ye (Kesinlikle Evet) derecelendirilmiştir. Ölçeğe ait Cronbach alfa değerinin .77 ile .88 arasında olduğu bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe uyarlamasının kısa formunun üç faktörden oluştuğu ve üç faktörün açıkladığı toplam varyansın %75 olduğu saptanmıştır. Ölçek;

1. Aile
2. Arkadaşlar
3. Özel Bir İnsan

alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarından;

1. Aile; 3., 4., 8., 11. maddeler ile
2. Arkadaşlar; 6., 7., 9., 12. maddeler ile
3. Özel Bir İnsan; 1., 2., 5. ve 10. maddeler ile ölçölmektedir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Türkçe Formunun Cronbach Alpha değeri tüm örneklem için .89 olarak hesaplanmıştır (Meral ve Cavkaytar, 2012). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nden elde edilen puanlardaki artış, algılanan sosyal destek düzeyindeki artışa işaret etmektedir.

3.5.Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu, Heartland Affedicilik Ölçeği Türkçe Versiyonu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği için ölçeği Türk kültürüne uyarlayan araştırmacılar e-mail yolu ile gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca araştırma Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurul Kararı’nın 730042 sayılı izni ile yapılmıştır.

Çalışma verileri 2022-2024 yılları arasında toplanmıştır. Araştırmada gönüllölük ve gizlilik ilkeleri esas alınmıştır. Gönüllölük ilkesi doğrultusunda katılımcıların bilgilendirilmiş onamları Onam Formu (EK-I) aracılığıyla edinilmiş, gizlilik ilkesi doğrultusunda formlarda katılımcıların kimlik bilgileri ve kişisel verilerini elde edecek herhangi bir soru yer

almamıştır. Veri toplama bataryasında araştırmanın amacı, katılım koşulları, araştırmacının iletişim bilgileri, katılımcı Onam Formu, Demografik Bilgi Formu (EK-II) ve ilgili ölçekler yer almaktadır.

Araştırma için veri toplanırken çevrimiçi sosyal medya platformları (kişisel ve kolektif instagram hesapları, whatsapp grupları, e-mail grupları) üzerinden araştırmanın internet linki iletilerek katılımcılara ulaşılmış, katılımcılar onam formu aracılığıyla araştırmanın içeriği ve amacı hakkında bilgilendirilmiş ve katılımcıların onayı alınmıştır. Çalışmayı tamamlamanın yaklaşık olarak 7 dakika sürdüğü hesaplanmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 27.0 paket programı ile analize sokulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerin betimsel istatistiklerinden aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, standart hataları, minimum ve maksimum değerleri ile çarpıklık ve basıklık değerleri tablo ile gösterilmiştir.

Heartland Affedicilik Ölçeği Türkçe Versiyonu (Bugay ve Demir, 2012), Fisher Boşanmaya Uyum Ölçeği Kısa Formu (Yılmaz vd., 2021) ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001) yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, meslek grubu, çocuk sahibi olma durumu, çocuk sayısı, evlilik süresi, ilişki, boşanma üzerinden geçen süre, velayete sahip olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla değişkenle yapılan karşılaştırmalarda Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Grup varyanslarının homojen olup olmadığını belirlemek için Levene testi sonucuna bakılmış, analizler sonucunda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için varyansın homojen olduğu durumlarda Scheffe Post Hoc testinden farklılaşmanın olduğu ve varyansın homojen olmadığı durumda Tamhane testinden yararlanılmıştır.

Bir yanıt değişkeni ve birden fazla açıklayıcı değişken incelenmek isteniyorsa çoklu regresyon analizi kullanılmaktadır. Bir veri setinde çoklu regresyon gerçekleştirebilmenin ön şartları verilerin normal dağılım göstermesi ve değişkenler arasında çoklu bağlantı olmamasıdır. Ayrıca örneklem büyüklüğünün uygunluğu ve uç değerlerin yokluğu da önem taşımaktadır (Göktepe, Yıldırım & Çapuk, 2020). Çalışmada ele alınan değişkenler bu kriterlere göre değerlendirilmiş ve çoklu regresyona alınan değişkenlerin analize uygun olduğu görülmüştür.

Araştırmanın ölçülen değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmada değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ancak .70'in üzerinde bir ilişki bulunmadığının görüldüğü, verilerin normal dağılım gösterdiği, örneklem büyüklüğü yeterli olduğu ve iki değişkenin üçüncü değişken üzerindeki yordama etkisi incelendiği için çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

4.1 Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Sosyal Destek Değişkenlerine ve Alt Boyutlarına Ait Betimleyici Bulgular

Tablo 1. Araştırma Değişkenlerinin Betimleyici İstatistikleri

Değişken	N	Ort.	SS	SH	Min.	Maks.
Boşanmaya Uyum	202	94,30	17,68	1,24	43,0	125,0
Yas	202	18,23	4,66	0,32	5,0	25,0
İlişkiden Duygusal Ayrışma	202	21,17	4,90	0,34	5,0	25,0
Öfke	202	16,92	5,46	0,38	5,0	25,0
Güven ve Yakınlık	202	18,76	5,76	0,4	5,0	25,0
Kendilik Değeri	202	19,22	3,57	0,25	7,0	25,0
Affedicilik	202	84,01	15,74	1,1	44,0	126,0
Kendini Affetme	202	28,94	6,38	0,44	12,0	42,0
Diğerlerini Affetme	202	26,30	6,90	0,48	8,0	42,0
Durumu Affetme	202	28,77	6,64	0,46	12,0	42,0
Sosyal Destek	202	57,71	16,12	1,13	17,0	84,0
Aile	202	19,65	7,26	0,51	4,0	28,0
Özel Bir İnsan	202	16,05	9,11	0,64	4,0	28,0
Arkadaş	202	22,01	6,08	0,42	4,0	28,0

Bu bölümde çalışmanın değişkenleri olan Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin ve bu değişkenlere ait alt ölçeklerin istatistiksel bulgularına yer verilmiştir. Tablo 1’de gösterildiği üzere, araştırmaya katılım gösteren bireylerin Boşanmaya Uyum toplam puanlarının aritmetik ortalaması Ort.=94,30, standart sapması SS=17,68 olarak, Yas alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =18,23, standart sapması SS=4,66 olarak, İlişkiden Duygusal Ayrışma alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =21,17 standart sapması SS=4,90 olarak, Öfke alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =16,92, standart sapması SS=5,46 olarak, Güven ve Yakınlık alt boyutu puanlarının ortalaması Ort.= 18,76 standart sapması SS=5,76 olarak, Kendilik Değeri alt boyutu puanlarının ortalaması Ort. = 19,22 standart sapması SS=3,57 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılım gösteren bireylerin Affedicilik toplam puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =84,01 standart sapması SS= 15,74 olarak, Kendini Affetme alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =28,94 standart sapması SS=6,38 olarak, Diğerlerini Affetme alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort.= 26,30, standart sapması SS= 6,90 olarak, Durumu Affetme alt boyutunun aritmetik ortalaması Ort.= 28,77, standart sapması SS= 6,64 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılım gösteren bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği toplam puanlarının aritmetik ortalaması Ort. =57,71 standart sapması SS=16,12 olarak, Aile alt boyutu puanlarının Ort.=19,65 standart sapması SS= 7,26 olarak, Özel Bir İnsan alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort.=16,05 standart sapma = 9,11 olarak, Arkadaş alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması Ort.=22,01 standart sapma = 6,08 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Araştırma Değişkenlerinin ve Alt Boyutlarının Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Değişken	Basıklık		Çarpıklık	
	Değer	SH	Değer	SH
Boşanmaya Uyum	-0,34	0,34	-0,57	0,17
Yas	-0,53	0,34	-0,45	0,17
İlişkiden Duygusal Ayrışma	1,26	0,34	-1,43	0,17
Öfke	-0,63	0,34	-0,54	0,17
Güven ve Yakınlık	-0,69	0,34	-0,65	0,17
Kendilik Değeri	0,36	0,34	-0,62	0,17
Affedicilik	-0,48	0,34	-0,04	0,17
Kendini Affetme	-0,23	0,34	-0,22	0,17
Diğerlerini Affetme	-0,17	0,34	-0,23	0,17
Durumu Affetme	-0,54	0,34	-0,05	0,17
Sosyal Destek	-0,41	0,34	-0,32	0,17
Aile	-0,75	0,34	-0,62	0,17
Özel Bir İnsan	-1,50	0,34	0,01	0,17
Arkadaş	0,36	0,34	-1,06	0,17

Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek toplam puanlarının ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış; çarpıklık değerlerinin -1,43 ve 0,01 arasında olduğu, basıklık değerlerinin -1,50 ile +1,26 arasında değiştiği görülmüştür. Tüm ölçekler ve alt boyutlarda değerlerin -1,5 ve 1,5 arasında olduğu görüldüğü için değişkenlerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır (George & Mallery, 2003; akt. Berber & Sarı, 2009). Bu değerler normallik koşullarını karşılamaktadır. Ayrıca bütün ölçeklerin ve alt boyutlarının z değerlerinin -3,42 ile +2,66 arasında olduğu görülmüştür. 200 kişiden fazla veri grupları için bu değerlerin -4 ve +4 arasında olup normallik koşulunu sağladığı kabul edilmektedir (Hair, Black, Babin, Anderson & Tatham, 2006; akt. Atik & Kemer, 2009).

4.2. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Sosyal Destek Değişkenleri ve Alt Boyutlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Bulgular

Tablo 3. Araştırma Değişkenlerinin ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması (t-test)

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SH	t Testi		
						Sd	t	P
Boşanmaya Uyum	Kadın	164	92,84	17,32	1,35	200	-2,48	0.019*
	Erkek	38	100,63	18,05	2,93			
Yas	Kadın	164	17,89	4,52	0,35	200	-2,16	0.032*
	Erkek	38	19,68	5,07	0,82			
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Kadın	164	21,18	4,88	0,38	200	0,02	0.98
	Erkek	38	21,16	5,05	0,82			
Öfke	Kadın	164	16,29	5,37	0,42	200	-3,49	<0,001
	Erkek	38	19,63	5,07	0,82			
Güven ve Yakınlık	Kadın	164	18,43	5,89	0,46	200	-1,7	0.06
	Erkek	38	20,18	4,98	0,81			
Kendilik Değeri	Kadın	164	19,05	3,42	0,27	200	-1,44	0.15
	Erkek	38	19,97	4,12	0,67			
Affedicilik	Kadın	164	83,74	15,95	1,25	200	-0,51	0.61
	Erkek	38	85,18	14,93	2,42			
Kendini Affetme	Kadın	164	28,78	6,44	0,5	200	-0,74	0.61
	Erkek	38	29,63	6,14	1			
Diğerlerini Affetme	Kadın	164	26,35	6,66	0,52	200	0,19	0.46
	Erkek	38	26,11	7,96	1,29			
Durumu Affetme	Kadın	164	28,61	6,59	0,51	200	-0,7	0,48

Sosyal Destek	Erkek	38	29,45	6,93	1,12	200	-0,42	0,67
	Kadın	164	57,48	15,88	1,24			
Aile	Erkek	38	58,71	17,29	2,8	200	-1,3	0,19
	Kadın	164	19,34	7,28	0,57			
Özel Bir İnsan	Erkek	38	21,03	7,1	1,15	200	-0,06	0,95
	Kadın	164	16,03	9,23	0,72			
Arkadaş	Erkek	38	16,13	8,65	1,4	200	0,51	0.60
	Kadın	164	22,12	5,94	0,46			
	Erkek	38	21,55	6,72	1,09			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaşlar değişkenlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından, erkeklerin ortalama değeri (Ort. = 100,63 ve standart sapması SS = 18,05) ile kadınların ortalama değeri (Ort. = 92,84 ve standart sapması SS = 17,32) arasında $p = .019$ düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmiştir ($t = -2,48$).

Yas puanı açısından, erkeklerin ortalama değeri (Ort. = 19,68 ve standart sapması SS = 5,07) ile kadınların ortalama değeri (Ort. = 17,89 ve standart sapması SS = 4,52) arasında $p = .032$ düzeyinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -2,16$).

Öfke puanı açısından erkeklerin ortalama değeri (Ort.=19,63 ve standart sapma SS = 5,07) ile kadınların ortalama değeri (Ort.=16,29 ve standart sapma SS = 5,37) arasında $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -3,49$).

Boşanmaya uyumun İlişkiden Duygusal Ayrışma, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutlarının cinsiyet bakımından farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = .98$, $p = .06$ ve $p = .15$).

Affedicilik puanı açısından, kadınların ortalama değerinin (Ort. = 83,74 ve standart sapması SS = 15,95), erkeklerin ortalama değerinden (Ort. = 85,18 ve standart sapması SS = 14,93) anlamlı bir fark göstermediği bulgulanmıştır ($p = .61$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutlarında da cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = 0.61$, 0.46 , 0.48).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından erkeklerin ortalama değeri (Ort. = 58,71 ve standart sapması SS = 17,29) ile kadınların ortalama değeri (Ort. = 57,48 SS = 15,88) anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p = .067$).

Algılanan Sosyal Desteğin Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutlarında da cinsiyetler arasında farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = 0.19$, $p = 0.95$, $p = 0.60$).

Tablo 4. Araştırma Değişkenlerinin Yaş Grubuna Göre Farklılaşması (t test)

Değişken	Yaş	N	$\bar{X}$	SS	SH	t Testi		
						Sd	t	P
Boşanmaya Uyum	28-39	126	94,21	17,55	1,56	180	-1,19	0.24
	40-49	56	97,52	16,95	2,27			
Yas	28-39	126	17,93	4,58	0,41	180	-2,39	0.02
	40-49	56	19,66	4,36	0,58			
İlişkiden Duygusal Ayrışma	28-39	126	20,94	4,98	0,44	180	-1,51	0.13
	40-49	56	22,13	4,58	0,61			
Öfke	28-39	126	16,82	5,59	0,50	180	-0,87	0.39
	40-49	56	17,57	4,98	0,67			
Güven	28-39	126	19,42	5,46	0,49	180	0,61	0.54
	40-49	56	18,88	5,90	0,79			
Kendilik Değeri	28-39	126	19,10	3,64	0,32	180	-0,33	0.74
	40-49	56	19,29	3,63	0,48			
Affedicilik	28-39	126	83,71	15,29	1,36	180	-0,11	0.91
	40-49	56	84,00	17,18	2,30			
Kendini Affetme	28-39	126	28,76	6,65	0,59	180	-0,54	0.59
	40-49	56	29,34	6,67	0,89			
Diğerlerini Affetme	28-39	126	26,00	6,75	0,60	180	-0,31	0.76
	40-49	56	26,34	7,25	0,97			
Durumu Affetme	28-39	126	28,95	6,42	0,57	180	0,6	0.55
	40-49	56	28,32	6,70	0,90			
Sosyal Destek	28-39	126	57,38	16,54	1,47	180	-0,79	0.43
	40-49	56	59,43	15,33	2,05			
Aile	28-39	126	19,26	7,62	0,68	180	-1,28	0.20
	40-49	56	20,73	6,06	0,81			

Özel Bir İnsan	28-39	126	16,28	9,19	0,82	180	0,12	0.91
	40-49	56	16,11	9,06	1,21			
Arkadaş	28-39	126	21,84	6,07	0,54	180	-0,77	0.44
	40-49	56	22,59	6,05	0,81			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmada, 28-39 yaş grubunun ortalama uyum puanı (Ort.=94,21, standart sapması SS= 17,55) ile 40-49 yaş grubunun ortalama uyum puanı (Ort.=97,52, standart sapması SS= 16,95) arasında anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı görülmüştür ($p = 0.24$).

Boşanmaya Uyum Ölçeği alt boyutlarından Yas puanı bakımından yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmada, 28-39 yaş grubunun ortalama yas puanı (Ort.=17,93, standart sapması SS= 4,58) 40-49 yaş grubunun ortalama yas puanından (Ort.=19,66, standart sapması SS= 4,36) daha düşük bulunmuştur. Bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre, bu fark $p = 0.02$ düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($t = -2,39$).

Boşanmaya Uyumun; İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutlarında yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmada, gruplar arasındaki farklılaşmanın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. (sırasıyla $p = 0.13$, $p = 0.39$, $p = 0.54$, $p = 0.74$).

Affedicilik bakımından yaş gruplarına göre yapılan karşılaştırmada, 28-39 yaş grubunun affedicilik puanı (Ort= 83,71, standart sapması SS= 15,29) 40-49 yaş grubunun affedicilik puanı (Ort.=84,00, standart sapması SS= 17,18) ile anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($p = 0.91$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları da yaş gruplarına göre anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p=0.59$, $p= 0.76$, $p= 0.55$)

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından 28-39 yaş grubunun ortalama değeri (Ort. = 57,38 SS = 16,54) 40-49 yaş grubunun ortalama değeri (Ort. = 59,43 SS = 15,33) ile anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p= 0.43$).

Algılanan Sosyal Desteğin Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutlarında da yaş grupları açısından farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (sırasıyla $p=0.20$, $p= 0.91$, $p= 0.44$).

Tablo 5. Araştırma Değişkenlerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Değişken	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA			
					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	İlkokul-Lise	30	95,00	15,54	G. Arası	2	58,42	0.91
	Lisans	105	94,57	17,72	G. İçi	199	62786,16	
	Lisansüstü	67	93,57	18,73	Toplam	201	62844,57	
Yas	İlkokul-Lise	30	19,10	4,11	G. Arası	2	28,76	0.51
	Lisans	105	17,99	4,79	G. İçi	199	4344,77	
	Lisansüstü	67	18,21	4,71	Toplam	201	4373,52	
İlişkiden Duygusal Ayrışma	İlkokul-Lise	30	22,13	4,72	G. Arası	2	32,54	0.51
	Lisans	105	20,99	5,03	G. İçi	199	4788,40	
	Lisansüstü	67	21,03	4,79	Toplam	201	4820,93	
Öfke	İlkokul-Lise	30	17,50	4,85	G. Arası	2	24,67	0.66
	Lisans	105	17,04	5,67	G. İçi	199	5974,06	
	Lisansüstü	67	16,48	5,44	Toplam	201	5998,73	
Güven	İlkokul-Lise	30	16,80	5,14	G. Arası	2	135,27	0.13
	Lisans	105	19,07	5,52	G. İçi	199	6535,84	
	Lisansüstü	67	19,15	6,27	Toplam	201	6671,11	
Kendilik Değeri	İlkokul-Lise	30	19,47	3,15	G. Arası	2	27,25	0.34
	Lisans	105	19,49	3,52	G. İçi	199	2531,73	
	Lisansüstü	67	18,70	3,81	Toplam	201	2558,97	
Affedicilik	İlkokul-Lise	30	84,63	14,07	G. Arası	2	290,37	0.55
	Lisans	105	84,91	16,67	G. İçi	199	49499,61	
	Lisansüstü	67	82,31	15,00	Toplam	201	49789,98	
Kendini Affetme	İlkokul-Lise	30	29,83	4,75	G. Arası	2	68,36	0.43
	Lisans	105	29,17	6,55	G. İçi	199	8114,93	
	Lisansüstü	67	28,18	6,74	Toplam	201	8183,28	

Diğerlerini Affetme	İlkokul-Lise	30	25,63	7,33	G. Arası	2	16,15	0.84
	Lisans	105	26,46	7,30	G. İçi	199	9556,43	
	Lisansüstü	67	26,36	6,10	Toplam	201	9572,57	
Durumu Affetme	İlkokul-Lise	30	29,17	5,63	G. Arası	2	98,83	0.32
	Lisans	105	29,29	6,99	G. İçi	199	8773,24	
	Lisansüstü	67	27,78	6,48	Toplam	201	8872,06	
Sosyal Destek	İlkokul-Lise	30	58,90	20,95	G. Arası	2	123,31	0.79
	Lisans	105	58,03	14,39	G. İçi	199	52110,03	
	Lisansüstü	67	56,69	16,44	Toplam	201	52233,34	
Aile	İlkokul-Lise	30	20,50	8,21	G. Arası	2	227,22	0.11
	Lisans	105	20,37	6,66	G. İçi	199	10364,52	
	Lisansüstü	67	18,15	7,58	Toplam	201	10591,74	
Özel Bir İnsan	İlkokul-Lise	30	17,93	9,45	G. Arası	2	141,95	0.42
	Lisans	105	15,97	8,65	G. İçi	199	16523,56	
	Lisansüstü	67	15,33	9,66	Toplam	201	16665,50	
Arkadaş	İlkokul-Lise	30	20,47	7,25	G. Arası	2	178,81	0.08
	Lisans	105	21,69	6,26	G. İçi	199	7253,17	
	Lisansüstü	67	23,21	5,01	Toplam	201	7431,98	

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA analizi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilkokul-lise arası bir okuldan mezun olan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=95,00, standart sapması SS= 15,54) ile lisans (Ort.=94,57, standart sapması SS= 17,72) ve lisansüstü (Ort.=93,57 ve standart sapması SS= 18,73) grubun uyum puanının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.91$).

Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin Yas, İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke, Güven ve Kendilik Değeri alt boyutlarından katılımcıların aldıkları puanların eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = 0.51$, $p = 0.51$, $p = 0.66$, $p = 0.13$, $p = 0.34$)

Affedicilik puanı bakımından eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilkokul-lise arası bir okuldan mezun olan grubun ortalama affedicilik puanı (Ort.=84,63, standart sapması SS= 14,07) ile lisans (Ort.=84,91, standart sapması SS= 16,67) ve lisansüstü (Ort.=82,31 ve standart sapması SS= 15,00) grubun affedicilik puanını arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ($p = 0.55$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları da eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p = 0.43$, $p = 0.84$, $p = 0.32$)

Algılanan sosyal destek toplam puanı açısından eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilkokul-lise arası bir okuldan mezun olan grubun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=58,90, standart sapması SS= 20,95) ile lisans (Ort.=58,03, standart sapması SS= 14,39) ve lisansüstü (Ort.=56,69 ve standart sapması SS= 16,44) grubun algılanan sosyal destek puanı arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ($p = 0.79$).

Algılanan Sosyal Desteğin Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutlarında da eğitim durumu grupları açısından farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (sırasıyla $p=0.11$, $p= 0.42$, $p= 0.08$).

Tablo 6. Araştırma Değişkenlerinin Meslek Grubuna Göre Farklılaşması (ANOVA)

Değişken	Meslek Grubu	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA			
					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	88,18	15,47	G. Arası	2	1785,92	
	Kamu	76	96,21	18,37	G. İçi	199	61058,66	0.05
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	95,30	17,58	Toplam	201		
Yas	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	17,00	3,98	G. Arası	2	102,46	
	Kamu	76	18,99	4,82	G. İçi	199	4271,07	0.09
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	18,10	4,72	Toplam	201		
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	20,68	5,23	G. Arası	2	12,85	
	Kamu	76	21,39	4,98	G. İçi	199	4808,08	0.76
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	21,19	4,72	Toplam	201		
Öfke	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	15,79	5,28	G. Arası	2	68,67	
	Kamu	76	16,93	5,17	G. İçi	199	5930,07	0.31
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	17,40	5,77	Toplam	201		
Güven ve	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev	38	16,47	5,70	G. Arası	2	246,19	0.02

Yakınlık	Hanımı								
	Kamu	76	19,41	6,25	G. İçi	199	6424,92		
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	19,18	5,14	Toplam	201			
Kendilik Değeri	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	18,24	3,49	G. Arası	2	45,68		
	Kamu	76	19,49	3,35	G. İçi	199	2513,30	0.16	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	19,42	3,74	Toplam	201			
Affedicilik	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	81,13	16,09	G. Arası	2	1474,95		
	Kamu	76	87,45	13,49	G. İçi	199	48315,03	0.050	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	82,28	16,98	Toplam	201			
Kendini Affetme	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	27,42	5,47	G. Arası	2	144,90		
	Kamu	76	29,80	5,95	G. İçi	199	8038,38	0.16	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	28,85	7,01	Toplam	201			
Diğerlerini Affetme	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	25,95	7,54	G. Arası	2	178,11		
	Kamu	76	27,49	6,26	G. İçi	199	9394,47	0.15	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	25,43	7,08	Toplam	201			
Durumu Affetme	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	27,76	6,27	G. Arası	2	237,09		
	Kamu	76	30,16	6,43	G. İçi	199	8634,97	0.06	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	28,00	6,85	Toplam	201			
Sosyal Destek	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	49,74	17,10	G. Arası	2	2978,29		
	Kamu	76	59,63	15,29	G. İçi	199	49255,05	0.003	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	59,50	15,50	Toplam	201			
Aile	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	18,03	7,82	G. Arası	2	223,37		
	Kamu	76	20,87	6,73	G. İçi	199	10368,37	0.12	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	19,31	7,36	Toplam	201			
Özel Bir İnsan	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	12,47	8,13	G. Arası	2	680,20		
	Kamu	76	16,12	9,72	G. İçi	199	15985,31	0.01	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	17,53	8,61	Toplam	201			
Arkadaş	Çalışmıyorum, İşsiz, Ev Hanımı	38	19,24	7,05	G. Arası	2	359,93		
	Kamu	76	22,64	6,14	G. İçi	199	7072,05	0.007	
	Özel Sektör, Serbest Meslek	88	22,66	5,25	Toplam	201			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin meslek grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA kullanılmıştır. Meslek grubu analizlerinde ANOVA yapılan grupların 30 kişiyi sağlamasına dikkat ederek benzer niteliklerdeki gruplar (kazancın varlığı/yokluğu ve esnekliğine göre Çalışmıyorum-işsiz-ev hanımı ve Özel sektör-serbest meslek olarak) birlikte analize alınmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada, çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama uyum puanı (Ort.=88,18, standart sapması SS= 15,47) ile kamuda çalışan (Ort.=96,21, standart sapması SS= 18,37) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=95,30 ve standart sapması SS= 17,58) yanıtını veren grubun uyum puanının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.057$).

Güven ve Yakınlık alt boyutunda meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada, çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama puanı (Ort.=16,47, standart sapması SS= 5,70) ile kamuda çalışan (Ort.=19,41, standart sapması SS= 6,25) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=19,18 ve standart sapması SS= 5,14) yanıtını veren grubun uyum puanı farklılaşmasının $p = 0.02$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Güven ve Yakınlık alt boyutunda hangi gruplar arasında farklılaşma olduğunu görmek için yapılan Scheffe Testi sonucunda kamuda çalışan grup ile çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grup arasında $p=0.03$ düzeyinde farklılaşma olduğu görülmüştür.

Yas, İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke, alt boyutlarında katılımcıların aldıkları puanların meslek grubuna göre farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p= 0.09$, $p= 0.76$, $p= 0.31$, $p= 0.16$).

Affedicilik toplam puanı açısından meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada, çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama puanı (Ort.=81,13, standart sapması SS= 16,09) ile kamuda çalışan (Ort.=87,45, standart sapması SS= 13,49) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=82,28 ve standart sapması SS= 16,98) yanıtını veren grubun puanı arasındaki farklılaşmanın anlamlı olmadığı görülmüştür ($p = 0.050$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları da meslek grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p=0.16$, $p= 0.15$, $p= 0.06$)

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada, çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama puanı (Ort.=49,74, standart sapması SS= 17,10) ile kamuda çalışan (Ort.=59,63, standart sapması SS= 15,29) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=59,50 ve standart sapması SS= 15,50) yanıtını

veren grubun puanının $p = 0.003$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Algılanan Sosyal Desteğin Aile alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır ($p=.12$).

Algılanan Sosyal Desteğin Özel Bir İnsan alt boyutunda meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama puanı (Ort.= 12,47, standart sapması SS= 8,13) ile kamuda çalışan (Ort.=16,12 standart sapması SS= 9,72) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=17,53 ve standart sapması SS= 8,61) yanıtını veren grubun puanının $p = 0.01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Algılanan Sosyal Desteğin Arkadaş alt boyutunda meslek grubuna göre yapılan karşılaştırmada çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun ortalama puanı (Ort.= 19,24, standart sapması SS= 7,05) ile kamuda çalışan (Ort.=22,64 standart sapması SS= 6,14) ve özel sektör/serbest meslek (Ort.=22,66 ve standart sapması SS= 5,25) yanıtını veren grubun puanının $p = 0.07$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Oluşan farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğuna Scheffe Testi ile bakıldığında Algılanan Sosyal Destek toplam puanında kamuda çalışanların puanının çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun puanından ($p=0.008$) ve özel sektör/serbest meslekte çalışanların puanının çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun puanından ($p=0.007$) daha fazla olduğu görülmüştür. Özel Bir İnsan alt boyutunda özel sektör/serbest meslekte çalışanların puanının çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun puanından ($p=0.016$), Aile alt boyutunda kamuda çalışanların puanının çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun puanından ($p=0.017$) ve özel sektör/serbest meslekte çalışanların puanının çalışmıyorum/işsizim/ev hanımıyım yanıtını veren grubun puanından ($p=0.14$) daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Araştırma Değişkenlerinin Gelir Grubuna Göre Farklılaşması

Değişken	Gelir Grubu	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA			
					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	Düşük	43	93,53	15,61	G. Arası	2	78,99	0.88
	Orta	120	94,20	18,59	G. İçi	199	62765,59	
	Yüksek	39	95,46	17,31	Toplam	201	62844,57	
Yas	Düşük	43	17,51	4,22	G. Arası	2	95,49	0.11
	Orta	120	18,05	4,92	G. İçi	199	4278,03	
	Yüksek	39	19,56	4,12	Toplam	201	4373,52	
İlişkiden Duygusal	Düşük	43	21,19	4,66	G. Arası	2	0,73	0.99
	Orta	120	21,16	5,13	G. İçi	199	4820,86	

Ayrışma	Yüksek	39	21,21	4,53	Toplam	201	4820,93	
	Düşük	43	17,19	5,56	G. Arası	2	48,15	
Öfke	Orta	120	17,15	5,41	G. İçi	199	5950,58	0.44
	Yüksek	39	15,92	5,56	Toplam	201	5998,73	
Güven ve Yakınlık	Düşük	43	18,79	5,04	G. Arası	2	1,20	
	Orta	120	18,70	6,05	G. İçi	199	6669,91	0.98
	Yüksek	39	18,90	5,72	Toplam	201	6671,11	
Kendilik Değeri	Düşük	43	18,86	3,14	G. Arası	2	22,86	
	Orta	120	19,14	3,82	G. İçi	199	2536,11	0.40
	Yüksek	39	19,87	3,19	Toplam	201	2558,97	
Affedicilik	Düşük	43	82,09	16,31	G. Arası	2	209,86	
	Orta	120	84,39	16,52	G. İçi	199	49580,12	0.65
	Yüksek	39	84,95	12,48	Toplam	201	49789,98	
Kendini Affetme	Düşük	43	28,56	6,26	G. Arası	2	83,95	
	Orta	120	28,65	6,61	G. İçi	199	8099,34	0.35
	Yüksek	39	30,26	5,76	Toplam	201	8183,28	
Diğerlerini Affetme	Düşük	43	25,14	7,78	G. Arası	2	91,85	
	Orta	120	26,81	6,94	G. İçi	199	9480,73	0.38
	Yüksek	39	26,03	5,65	Toplam	201	9572,57	
Durumu Affetme	Düşük	43	28,40	6,20	G. Arası	2	9,65	
	Orta	120	28,93	6,97	G. İçi	199	8862,41	0.89
	Yüksek	39	28,67	6,21	Toplam	201	8872,06	
Sosyal Destek	Düşük	43	53,28	16,44	G. Arası	2	1099,50	
	Orta	120	58,68	15,73	G. İçi	199	51133,85	0.12
	Yüksek	39	59,62	16,51	Toplam	201	52233,34	
Aile	Düşük	43	16,70	6,29	G. Arası	2	477,92	
	Orta	120	20,42	7,30	G. İçi	199	10113,83	0.01
	Yüksek	39	20,56	7,46	Toplam	201	10591,74	
Özel Bir İnsan	Düşük	43	16,35	8,04	G. Arası	2	33,02	
	Orta	120	16,21	9,33	G. İçi	199	16632,48	0.82
	Yüksek	39	15,23	9,66	Toplam	201	16665,50	
Arkadaş	Düşük	43	20,23	6,68	G. Arası	2	263,97	
	Orta	120	22,06	5,99	G. İçi	199	7168,01	0.02
	Yüksek	39	23,82	5,20	Toplam	201	7431,98	

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin gelir grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA kullanılmıştır. Gelir analizlerinde ANOVA yapılan grupların 30 kişiyi sağlamasına dikkat ederek benzer niteliklerdeki gruplar (çok düşük- düşük ve çok yüksek-yüksek) birlikte analize alınmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından gelir grubuna göre yapılan karşılaştırmada, düşük gelir grubunun ortalama uyum puanı (Ort.=93,53, standart sapması SS= 15,61) ile orta (Ort.=94,20 ve standart sapması SS= 18,59) ve yüksek (Ort.=95,46 ve standart sapması SS= 17,31) yanıtını veren grubun uyum puanı farklılaşmasının anlamlı olmadığı görülmüştür ($p = 0.88$).

Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin Yas, İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutunda gelir grubuna göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların gelir grubuna göre farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p=0.11$, $p=0.99$, $p=0.44$, $p=0.98$, $p=0.40$)

Affedicilik toplam puanı açısından gelir grubuna göre yapılan karşılaştırmada, düşük gelir grubunun ortalama affedicilik puanı (Ort.=82,09, standart sapması SS= 16,31) ile orta (Ort.=84,39 ve standart sapması SS= 16,52) ve yüksek (Ort.=84,95 ve standart sapması SS= 12,48) yanıtını veren grubun affedicilik puanının farklılaşmasının anlamlı olmadığı görülmüştür ($p=0.65$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları da gelir grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p=0.35$, $p=0.38$, $p=0.89$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından gelir grubuna göre yapılan karşılaştırmada, düşük gelir grubunun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=53,28, standart sapması SS= 16,44) ile orta (Ort.=58,68, standart sapması SS= 15,73) ve yüksek (Ort.=59,62 ve standart sapması SS= 16,51) yanıtını veren grubun affedicilik puanının farklılaşmasının anlamlı olmadığı görülmüştür ($p=0.12$).

Algılanan sosyal desteğin Aile alt boyutunda gelir grubuna göre yapılan karşılaştırmada, düşük gelir grubunun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=16,70, standart sapması SS= 6,29) ile orta (Ort.=20,42, standart sapması SS= 7,30) ve yüksek (Ort.=20,56 ve standart sapması SS= 7,46) yanıtını veren grubun algılanan sosyal destek puanı farklılaşmasının $p=0.01$ düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Algılanan sosyal desteğin Arkadaş alt boyutunda düşük gelir grubunun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=20,23, standart sapması SS= 6,68) ile orta (Ort.=22,06, standart sapması SS= 5,99) ve yüksek (Ort.=23,82 ve standart sapması SS= 5,20) yanıtını veren grubun algılanan sosyal destek puanı farklılaşmasının $p=0.02$ düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Elde edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için yapılan Post-Hoc Scheffe Testi sonucunda; Aile puanında düşük gelirli grupta orta gelirli gruba göre anlamlı bir düşüklük saptanmıştır ($p=0.015$). Arkadaş puanında ise düşük gelirli grupta yüksek gelirli gruba göre anlamlı bir düşüklük saptanmıştır ($p=0.028$).

Tablo 8. Araştırma Değişkenlerinin Evlilik Süresine Göre Farklılaşması

Değişken	Evli Kalma Süresi	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA
----------	-------------------	---	-----------	----	-------

					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	1-3 yıl	44	96,20	17,19	G. Arası	3	182,81	0.89
	4-6 yıl	39	93,79	19,01	G. İçi	173	52711,26	
	7-10 yıl	41	94,54	16,79				
	10-18 yıl	53	93,68	16,98	Toplam	176	52894,07	
Yas	1-3 yıl	44	17,89	4,65	G. Arası	3	14,40	0.87
	4-6 yıl	39	18,44	5,00	G. İçi	173	3596,98	
	7-10 yıl	41	18,56	4,15				
	10-18 yıl	53	18,58	4,45	Toplam	176	3611,38	
İlişkiden Duygusal Ayrışma	1-3 yıl	44	21,55	4,93	G. Arası	3	27,88	0.76
	4-6 yıl	39	20,69	5,20	G. İçi	173	4168,12	
	7-10 yıl	41	21,54	4,03				
	10-18 yıl	53	20,79	5,27	Toplam	176	4196,01	
Öfke	1-3 yıl	44	18,43	5,03	G. Arası	3	120,80	0.25
	4-6 yıl	39	16,31	5,94	G. İçi	173	5109,10	
	7-10 yıl	41	16,54	5,70				
	10-18 yıl	53	16,75	5,15	Toplam	176	5229,90	
Güven	1-3 yıl	44	19,02	5,08	G. Arası	3	27,14	0.83
	4-6 yıl	39	19,00	5,74	G. İçi	173	5396,70	
	7-10 yıl	41	19,10	5,31				
	10-18 yıl	53	18,19	6,05	Toplam	176	5423,84	
Kendilik Değeri	1-3 yıl	44	19,32	3,89	G. Arası	3	9,25	0.87
	4-6 yıl	39	19,36	3,87	G. İçi	173	2355,14	
	7-10 yıl	41	18,80	4,04				
	10-18 yıl	53	19,36	3,05	Toplam	176	2364,40	
Affedicilik	1-3 yıl	44	82,93	14,25	G. Arası	3	424,95	0.65
	4-6 yıl	39	84,92	19,27	G. İçi	173	45299,09	
	7-10 yıl	41	82,51	14,49				
	10-18 yıl	53	86,23	16,45	Toplam	176	45724,04	
Kendini Affetme	1-3 yıl	44	29,82	6,72	G. Arası	3	37,86	0.82
	4-6 yıl	39	29,33	8,13	G. İçi	173	7188,38	
	7-10 yıl	41	28,54	5,53				
	10-18 yıl	53	28,98	5,38	Toplam	176	7226,24	
Diğerlerini Affetme	1-3 yıl	44	25,57	6,41	G. Arası	3	163,20	0.36
	4-6 yıl	39	26,00	8,03	G. İçi	173	8785,85	
	7-10 yıl	41	25,37	6,98				
	10-18 yıl	53	27,68	7,11	Toplam	176	8949,06	
Durumu Affetme	1-3 yıl	44	27,55	5,89	G. Arası	3	125,76	0.41
	4-6 yıl	39	29,59	7,70	G. İçi	173	7583,11	
	7-10 yıl	41	28,61	5,77				
	10-18 yıl	53	29,57	6,95	Toplam	176	7708,88	
Sosyal Destek	1-3 yıl	44	56,23	13,54	G. Arası	3	394,61	0.68
	4-6 yıl	39	59,44	16,28	G. İçi	173	45174,89	
	7-10 yıl	41	55,85	17,51				
	10-18 yıl	53	58,62	16,95	Toplam	176	45569,50	
Aile	1-3 yıl	44	20,00	6,71	G. Arası	3	158,60	0.40
	4-6 yıl	39	20,90	7,23	G. İçi	173	9369,63	
	7-10 yıl	41	18,37	8,18				
	10-18 yıl	53	18,91	7,30	Toplam	176	9528,23	
Özel Bir	1-3 yıl	44	14,70	8,13	G. Arası	3	244,75	0.40

İnsan	4-6 yıl	39	15,85	9,43	G. İçi	173	14408,51	0.83
	7-10 yıl	41	15,76	9,81				
	10-18 yıl	53	17,79	9,14	Toplam	176	14653,26	
	1-3 yıl	44	21,52	6,03	G. Arası	3	31,51	
Arkadaş	4-6 yıl	39	22,69	5,53	G. İçi	173	6433,03	0.83
	7-10 yıl	41	21,73	6,31				
	10-18 yıl	53	21,92	6,38	Toplam	176	6464,54	

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin evli kalma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından evli kalma süresine göre yapılan karşılaştırmada, 1-3 sene arasında evli kalan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=96,20, standart sapması SS= 17,19) ile 4-6 yıl arası evli kalan (Ort.=93,79 ve standart sapması SS= 19,01), 7-10 yıl arası evli kalan (Ort.=94,54 ve standart sapması SS= 16,79) ve 10-18 yıl evli kalan grubun (Ort.=93,68, standart sapması SS= 16,98) uyum puanının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.89$).

Yas, İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutlarında evlilik süresine göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların evlilik süresine göre farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p= 0.87$, $p=0.76$, $p=0.25$, $p=0.83$, $p=0.87$)

Affedicilik toplam puanı açısından evlilik süresine göre yapılan karşılaştırmada, 1-3 sene arasında evli kalan grubun ortalama puanı (Ort.=82,93, standart sapması SS= 14,25) ile 4-6 yıl arası (Ort.=84,92 ve standart sapması SS= 19,27), 7-10 yıl arası (Ort.=82,51 ve standart sapması SS= 14,49) ve 10-18 yıl arası evli kalan grubun (Ort.=86,23 ve standart sapması SS= 16,45) puanının istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür ($p = 0.65$).

Affediciliğin Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları da evli kalma süresine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p=0.82$, $p= 0.36$, $p= 0.41$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından evlilik süresine göre yapılan karşılaştırmada, 1-3 sene arasında evli kalan grubun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=56,23, standart sapması SS= 13,54) ile 4-6 yıl arası (Ort.=59,44 ve standart sapması SS= 16,28), 7-10 yıl arası (Ort.=55,85 ve standart sapması SS= 17,51) ve 10-18 yıl evli kalan grubun (Ort.=58,62, standart sapması SS= 16,95) puanının farklılaşmasının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($p = 0.68$).

Algılanan Sosyal Desteğin Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutları da evli kalma süresine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla $p= 0.40$, $p= 0.40$, $p= 0.83$).

Tablo 9. Araştırma Değişkenlerinin Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Farklılaşması

Değişken	Çocuk	N	$\bar{X}$	SS	SH	t Testi		
						Sd	t	P
Boşanmaya Uyum	Var	132	95,48	16,65	1,45	200	1,30792	0.19
	Yok	70	92,07	19,41	2,32			
Yas	Var	132	18,83	4,42	0,39	200	2,56895	0.01
	Yok	70	17,09	4,92	0,59			
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Var	132	21,55	4,65	0,40	200	1,51832	0.13
	Yok	70	20,46	5,29	0,63			
Öfke	Var	132	16,80	5,30	0,46	200	-0,4199	0.67
	Yok	70	17,14	5,80	0,69			
Güven	Var	132	18,72	5,66	0,49	200	-0,1275	0.90
	Yok	70	18,83	5,99	0,72			
Kendilik Değeri	Var	132	19,58	3,24	0,28	200	1,94409	0.07
	Yok	70	18,56	4,05	0,48			
Affedicilik	Var	132	85,82	15,63	1,36	200	2,2653	0.02
	Yok	70	80,60	15,48	1,85			
Kendini Affetme	Var	132	29,80	5,83	0,51	200	2,6782	0.008
	Yok	70	27,31	7,07	0,85			
Diğerlerini Affetme	Var	132	26,58	7,01	0,61	200	0,79497	0.42
	Yok	70	25,77	6,70	0,80			
Durumu Affetme	Var	132	29,43	6,67	0,58	200	1,9659	0.051
	Yok	70	27,51	6,46	0,77			
Sosyal Destek	Var	132	58,63	16,32	1,42	200	1,10954	0.26
	Yok	70	55,99	15,72	1,88			
Aile	Var	132	19,91	7,38	0,64	200	0,68637	0.49
	Yok	70	19,17	7,06	0,84			
Özel Bir İnsan	Var	132	16,53	9,34	0,81	200	1,0307	0.30
	Yok	70	15,14	8,63	1,03			
Arkadaş	Var	132	22,19	6,18	0,54	200	0,57515	0.56
	Yok	70	21,67	5,91	0,71			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin çocuk sahibi olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından çocuk sahibi olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, çocuk sahibi olan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=95,48, standart sapması

SS= 16,65) çocuk sahibi olmayan grupla (Ort.=92,07 ve standart sapması SS= 19,41) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (p=0.19).

Boşanmaya uyum alt ölçeklerinden Yas alt ölçeği açısından, çocuk sahibi olanların ortalama değeri (Ort. = 18,83 ve standart sapması SS = 4,42) ile çocuk sahibi olmayanların ortalama değeri (Ort. = 17,09 ve standart sapması SS = 4,92) karşılaştırıldığında, p = .01 düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür (t = 2,56).

Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin İlişkiden Duygusal Ayırışma, Öfke, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutlarında çocuk sahibi olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla p= 0.13, p= 0.67, p= 0.9, p= 0.07)

Affedicilik toplam puanı açısından çocuk sahibi olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, çocuk sahibi olan grubun ortalama affedicilik puanı (Ort.=85,82, standart sapması SS= 15,63) çocuk sahibi olmayan grupla (Ort.=80,60 ve standart sapması SS= 15,48), p=0.02 düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır (t = 2,26).

Kendini Affetme alt ölçeği açısından, çocuk sahibi olanların ortalama değeri (Ort. = 29,80 ve standart sapması SS = 5,83), çocuk sahibi olmayanların ortalama değeriyle (Ort. = 27,31 ve standart sapması SS = 7,07) karşılaştırıldığında, p = .008 düzeyinde anlamlı bir fark belirlenmiştir (t = 2,67).

Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt ölçeklerinde çocuk sahibi olanlar ile çocuk sahibi olmayanlar arasında anlamlı bir fark belirlenmiştir (sırasıyla p=0.42, p=0.051).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından çocuk sahibi olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, çocuk sahibi olan grubun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=58,63, standart sapması SS= 16,32) çocuk sahibi olmayan grupla (Ort.=55,99 ve standart sapması SS= 15,72) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (p=0.26).

Algılanan Sosyal Desteğin Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutları da çocuk sahibi olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla p=0.49, p= 0.30, p= 0.56).

Tablo 10. Araştırma Değişkenlerinin Çocuk Sayısına Göre Farklılaşması

Değişken	Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA			
					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	0	69	92,30	19,45	G. Arası	2	1163,09	0.16
	1	84	94,38	17,01	G. İçi	192	59736,32	
	2	42	98,95	15,61	Toplam	194	60899,42	
Yas	0	69	17,16	4,92	G. Arası	2	211,38	0.008

	1	84	18,36	4,59	G. İçi	192	4044,53	
	2	42	20,00	4,00	Toplam	194	4255,92	
İlişkiden Duygusal	0	69	20,49	5,32	G. Arası	2	66,46	
Ayrışma	1	84	21,49	4,45	G. İçi	192	4437,21	0.24
	2	42	21,98	4,60	Toplam	194	4503,68	
	0	69	17,19	5,83	G. Arası	2	15,94	
Öfke	1	84	16,63	5,65	G. İçi	192	5861,73	0.77
	2	42	17,24	4,70	Toplam	194	5877,67	
	0	69	18,94	5,96	G. Arası	4	51,89	
Güven	1	84	18,40	5,53	G. İçi	197	6373,62	0,46
	2	42	19,76	5,89	Toplam	201	6425,51	
	0	69	18,52	4,07	G. Arası	4	63,98	
Kendilik Değeri	1	84	19,50	3,27	G. İçi	197	2461,19	0.08
	2	42	19,98	3,30	Toplam	201	2525,17	
	0	69	80,51	15,58	G. Arası	4	2192,13	
Affedicilik	1	84	84,17	15,85	G. İçi	197	46146,24	0.012
	2	42	89,67	14,65	Toplam	201	48338,37	
	0	69	27,35	7,12	G. Arası	4	360,48	
Kendini Affetme	1	84	29,49	5,95	G. İçi	197	7486,25	0.011
	2	42	30,90	5,18	Toplam	201	7846,74	
	0	69	25,65	6,68	G. Arası	4	122,59	
Diğerlerini Affetme	1	84	25,94	7,13	G. İçi	197	9156,92	0.28
	2	42	27,71	6,82	Toplam	201	9279,51	
	0	69	27,51	6,51	G. Arası	4	327,81	
Durumu Affetme	1	84	28,74	6,97	G. İçi	197	8385,38	0.025
	2	42	31,05	5,99	Toplam	201	8713,20	
	0	69	55,99	15,83	G. Arası	4	584,31	
Sosyal Destek	1	84	58,26	15,56	G. İçi	197	49132,55	0.32
	2	42	60,67	17,11	Toplam	201	49716,87	
	0	69	19,07	7,06	G. Arası	4	49,98	
Aile	1	84	20,21	6,93	G. İçi	197	10364,61	0.63
	2	42	19,83	8,54	Toplam	201	10414,59	
	0	69	15,16	8,69	G. Arası	4	303,64	
Özel Bir İnsan	1	84	15,75	9,07	G. İçi	197	15861,40	0.16
	2	42	18,45	9,75	Toplam	201	16165,04	
	0	69	21,75	5,92	G. Arası	4	14,770	
Arkadaş	1	84	22,30	5,94	G. İçi	197	6934,27	0,81
	2	42	22,38	6,30	Toplam	201	6949,04	

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada, hiç çocuğu olmayan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=92,30, standart sapması SS= 19,45) bir

çocuğu olan grup (Ort.=94,38 ve standart sapması SS= 17,01) ve iki çocuğu olan grupla (Ort.=98,95, standart sapması SS= 15,61) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır ($p= 0.16$).

Yas alt ölçeği açısından, çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada hiç çocuğu olmayan grubun ortalama değeri (Ort. = 17,16 ve standart sapması SS = 4,92) ile bir çocuğu olan grubun ortalama değeri (Ort. = 18,36 ve standart sapması SS = 4,59) ve iki çocuğu olan grubun ortalama değeri (Ort. = 20,00 ve standart sapması SS = 4,00) karşılaştırıldığında, $p = .008$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Oluşan farklılaşmanın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini görmek için yapılan Scheffe Post Hoc testinde iki çocuk sahibi grubun puanının hiç çocuğu olmayan grubun puanından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür ($p=.008$).

İlişkiden Duygusal Ayırışma, Öfke, Güven ve Yakınlık ve Kendilik Değeri alt boyutunda çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p= 0.24$, $p= 0.77$, $p= 0.46$, $p= 0.08$)

Affedicilik toplam puanı açısından çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada, hiç çocuğu olmayan grubun ortalama affedicilik puanı (Ort.=80,51, standart sapması SS= 15,58), bir çocuğu olan grupla (Ort.=84,17 ve standart sapması SS= 15,85) ve iki çocuğu olan grupla (Ort.=89,67, standart sapması SS= 14,65) $p= 0.012$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Kendini Affetme alt ölçeği açısından, hiç çocuğu olmayan grubun ortalama puanı (Ort.=27,35, standart sapması SS= 7,12), bir çocuğu olan grupla (Ort.=29,49 ve standart sapması SS= 5,95) ve iki çocuğu olan grupla (Ort.=30,90, standart sapması SS= 5,18) $p= 0.011$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Durumu Affetme alt ölçeği açısından, hiç çocuğu olmayan grubun ortalama puanı (Ort.=27,51, standart sapması SS= 6,51), bir çocuğu olan grupla (Ort.=28,74 ve standart sapması SS= 6,97) ve iki çocuğu olan grupla (Ort.=31,05, standart sapması SS= 5,99) $p= 0.025$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Oluşan farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre çocuk sahibi olmayan grupta, 2 çocuğu olan gruba göre affedicilik ve kendini affetme puanlarında anlamlı bir düşüklük tespit edilmiştir (sırasıyla $p= 0.012$, $p= 0.016$).

Affediciliğin Diğerlerini Affetme alt boyutunda çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür ($p= 0.28$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından çocuk sayısına göre yapılan karşılaştırmada, hiç çocuğu olmayan grubun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=55,99, standart sapması SS= 15,83), bir çocuğu olan grup (Ort.=58,26 ve standart sapması SS= 15,56) ve iki

çocuğu olan grupla (Ort.=60,67, standart sapması SS= 17,11) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (p= 0.32).

Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutları da çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (sırasıyla p= 0.63, p= 0.16, p= 0.81).

Tablo 11. Araştırma Değişkenlerinin Çocuğun Velayetine Sahip Olma Durumuna Göre Farklılaşması

Değişken	Velayeti	N	$\bar{X}$	SS	SH	t Testi		
						Sd	t	P
Boşanmaya Uyum	Bende	104	94,14	15,53	1,52	130	-1,348	0.18
	Diğer Ebeveyninde	28	98,89	19,94	3,77			
Yas	Bende	104	18,7	4,26	0,42	130	-0,201	0.841
	Diğer Ebeveyninde	28	18,89	5,13	0,97			
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Bende	104	21,48	4,6	0,45	130	-0,091	0.92
	Diğer Ebeveyninde	28	21,57	4,93	0,93			
Öfke	Bende	104	16,36	4,99	0,49	130	-1,543	0.12
	Diğer Ebeveyninde	28	18,07	6,02	1,14			
Güven ve Yakınlık	Bende	104	18,04	5,75	0,56	130	-2,282	0.024
	Diğer Ebeveyninde	28	20,75	4,9	0,93			
Kendilik Değeri	Bende	104	19,57	2,89	0,28	130	-0,057	0.95
	Diğer Ebeveyninde	28	19,61	4,39	0,83			
Affedicilik	Bende	104	85,88	15,86	1,56	130	0,137	0.89
	Diğer Ebeveyninde	28	85,43	14,98	2,83			
Kendini Affetme	Bende	104	29,91	5,84	0,57	130	0,589	0.55
	Diğer Ebeveyninde	28	29,18	5,94	1,12			
Diğerlerini Affetme	Bende	104	26,51	6,84	0,67	130	-0,279	0.78
	Diğer Ebeveyninde	28	26,93	7,8	1,47			
Durumu Affetme	Bende	104	29,46	6,75	0,66	130	0,098	0.92
	Diğer Ebeveyninde	28	29,32	6,48	1,22			
Sosyal Destek	Bende	104	58,35	16,66	1,63	130	-0,26	0.79
	Diğer Ebeveyninde	28	59,25	15,14	2,86			
Aile	Bende	104	19,49	7,43	0,73	130	-1,216	0.22
	Diğer Ebeveyninde	28	21,39	7,03	1,33			
Özel Bir İnsan	Bende	104	16,7	9,48	0,93	130	0,513	0.60
	Diğer Ebeveyninde	28	15,68	8,92	1,69			
Arkadaş	Bende	104	22,15	6,37	0,62	130	-0,019	0.98
	Diğer Ebeveyninde	28	22,18	5,64	1,07			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin velayete sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından velayete sahip olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, velayete sahip olan grubun ortalama uyum puanının (Ort.=94,14, standart sapması SS= 15,53) velayete sahip olmayan grupla (Ort.=98,89 ve standart sapması SS= 19,94) anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.18$).

Güven ve Yakınlık alt boyutu açısından velayete sahip olan grubun ortalama puanının (Ort.=18,04, standart sapması SS= 5,75), velayete sahip olmayan grupla (Ort.=20,75 ve standart sapması SS= 4,9), $p=0.024$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Yas, İlişkiden Duygusal Ayrışma, Öfke ve Kendilik Değeri alt gruplarında velayete sahip olma bakımından yapılan karşılaştırmada gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = 0.84$, $p = 0.92$, $p = 0.12$, $p = 0.95$).

Affedicilik toplam puanı açısından velayete sahip olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, velayete sahip olan grubun ortalama affedicilik puanının (Ort.=85,88, standart sapması SS= 15,86), velayete sahip olmayan grupla (Ort.=85,43 ve standart sapması SS= 14,98) anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.89$).

Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutları açısından velayete sahip olan grup ile olmayan grup arasında anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p=0.55$, $p = 0.78$, $p = 0.92$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından velayete sahip olma durumuna göre yapılan karşılaştırmada, velayete sahip olan grubun puanının (Ort.=58,35, standart sapması SS= 16,66) velayete sahip olmayan grupla (Ort.=59,25 ve standart sapması SS= 15,14) anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p = 0.79$).

Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutlarında gruplar arasında yapılan karşılaştırmada farklılaşmanın olmadığı görülmüştür (sırasıyla $p = 0.22$, $p = 0.60$, $p = 0.98$).

Tablo 12. Araştırma Değişkenlerinin İlişki Durumuna Göre Farklılaşması

Değişken	İlişki	N	$\bar{X}$	SS	SH	t Testi		
						Sd	t	P
Boşanmaya Uyum	Var	56	103,14	14,79	1,98	200	4,618	0.001
	Yok	146	90,91	17,57	1,45			
Yas	Var	56	20,13	3,97	0,53	200	3,691	0.001
	Yok	146	17,50	4,72	0,39			
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Var	56	22,41	4,03	0,54	200	2,246	0.02
	Yok	146	20,70	5,13	0,42			
Öfke	Var	56	18,16	4,56	0,61	200	2,013	0.04
	Yok	146	16,45	5,72	0,47			
Güven ve Yakınlık	Var	56	22,52	4,61	0,62	200	6,269	0.001

	Yok	146	17,32	5,51	0,46			
	Var	56	19,93	3,30	0,44			
Kendilik Değeri	Yok	146	18,95	3,64	0,30	200	1,750	0.08
	Var	56	86,13	16,35	2,19	200	1,184	0.23
Affedicilik	Yok	146	83,20	15,48	1,28			
	Var	56	30,16	6,59	0,88	200	1,691	0.09
Kendini Affetme	Yok	146	28,47	6,26	0,52			
	Var	56	27,00	6,38	0,85	200	0,890	0.37
Diğerlerini Affetme	Yok	146	26,03	7,09	0,59			
	Var	56	28,96	6,14	0,82	200	0,260	0.79
Durumu Affetme	Yok	146	28,69	6,85	0,57			
	Var	56	68,21	11,82	1,58	200	6,254	0.001
Sosyal Destek	Yok	146	53,68	15,76	1,30			
	Var	56	21,77	6,18	0,83	200	2,600	0.010
Aile	Yok	146	18,84	7,50	0,62			
	Var	56	22,52	6,80	0,91	200	6,950	0.001
Özel Bir İnsan	Yok	146	13,57	8,66	0,72			
	Var	56	23,93	4,03	0,54	200	2,825	0.005
Arkadaş	Yok	146	21,27	6,57	0,54			

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin boşanma sonrası bir ilişkiye sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için t testi kullanılmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=103,14, standart sapması SS= 14,79) olmayan grupla (Ort.=90,91 ve standart sapması SS= 17,57), $p=0.001$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Yas alt boyutu açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama Yas puanı (Ort.=20,13, standart sapması SS= 3,97) olmayan grupla (Ort.=17,50 ve standart sapması SS= 4,72), $p=0.001$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

İlişkiden Duygusal Ayrışma açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama İlişkiden Duygusal Ayrışma puanı (Ort.=22,41, standart sapması SS= 4,03) olmayan grupla (Ort.=20,70 ve standart sapması SS= 5,13), $p=0.02$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Güven ve Yakınlık açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama Güven ve Yakınlık puanı (Ort.=22,52, standart sapması SS= 4,61) olmayan grupla (Ort.=17,32 ve standart sapması SS= 5,51), $p=0.001$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Öfke açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama Öfke puanı (Ort.= 18,16, standart sapması SS= 4,56) olmayan grupla (Ort.=16,45 ve standart sapması SS= 5,72), $p= 0.045$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Kendilik Değeri alt boyutunda ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada katılımcı grupların aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür ($p= 0.082$).

Affedicilik toplam puanı açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama affedicilik puanı (Ort.= 86,13, standart sapması SS= 16,35) olmayan grupla (Ort.= 83,20 ve standart sapması SS= 15,48) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır ($p= 0.23$).

Affedicilik alt boyutları açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, Kendini Affetme, Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür (sırasıyla $p= 0.09$, $p= 0.37$, $p= 0.79$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından ilişki durumuna göre yapılan karşılaştırmada, ilişkisi olan grubun ortalama algılanan sosyal destek puanı (Ort.=68,21, standart sapması SS= 11,82) ilişkisi olmayan grubun puanı (Ort.=53,68 ve standart sapması SS= 15,76) ile $p= 0.001$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Aile alt boyutu açısından ilişkisi olan grup (Ort.=21,77, standart sapması SS= 6,18) ile olmayan grup arasında (Ort.=18,84, standart sapması SS= 7,50) $p= 0.010$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma oluşmuştur.

Özel Bir İnsan alt boyutu açısından ilişkisi olan grup (Ort.=22,52, standart sapması SS= 6,80) ile olmayan grup puanı (Ort.=13,57, standart sapması SS= 8,66) arasında $p= 0.001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma oluşmuştur.

Arkadaş açısından ilişkisi olan grup (Ort.=23,93, standart sapması SS= 4,03) ile olmayan grup arasında (Ort.=21,27, standart sapması SS= 6,57) $p= 0.005$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma oluşmuştur.

Tablo 13. Araştırma Değişkenlerinin Boşanmanın Üzerinden Geçen Süreye Göre Farklılaşması

Değişken	Boşanma Zamanı	N	$\bar{X}$	SS	ANOVA			
					Var. K.	Sd	KT	P
Boşanmaya Uyum	Son altı ay içinde başladı veya tamamlandı	48	86,02	16,31	G. Arası	2	8117,96	<0.001
	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya	51	89,82	19,88	G. İçi	199	54726,62	

	tamamlandı.								
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	100,38	14,84	Toplam	201			
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı	48	16,56	4,70	G. Arası	2	291,26		
Yas	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	17,51	4,97	G. İçi	199	4082,27	0.001	
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	19,36	4,22	Toplam	201			
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	18,65	5,51	G. Arası	2	614,07		
İlişkiden Duygusal Ayrışma	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	20,29	5,34	G. İçi	199	4206,87	<0.001	
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	22,79	3,64	Toplam	201			
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	15,69	5,44	G. Arası	2	404,16		
Öfke	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	15,29	6,14	G. İçi	199	5594,57	0.001	
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	18,30	4,77	Toplam	201			
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	16,56	5,66	G. Arası	2	517,737		
Güven ve Yakınlık	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	17,76	6,32	G. İçi	199	6153,38	<0.001	
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	20,27	5,10	Toplam	201			
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	18,56	3,45	G. Arası	2	44,13		
Kendilik Değeri	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	56	18,96	3,91	G. İçi	199	2514,84	0.17	
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	19,66	3,41	Toplam	201			
Affedicilik	Son 6 ay içinde başladı	48	80,79	16,15	G. Arası	2	985,62	0.13	

	veya tamamlandı.											
	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	82,92	15,07	G. İçi	199	48804,36					
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	86,05	15,71	Toplam	201						
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	26,71	6,30	G. Arası	2	359,37					
Kendini Affetme	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	28,86	6,52	G. İçi	199	7823,92	0.011				
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	30,02	6,13	Toplam	201						
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	25,94	7,19	G. Arası	2	55,73					
Diğerlerini Affetme	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	25,63	7,56	G. İçi	199	9516,85	0.56				
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	26,81	6,43	Toplam	201						
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	28,15	6,77	G. Arası	2	45,71					
Durumu Affetme	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	28,43	6,64	G. İçi	199	8826,35	0.60				
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	29,22	6,61	Toplam	201						
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	53,67	14,97	G. Arası	2	1236,05					
Algılanan Sosyal Destek	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	57,33	17,00	G. İçi	199	50997,30	0.09				
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	59,79	15,97	Toplam	201						
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	17,99	7,20	G. Arası	2	202,98					
Aile	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	20,76	7,25	G. İçi	199	10388,76	0.15				

Özel Bir İnsan	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	19,88	7,22	Toplam	201		
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	14,67	8,85	G. Arası	2	498,10	
	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	14,25	9,64	G. İçi	199	16167,40	0.050
Arkadaş	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	17,58	8,77	Toplam	201		
	Son 6 ay içinde başladı veya tamamlandı.	48	21,02	6,53	G. Arası	2	61,59	
	Altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı veya tamamlandı.	51	22,31	5,95	G. İçi	199	7370,39	0.43
	Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.	103	22,32	5,94	Toplam	201		

Boşanmaya Uyum; yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri, Affedicilik; kendini affetme, diğerlerini affetme, durumu affetme, Algılanan Sosyal Destek; aile, özel bir insan ve arkadaş değişkenlerinin boşanmanın üzerinden geçen süreye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA kullanılmıştır.

Boşanma üzerinden geçen süreye ilişkin analizlerde ANOVA yapılan grupların 30 kişiyi sağlamasına dikkat ederek benzer niteliklerdeki gruplar (boşanma son altı ay içinde başladı ve devam ediyor ile son altı ay içinde tamamlandı ve boşanma altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başladı ve devam ediyor ile altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde tamamlandı) birlikte analize alınmıştır.

Boşanmaya Uyum toplam puanı açısından boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama uyum puanı (Ort.=86,02, standart sapması SS= 16,31) boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan (Ort.=89,82 ve standart sapması SS= 19,88) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan gruba (Ort.=100,38, standart sapması SS= 14,84) $p < 0.001$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun uyum puanının boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p < 0.001$) ve boşanma süreci altı ay ile bir sene arasındaki bir zaman

diliminde başlayan veya tamamlanan gruptan anlamlı şekilde fazla olduğu görülmüştür ($p=0.001$).

Yas alt ölçeği açısından, boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort. = 16,56 ve standart sapması $SS = 4,70$) ile boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grubun (Ort. = 17,51 ve standart sapması $SS = 4,97$) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun puanı (Ort. = 19,36 ve standart sapması $SS = 4,22$) karşılaştırıldığında, $p = .001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun yas puanının boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan $p=0.002$ düzeyinde anlamlı şekilde fazla olduğu görülmüştür.

İlişkiden Duygusal Ayrışma alt ölçeği açısından, boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort. = 18,65 ve standart sapması $SS = 5,51$) ile boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grubun (Ort. = 20,29 ve standart sapması $SS = 5,34$) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun puanı (Ort. = 22,79 ve standart sapması $SS = 3,64$) karşılaştırıldığında, $p = <.001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun duygusal ayrışma puanının, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p=<0.001$) ve boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p= 0.008$) anlamlı şekilde fazla olduğu görülmüştür.

Öfke alt ölçeği açısından, boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort. = 15,69 ve standart sapması $SS = 5,44$), boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grup (Ort. = 15,29 ve standart sapması $SS = 6,14$) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupla (Ort. = 18,30 ve standart sapması $SS = 4,77$) karşılaştırıldığında, $p = .001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun öfke puanının, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p=0.020$) ve boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p=0.005$) anlamlı şekilde fazla olduğu görülmüştür.

Güven ve Yakınlık alt ölçeği açısından, boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort. = 16,56 ve standart sapması SS = 5,66), boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grup (Ort. = 17,76 ve standart sapması SS = 6,32) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupla (Ort. = 20,27 ve standart sapması SS = 5,10) karşılaştırıldığında, $p = <.001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun güven ve yakınlık puanının boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p=0.001$) ve boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan gruptan ($p=0.033$) anlamlı şekilde fazla olduğu görülmüştür.

Boşanmaya Uyum Ölçeği'nin Kendilik Değeri alt boyutunda boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların boşanmanın üzerinden geçen süreye göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p= 0.17$).

Affedicilik toplam puanı açısından boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort.=80,79, standart sapması SS= 16,15) boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grup (Ort.=82,92 ve standart sapması SS= 15,07) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupla (Ort.=86,05, standart sapması SS= 15,71) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır ($p= 0.13$).

Kendini Affetme üzerinde boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun ortalama puanı (Ort.=26,71, standart sapması SS= 6,30), boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grup (Ort.=28,86 ve standart sapması SS= 6,52) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupla (Ort.=30,02, standart sapması SS= 6,13) $p= 0.011$ düzeyinde ve anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Yapılan PostHoc Scheffe testinde boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grubun kendini affetme puanının boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruptan fazla olduğu görülmüştür ($p=0.012$).

Affediciliğin alt boyutlarından Diğerlerini Affetme ve Durumu Affetme boyutunda boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada katılımcıların aldıkları puanların anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla $p= 0.56$, $p= 0.60$).

Algılanan Sosyal Destek toplam puanı açısından boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, boşanma süreci son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan grubun

ortalama puanı (Ort.=53,67, standart sapması SS= 14,97), boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir zaman diliminde başlayan veya tamamlanan grup (Ort.=57,33 ve standart sapması SS= 17,00) ve boşanma süreci bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupla (Ort.=59,79 standart sapması SS= 15,97) anlamlı şekilde farklılaşmamıştır (p= 0.09).

Algılanan Sosyal Destek'in Aile, Özel Bir İnsan ve Arkadaş alt boyutları açısından boşanmanın üzerinden geçen süreye göre yapılan karşılaştırmada, katılımcı grupların aldıkları puanların anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür (sırasıyla p= 0.15, p= 0.50 ve p= 0.44).

4.3. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Gerçekleştirilen Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 14. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Boşanmaya Uyum	r 1													
Yas	r ,824**	1												
İlişkiden Duygusal Ayrışma	r ,729**	,540**	1											
Öfke	r ,706**	,451**	,402**	1										
Güven ve Yakınlık	r ,738**	,516**	,381**	,349**	1									
Kendilik Değeri	r ,604**	,512**	,306**	,262**	,312**	1								
Affedicilik	r ,511**	,512**	,289**	,451**	,236**	,395**	1							
Kendini Affetme	r ,587**	,635**	,384**	,315**	,346**	,511**	,766**	1						
Diğerlerini Affetme	r ,190**	,139*	0,047	,355**	0,056	0,065	,734**	,243**	1					
Durumu Affetme	r ,450**	,460**	,268**	,396**	,170*	,378**	,871**	,601**	,468**	1				
Sosyal Destek	r ,323**	,330**	0,120	0,109	,314**	,333**	,326**	,263**	,232**	,278**	1			
Aile	r 0,108	,173*	-0,012	-0,002	0,048	,250**	,191**	,139*	,145*	,167*	,695**	1		
Özel Bir İnsan	r ,341**	,288**	,194**	,156*	,358**	,232**	,227**	,209**	0,130	,202**	,737**	,155*	1	

Arkadaş	r	,217**	,238**	0,043	0,056	,237**	,237**	,297**	,219**	,248**	,235**	,718**	,416**	,272**	1
---------	---	--------	--------	-------	-------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	---

**Korelasyon 0.01 seviyesinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0.05 seviyesinde anlamlıdır

Araştırmanın değişkenleri arasındaki korelasyon tablosu incelendiğinde Boşanmaya Uyum ile Yas ($r = 0,824$, $p < 0.01$), İlişkiden Duygusal Ayrışma ($r = 0,729$, $p < 0.01$), Öfke ($r = 0,706$, $p < 0.01$), Güven ve Yakınlık ($r = 0,738$, $p < 0,01$) ve Kendilik Değeri ($r = 0,604$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunduğu görülmüştür.

Boşanmaya Uyum ile Affedicilik ($r = 0,511$, $p < 0.01$) ve Kendini Affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu ($r=0,587$ $p<0.01$), Durumu Affetme ($r=,450$ $p<0.01$) arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu, Diğerlerini Affetme ($r=0,190$ $p<0.01$) arasında zayıf düzeyde ilişki olduğu görülmüştür.

Boşanmaya Uyum ile Algılanan Sosyal Destek ($r=0,323$ $p<0.01$) ve Özel Bir İnsan alt boyutu ($r=0,341$ $p<0.01$) arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Boşanmaya Uyum ile Aile ($r=0,108$ $p<0.01$) ve Arkadaş ($r=0,217$ $p<0.01$) alt boyutları arasında ise zayıf düzeyde pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Yas alt boyutu ile İlişkiden Duygusal Ayrışma arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki ($r=0,540$ $p<0.01$), Öfke arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,451$ $p<0.01$), Güven ve Yakınlık arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki ($r=0,516$ $p<0.01$), Kendilik Değeri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki ($r=0,512$ $p<0.01$); Kendini Affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki ($r=0,635$ $p<0.01$), Diğerlerini Affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,139$ $p<0.05$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,460$ $p<0.01$); Aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,173$ $p<0.05$), Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,288$ $p<0.01$), Arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,238$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

İlişkiden Duygusal Ayrışma alt boyutu ile Öfke arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,402$ $p<0.01$), Güven ve Yakınlık arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,381$ $p<0.01$), Kendilik Değeri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,306$ $p<0.01$); Kendini Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,384$ $p<0.01$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,268$ $p<0.01$); Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,194$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Öfke alt boyutu ile Güven ve Yakınlık arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,349$ $p<0.01$), Kendilik Değeri arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki ($r=0,262$ $p<0.01$); Kendini Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,315$ $p<0.01$), Diğerlerini Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,355$ $p<0.01$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,396$ $p<0.01$); Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,156$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Güven ve Yakınlık alt boyutu ile Kendilik Değeri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,312$ $p<0.01$), Kendini Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,346$ $p<0.01$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,170$ $p<0.01$); Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,358$ $p<0.01$) ve Arkadaş arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,237$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Kendilik Değeri alt boyutu ile Kendini Affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki ($r=0,511$ $p<0.01$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,378$ $p<0.01$), Aile arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki ($r=0,250$ $p<0.01$), Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki ($r=0,232$ $p<0.01$), Arkadaş arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki ($r=0,237$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Affedicilik ile Kendini Affetme ($r = 0,766$, $p < 0,01$), Diğerlerini Affetme ($r = 0,734$ $p < 0,01$) ve Durumu Affetme ($r = 0,871$, $p < 0,01$) arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır.

Affedicilik ile Boşanmaya Uyum arasında ($r = 0,511$, $p < 0.01$) pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki, Yas arasında ($r=0,512$ $p<0.01$) yüksek düzeyde pozitif bir ilişki, İlişkiden Duygusal Ayrışma arasında ($r=0,289$ $p<0.01$) zayıf düzeyde pozitif bir ilişki, Öfke arasında ($r = 0,451$, $p < 0.01$) orta düzeyde pozitif bir ilişki, Güven ve Yakınlık arasında ($r=0,236$ $p<0.01$) zayıf düzeyde pozitif bir ilişki, Kendilik Değeri arasında ($r=0,395$ $p<0.01$) orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Affedicilik ile Algılanan Sosyal Destek arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişkinin mevcut olduğu görülmüştür ($r=0,326$ $p<0.01$). Affedicilik ile Aile ($r=0,191$ $p<0.01$), Özel Bir İnsan ($r=0,227$ $p<0.01$) ve Arkadaş ($r=0,297$ $p<0.01$) alt boyutları arasında zayıf düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Kendini Affetme ile Diğerlerini Affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,243$ $p<0.01$), Durumu Affetme arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki ($r=0,601$ $p<0.01$); Aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,139$ $p<0.05$), Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,209$ $p<0.01$), Arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,219$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür. Diğerlerini Affetme ile Durumu Affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,468$ $p<0.01$); Aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,145$ $p<0.05$), Arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,248$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür. Durumu Affetme ile Aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=,167$ $p<0.05$), Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,202$ $p<0.01$) ve Arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,235$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Algılanan Sosyal Destek ile Aile ($r = 0,695$ $p<0.01$), Özel Bir İnsan, ($r = 0,737$ $p<0.01$) ve Arkadaş ($r = 0,718$, $p < 0,01$) alt boyutları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Algılanan Sosyal Desteğin Boşanmaya Uyum ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=0,323$ $p<0.01$), Yas ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=0,330$ $p<0.01$), Güven ve

Yakınlık alt boyutu ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=0,314$ $p<0.01$), Kendilik Değeri ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=0,333$ $p<0.01$) gösterdiği görülmüştür.

Algılanan Sosyal Desteğin, Affedicilik ile pozitif yönde orta düzeyde bir ilişkisinin mevcut olduğu ($r=0,326$ $p<0.01$), Kendini Affetme ile pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişkisinin bulunduğu ($r=0,263$ $p<0.01$), Diğerlerini Affetme ile pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki gösterdiği ($r=0,232$ $p<0.01$), Durumu Affetme ile pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişkisinin mevcut olduğu ($r=0,278$ $p<0.01$) görülmüştür.

Aile alt boyutu ile Özel Bir İnsan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki ($r=0,155$ $p<0.05$), Arkadaş alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişkinin ($r=,416$ $p<0.01$) olduğu görülmüştür. Özel Bir İnsan ile Arkadaş arasında da pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ($r=0,272$ $p<0.01$) bulunduğu görülmüştür.

4.4.Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 15. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Desteğin Etkisine Dair Çoklu Doğrusal Regresyon

Model 1

Yordayan	B	Standart Hata	β	t	sd	R	R^2	F
Affedicilik	0,510	0,071	0,454	***7,183	2	0,537	0,282	***40,442
Sosyal Destek	0,192	0,069	0,175	**2,773				

*** $p<.001$ ** $p<.01$ * $p<.05$

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda "Affedicilik" değişkeninin, "Boşanmaya Uyum" değişkenini anlamlı derecede ($p < 0,001$) ve pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Bu ilişki, regresyon katsayısı ($\beta = 0,454$) ile ifade edilmiştir. Ayrıca, bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermek için yapılan F testi sonucu da önem arz etmektedir ($F=2/40,442$; $p<0,001$). Bu model, değişkenlerin bağımlı değişken olan Boşanmaya Uyumdaki varyansın %28,2'sini açıkladığını ifade etmektedir ($R^2 = 0,282$). "Sosyal Destek" değişkeninin, "Boşanmaya Uyum" üzerindeki etkisi de anlamlıdır ($p < 0,01$). Regresyon katsayısı ($\beta = 0,175$) ile ifade edilen bu ilişki, pozitif yönlüdür.

İki değişkenin "Boşanmaya Uyum" üzerindeki etkisi ve kurulan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgular, "Affedicilik" ve "Sosyal Destek" değişkenlerinin boşanmaya uyumu açıklamada önemli olduğunu göstermektedir.

Model 2

Yordayan	B	Standart Hata	β	t	sd	R	R ²	F
Kendini Affetme	1,28	0,19	0,462	***6,612				
Diğerlerini Affetme	-0,45	0,16	-0,018	-0,276				
Durumu Affetme	0,35	0,21	0,132	1,726	7	0,637	0,388	***22,227
Aile	-0,063	0,14	-0,026	-0,426				
Özel Bir İnsan	0,414	0,11	0,213	***3,657				
Arkadaş	0,122	0,16	0,042	0,655				

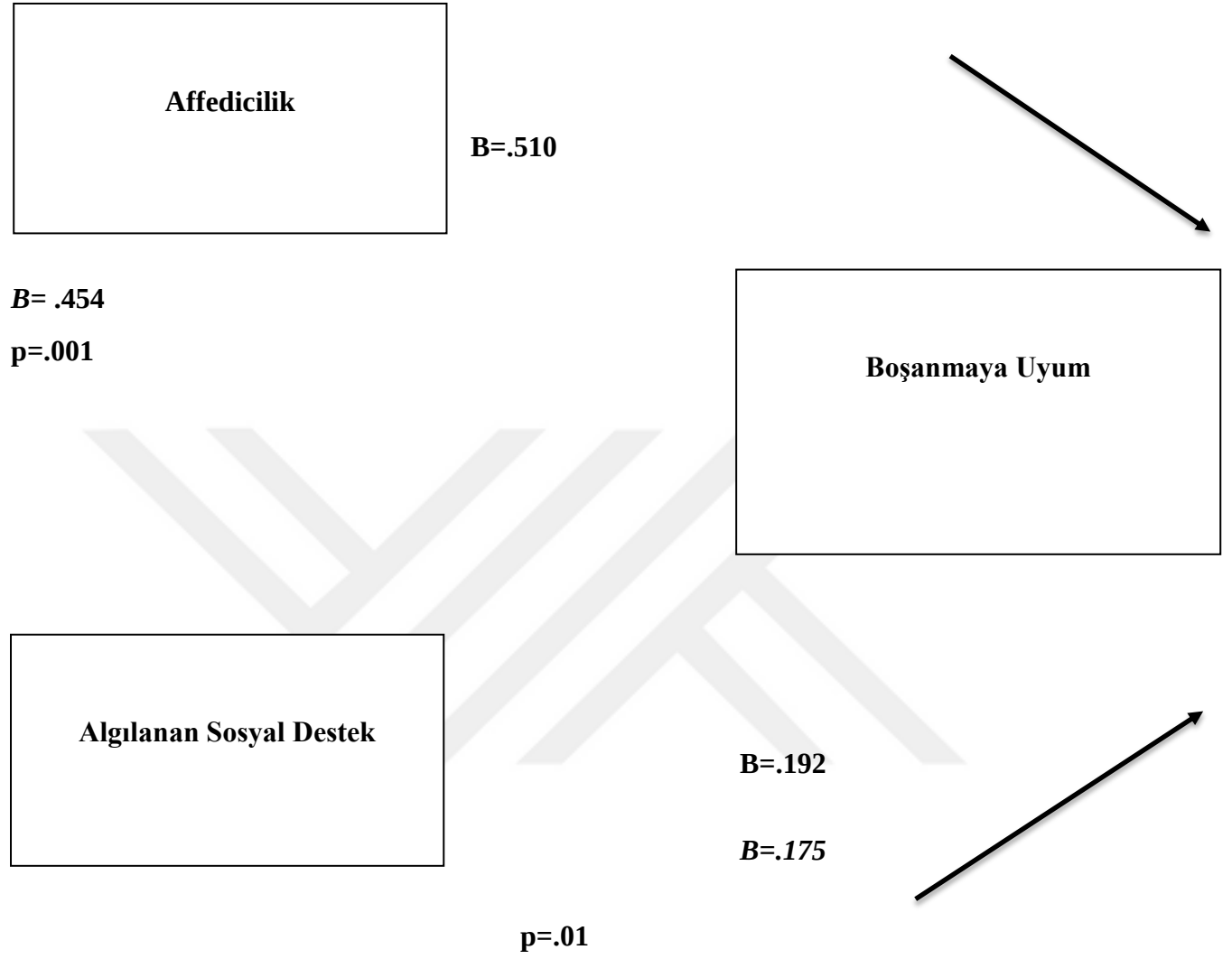
***p<.001 **p<.01 *p<.05

Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek alt boyutlarının Boşanmaya Uyum üzerindeki etkisini incelemek üzere hazırlanan bu tablo, yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinin sonuçlarını göstermektedir. Tabloya göre, Kendini Affetme değişkeni, Boşanmaya Uyum değişkenini anlamlı derecede ($p<.001$) ve pozitif yönde etkilemektedir. Bu ilişki, regresyon katsayısı ($\beta = 0,462$) ile ifade edilmektedir. Özel Bir İnsan değişkeni de Boşanmaya Uyum değişkenini pozitif yönde ve anlamlı derecede yordamaktadır ($\beta=0,213$, $p < .001$).

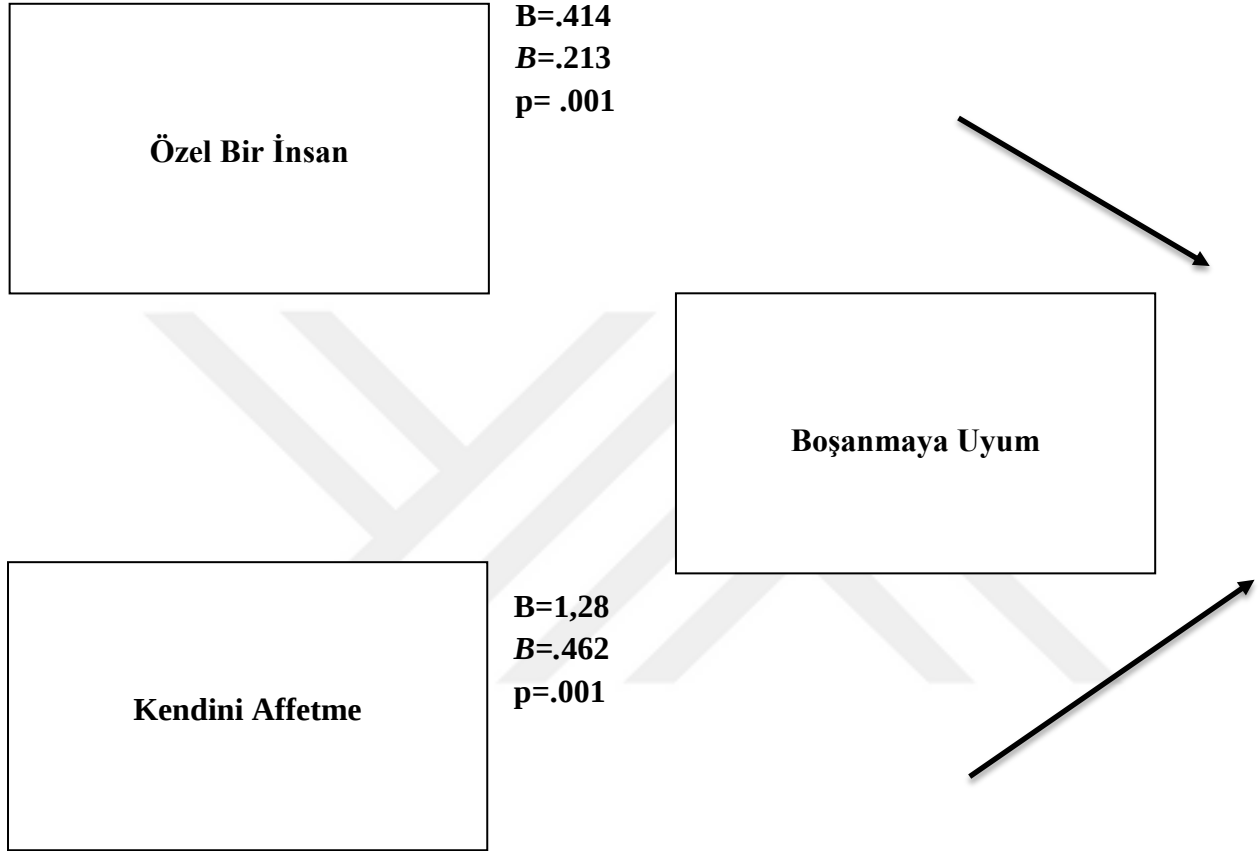
Ayrıca, bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermek için yapılan F testi sonucu da önem arz etmektedir ($F=7/22,227$; $p<.001$). Buna göre, Kendini Affetme ve Özel Bir İnsan alt boyutları bağımlı değişken olan Boşanmaya Uyumdaki varyansın toplamda %38,8'ini açıklamaktadır ($R^2 = 0,388$).

Diğerlerini Affetme, Durumu Affetme, Aile ve Arkadaş alt boyutları, Boşanmaya Uyum değişkenini anlamlı derecede etkilememektedir ($p> .05$). Bu değişkenlerin regresyon katsayıları ve t değerleri, ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir.

Şekil 1. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik Etkisi ve Algılanan Sosyal Destek Etkisinin Çoklu Doğrusal Regresyon Analiziyle İncelenmesi

Şekil 1. Boşanmaya Uyum Üzerinde Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutlarının Etkisinin Çoklu Doğrusal Regresyon Analiziyle İncelenmesi

5. BÖLÜM: TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada boşanma sonrası uyum üzerinde affedicilik ve algılanan sosyal desteğin etkisi incelenmiştir. Yapılan literatür değerlendirmesi ve ulaşılan analiz sonuçlarına göre ulaşılan tablo aşağıda belirtilmiştir.

5.1. Tartışma

5.1.1. Araştırmanın Demografik Değişkenlerine İlişkin Tartışmalar

5.1.1.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Bu çalışmada boşanma sonrası uyum toplam puanının cinsiyete göre farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır. Cinsiyetler arasındaki karşılaştırmada erkeklerin boşanmaya uyum toplam puanları kadınlardan yüksek çıkmıştır. Konu ile ilgili literatürde erkeklerin boşanmaya uyum düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır (Thuen, 2001). Bu durumun boşanmanın kadınların yaşam tarzında erkeklere göre daha radikal değişiklikler yaratması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Örneğin kadınların aynı yaş grubundaki erkeklere kıyasla 35 yaşından sonra yeniden evlenmek için daha az fırsata sahip oldukları belirtilmektedir (Saul & Scherman, 1984). Ayrıca erkeklerin yas ve öfke alt boyut puanları da kadınlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu durumun erkeklerin boşanmanın ardından aile yaşamından memnuniyetlerinde orantısız düşüşler yaşamaları, velayet düzenlemelerinden daha çok memnuniyetsizlik göstermeleri ve daha fazla yalnızlık ve sosyal izolasyon hissi deneyimlemeleri ile ilgili olduğu düşünülebilir (Leopold, 2018).

Mevcut çalışmada affediciliğin ve alt boyutlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde hem kadınların erkeklerden hem de erkeklerin kadınlardan daha yüksek affedicilik düzeyine sahip olduklarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Orathinkal ve Vansteenwegen, 2008). Bu çalışmanın sonucu ise Enright ve Zell'in (1989), affedicilik konusunda cinsiyetlerin farklılık göstermediğini bildirdikleri çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Macaskill, Maltby ve Day (2002), 18-51 yaş aralığında olan farklı bir örneklem grubunda genel affetme puanlarında cinsiyet bakımından farklılaşma olmadığını tespit etmişlerdir. Bu durumu affediciliğin bilişsel (motivasyonel), duygusal, davranışsal boyutlarının bulunması ve bu faktörlerin cinsiyetten çok daha fazla unsurla etkileşime girerek kişisel farklılıkları oluşturmalarının ve kişilik özelliklerinin affedicilik üzerinde daha etkili olmasının yaratabileceği düşünülmektedir.

Yapılan testler sonucunda mevcut çalışmanın araştırma grubunun algılanan sosyal destek puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu konu hakkındaki incelemeler çeşitlilik arz etmektedir. Algılanan sosyal desteğin farklı gruplarda ve alt boyutlarda cinsiyete göre farklılaştığını bildiren çalışmalar da mevcuttur (Aldemir, Eser, Turhan, Dalbudak & Topçu, 2015). Bununla birlikte bu çalışmanın sonucu Gündoğan (2016), Aşçıoğlu Önal (2014) ve Kahrıman'ın (2002), farklı örneklemlemlerle gerçekleştirdikleri çalışmalarla aynı yöndedir. Kadınların erkeklerden daha fazla duygusal destek almasına

rağmen kadın ve erkeklerin genel sosyal destek açısından farklılık göstermediklerini (Stokes & Wilson, 1984) ve arkadaşlardan ve aileden alınan destek miktarında cinsiyet farklılığı olmadığını bulgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Fusilier, Ganster & Mayes, 1986). Bu durum üzerinde örnekleme algılanan sosyal destek üzerinde cinsiyet etkisini azaltabilecek gelir ve eğitim durumu ile aile, arkadaş ve özel bir insan dışında sosyal destek kaynağı olarak görülebilecek kişi, yetenek, bilgi ve araçların olma ihtimalinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.1.1.2. Yaş Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Boşanmaya uyum düzeyinin yaşa göre farklılaşma durumuna bakıldığında örnekleme gruplar arasında herhangi bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, uyum düzeyinin yaş arttıkça düştüğünü gösteren çalışmalar (Chiriboga 1982; Tschann, Johnston & Wallerstein, 1989; Cooney & Uhlenberg 1990; Veevers 1991) ve daha küçük yaştaki kişilerin uyum düzeylerini daha düşük bildiren çalışmalar (Gove & Shin 1989) ile aynı yönde değildir. Bu durumun sebebi olarak boşanmanın duygu yoğun bir süreç olması ve kişinin yaş düzeyine göre duygusal süreçlerin yoğunluğunun değişmeyebileceği ve her gelişim/yaş döneminin kendine özgü sorun/krizlerinin boşanmaya uyumu sadece yaştan daha fazla unsurla açıklanabilir hâle getirebileceği öngörülmektedir.

Çalışmada, boşanmaya uyum ölçeğinin yas alt boyutunda daha büyük yaş grubunda bulunan bireylerin yas puanları daha yüksek çıkmıştır. Bu durum üzerinde evlilikle birlikte kurulan duygusal bağ, arkadaşlık, güven ve cinsel uyum dolayısıyla ilişki bittiğinde kişinin bir başkasına ve kendi kimlik duygusuna yaptığı yatırımı da kaybetmesi etkili olabilir. Bu noktada evliliğin iki ya da yirmi yıllık olması fark yaratabilmektedir. Yaş ile orantılı olarak daha uzun süren bir evlilikte yatırımın (çocuk sayısı, maddi yatırımlar) ve kaybın boyutu büyüebilmekte bu da daha yoğun bir yas durumu yaratabilmektedir (Clulow, 2005).

Affediciliğin iki gruptan oluşan yaş değişkenine göre farklılaşma durumu incelendiğinde gruplar arasında affedicilik düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Bu sonuçlar yaş ile affediciliğin pozitif olarak ilişkilendiği sonucunu veren (Romero, 2008), orta yaşlı bireylerin ileri ve genç yaştaki bireylerden daha fazla affedici davranış gösterme eğiliminde olduklarını ve genç erkeklerin daha fazla intikam alma eğiliminde olduğunu ortaya koyan (Ghaemmaghami, Allemand & Martin, 2011) ve daha yaşlı kişilerin, kişinin yakın olup olmadığına ve özür dileyip dilemediğine ve affedici olup olmadığına bakılmaksızın affetme olasılıklarının daha yüksek olduğunu bildiren (Cheng & Yim, 2008) çalışmalarla zıtlık göstermektedir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan bireylerin algılanan sosyal destek puanlarının yaş gruplarına göre farklılaşmasına bakıldığında gruplar arasında algılanan sosyal destek puanlarının birbirinden farklılaşmadığı görülmektedir. Literatürde konu ile ilgili sonuçlar farklılık gösterebilmektedir. Iraz, Arıbaş ve Özşahin (2021), üniversite öğrencileri örnekleminde yaşa göre algılanan sosyal desteğin farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. 18-77

yaş arasındaki bireylerle yapılan bir başka araştırma da arkadaş ve özel bir insandan algılanan desteğin yaş artıkça azaldığını bulgulamıştır (Prezza & Giuseppina, 2002).

5.1.1.3. Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Araştırmaya katılan bireylerin boşanmaya uyum düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Eğitim düzeyi ile boşanmaya uyum arasındaki ilişkiye dair literatürdeki çalışmaların sonuçları çeşitlilik göstermektedir. Daha düşük eğitimin, boşanma sonrasında daha kötü sağlık durumunu öngördüğü ve daha yüksek stres düzeyleri ve daha kötü fiziksel sağlık ile ilişkilendiği bildirilmiştir (Cipric, Štulhofer, Øverup, Strizzi, Lange, Sander vd., 2021). Ek olarak daha yüksek eğitim seviyesinin, bireylerin daha yüksek ücretli işlere ulaşmasını kolaylaştırdığı ve eğitim seviyesi daha yüksek bireylerin boşanmanın yarattığı geçiş sürecinde etkili olabilecek daha iyi sorun çözme becerilerine ve daha güçlü bir kontrol duygusuna sahip olabileceği de tartışılmıştır (Ross & Wu, 1995). Bu çalışmadaki gibi eğitim düzeyine göre uyum düzeyinin farklılaşmadığı da bildirilen sonuçlar arasındadır. Bunun sebebi olarak travmatik olayların eşlik edebileceği zorlayıcı bir deneyim olarak boşanmaya doğrudan ve ilk verilen tepkide eğitim düzeyinin etkili olmayabileceği, süregelen başa çıkma çabalarında ise fark yaratabileceği düşüncesi görülebilmektedir (Bevino & Sharkin, 2003).

Araştırmaya katılan bireylerin affedicilik düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Bu sonuçlar Orathinkal ve Vansteenwegen'in (2008) eğitim düzeyinin hem ilk hem de ikinci evliliğini yapan kişilerde affedicilik düzeylerini etkilemediğini bulguladığı çalışmasının sonuçları ile tutarlıdır. Benzer şekilde farklı bir örnekleme de affediciliğin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Akın, Özdevecioğlu & Ünlü, 2012; akt. Sivri, 2019). Bu durumun sebepleri arasında birçok değer, din ve manevi sistemde affediciliğin temel bir değer olarak öğretilmesi, bu doğrultuda eğitim düzeyinden bağımsız olarak affetme potansiyeli ve isteğinin etkilendiği unsurların olması sayılabilir.

Araştırmaya katılan bireylerin algılanan sosyal destek düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Bu sonuç eğitim durumu ile algılanan sosyal desteğin zıt bir ilişkide bulunması ile tezat oluşturmaktadır (Ross ve Mirowsky, 1989). Bununla birlikte farklı bir örnekleme de eğitim düzeyi ile aileden algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir pozitif korelasyonun bulunduğu da bildirilmiştir (Abdollahpour, Ramezani & Khosravi, 2015). Bu araştırma gibi algılanan sosyal desteğin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Prezza & Giuseppina Pacilli, 2002). Sosyal destek algısının içsel süreçlerden etkilenmesi ve araştırma örnekleminin muhtemel biricikliğinin bu sonuç üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.1.1.4. Meslek Grubu Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Araştırmaya katılan bireylerin boşanmaya uyum düzeylerinin meslek grubuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Meslek sahibi olmanın, insanlara yalnızca ihtiyaç duydukları geliri değil, aynı zamanda bağımsızlık ve öz-değer duygusu da kazandırdığı (Demo & Acock, 1996), bu şekilde hayatlarında gerçekleşen olaylarda kontrol duygusunu sürdürmelerine katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte yalnızca meslek sahibi olmanın dışında diğer finansal kaynaklara erişimin (miras, tasarruf vs.), sosyalleşme imkanlarının ve bireylerin iş dışında üretim durumlarının da bu çalışmanın sonucu üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin affedicilik düzeylerinin meslek grubuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Orathinkal ve arkadaşları (2008), cinsiyete göre düzeltme yapıldığında genel olarak çalışma durumunun affetme üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ancak toplumsal ve sosyal hizmetler ile tarım ve madencilik sektörleri ve kişisel hizmetler ile toplumsal ve sosyal hizmetler arasında affedicilik bakımından anlamlı farklılık olduğunu bulgulamışlardır. Ayrıca, öğretim üyeleri üzerinde yapılan bir çalışma, öğretim üyelerinin çalışma yaşamı kalitesi ile kişilerarası affedicilikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulgulamıştır (Kachoei, Ahmari Tehran, Dehghani, Didehban & Raisi, 2016). Bu sonuçlar ile bu çalışmanın sonucu farklılaşmaktadır. Bu çalışmanın sonucu üzerinde incelenen meslek gruplarının geniş kategoriler oluşturmaları ve iç çeşitlilik göstermesi, ayrıca meslek grupları içindeki bireylerin farklı kişilik özellikleri, değer ve yaşam deneyimleri dolayısıyla gruplar arası potansiyel farklılıkların yok olmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Algılanan sosyal destek puanlarının meslek gruplarına göre farklılaşma durumuna bakıldığında ise kamu ve özel sektörde çalışan kişilerin sosyal destek algılarının çalışmıyorum/ işsizim/ ev hanımıyım diyenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun farklı sebeplerinin olabileceği düşünülmektedir. Deneyimli profesyonellerin iş kaybı ve sosyal destek algısını inceleyen bir çalışma paylaşılan değerleri, ilgi alanlarını ve başkalarıyla ilişkileri içeren sosyal entegrasyon desteğinin düşük stres belirti düzeyiyle yakından ilişkili olduğunu bulgulamıştır (Mallinckrodt & Fretz, 1988). İş yerleri kişi için sosyal entegrasyonu sağlayan önemli alanlardan biri olduğundan çalışmayan ya da işsiz olduğunu ifade eden grupta rapor edilen daha düşük sosyal destek algısı sonuçlarının bu eğilimin bir göstergesi olduğu düşünülebilir.

5.1.1.5. Gelir Grubu Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Boşanmaya uyum düzeyi çalışmamızda gelir düzeyi algısına göre farklılık göstermemiştir. Boşanmadan sonra özellikle ekonomik olarak dezavantajlı grupların daha düşük uyum sonuçlarına sahip olduğu gösterilen sonuçlar arasındadır (Gaffal, 2010). Daha düşük geliri, boşanma sonrası bir yıl içinde daha yüksek stres, depresyon, anksiyete ve ruh sağlığı düzeyleri ve daha kötü fiziksel sağlık ile ilişkili gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Cipric vd., 2021). Ancak bu çalışmadaki gibi bir farklılaşmama üzerinde boşanmaya daha yüksek

uyum sağlama ile nesnel ekonomik durumlardan çok öznel ekonomik zorluk algısının ilişkisi göstermesinin etkili olduğu düşünülmektedir (Shapiro, 1996).

Araştırmaya katılan bireylerin affedicilik düzeyleri çalışmamızda gelir düzeyi algısına göre farklılık göstermemiştir. Katılımcıların gelir düzeyi yükseldikçe affetme olasılıklarının da arttığını ortaya koyan bir çalışmaya göre gelir düzeyi bireylerin daha az savunmacı olmalarını, intikam almak için daha az motive hissetmelerini ve affetme ile ilgili süreçlere daha fazla katılmalarını sağlayan ekonomik güvenceyi sağlayabilmekte ve mağdur rolünün terk edilmesini kolaylaştırabilmektedir (Konstam, Holmes & Levine, 2003). Bununla birlikte bu çalışmada ulaşılanla benzer şekilde affediciliğin gelir düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı da bildirilmektedir (Şahin, 2013). Gelir düzeyinin affetmenin maliyetini azaltacak bir rol oynayabileceği spekülasyon kalabilmektedir.

Çalışmada algılanan sosyal destek düzeyinin gelir düzeyi algısına göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Algılanan sosyal desteğin aile puanında düşük gelirli grupta orta gelirli grup ve yüksek gelirli gruba göre anlamlı bir düşüklük olduğu görülmüştür. Arkadaş puanında ise düşük gelirli grupta yüksek gelirli gruba göre anlamlı bir düşüklük saptanmıştır. Gelirin sosyoekonomik düzeyin bir göstergesi olduğu düşünüldüğünde daha az varlıklı kişilerin daha dar sosyal ağlara sahip olmaları ve dolayısıyla daha az sosyal destek algılamalarının bu durumun sebebi olabileceği düşünülmüştür (Ranchor, Bouma ve Sanderman, 1996; akt. Prezza & Giuseppina Pacilli, 2002). Ayrıca diyabet hastaları örnekleminde algılanan sosyal desteği araştıran bir çalışma bu çalışmanın sonucuna benzer şekilde gelir durumu yüksek olan hastaların aile, arkadaş, özel bir kişiden algıladıkları sosyal desteğin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Özdemir, Kavak & Gültekin, 2019).

5.1.1.6. Evlilik Süresi Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Araştırmaya katılan bireylerin boşanmaya uyum düzeylerinin evli kalma sürelerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Evlilik süresi ile boşanmaya uyum arasında ilişki bulan ve evlilik içinde daha fazla kalan bireylerin evliliklerine duygusal ve finansal olarak daha fazla yatırım yaptıkları ve yeniden evlilik piyasasına girdiklerinde daha az şansları olduğu için boşanma sonrasına daha düşük uyum gösterdikleri sonucu ile bu sonuç aynı yönde değildir (Wang & Amato, 2000). Ancak ilişki süresinin genel olarak boşanma sonrasında daha düşük bir psikolojik uyum için tek başına ayırt edici olmadığı da bildirilmektedir (Perrig-Chiello, Hutchison & Morselli, 2015). Bu doğrultuda daha uzun bir evliliğin boşanmaya uyumu zorlaştıran faktörler arasında olmayabileceği düşünülebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin affedicilik düzeylerinin evli kalma sürelerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç ile zıt bir şekilde üç ile on yıllık evli çiftlerin, bir ile iki yıllık evli çiftlere kıyasla daha yüksek kendini affetme düzeyi, kişilerarası affedicilik ve yaşam kalitesine sahip olduğu belirtilen sonuçlar arasındadır (Sarlak & Heydari, 2017). Bu çalışmanın sonucundaki farklılık üzerinde boşanma sonrasında bireylerin gösterdikleri affedicilik üzerinde evlilik süresinin yanında boşanmanın gerçekleştiği koşullar, evliliğin

kendine özgü dinamikleri, bireyler arası farklılıklar, çiftlerin çatışma çözme becerileri ve duygusal destek sistemlerinin etki göstermesinin etkili olabileceği öne sürülebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin algılanan sosyal destek düzeylerinin evli kalma sürelerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde medeni durumun özellikle ileri yaşlarda algılanan sosyal destek üzerinde etkisi olduğunun gösterildiği görülürken (Cutrona, 1986), evliliğin süresi ile ilgili bir çıktıya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın sonucu üzerinde bireylerin evlilik süresi boyunca farklı sosyal destek kaynaklarından yararlanmaları ve bu durumun sosyal destek algılarının zaman içinde sabit kalmasını sağlaması ihtimali, evlilik süresinden bağımsız olarak sosyal medya ağları ve çevrimiçi toplulukların bireylerin sosyal destek algılarını etkilemesi ve evlilik süresinden çok çiftlerin iletişim becerileri ve çatışma çözme stratejilerinin sosyal destek algısını etkilemesinin etkili olabileceği söylenebilir.

5.1.1.7. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Araştırma grubunun boşanmaya uyum düzeylerinin çocuk sahibi olma durumuna göre Yas alt boyutunda farklılaştığı görülmüş, çocuk sahibi olan grubun olmayan gruba göre yas düzeyinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Boşanma sonrası iyileşmenin, eski eşlerinden çocuk sahibi olmayan bireyler için daha kolay olduğunu bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Braver, Shapiro & Goodman, 2006; akt. Wilder, 2016). Bu durumun çocuk sahibi olan grubun çocuk sahibi olmanın zaman, para ve fiziksel enerji maliyeti dolayısıyla biten evlilik içinde daha fazla bedel ödemesi ancak evliliğin bitmesi dolayısıyla daha büyük bir hayal kırıklığı yaşamaları sebebiyle olabileceği düşünülebilir. Ayrıca velayete sahip olmayan grubun çocuğundan ayrı yaşamaya başlamasının da bu durum üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Araştırma grubunun affedicilik düzeylerinin çocuk sahibi olma durumuna göre toplam ve kendini affetme puanları açısından farklılaştığı görülmüş; çocuk sahibi olanların çocuk sahibi olmayanlara göre daha yüksek affedicilik ve kendini affetme puanlarına sahip olduğu görülmüştür. Erikson'un psikososyal gelişim evrelerinden üretkenlik aşamasında yetişkin bireyin hayatın geçici doğasının farkına varmaya başladığı ve çocuk sahibi olmayı dünyada başarılı olmanın ve kendini aşmanın bir yolu olarak görebileceği söylenebilir (Slater, 2003; akt. Kaleta & Mróz, 2018). Bu gelişim döneminde çocuk sahibi olmak aracılığıyla üretken bir yaşam sürmenin olumlu bir affetme stratejisine başvurarak sosyal uyumu yeniden tesis etme becerisini de gerektirebileceği (Enright, Santos & Al-Mabuk, 1989) için bu sonuca ulaşıldığı düşünülmektedir.

Araştırma grubunun algılanan sosyal destek düzeylerinin çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. 65 yaş üstü 251 bireyle yapılan bir çalışmada bu çalışmanın sonucuna benzer şekilde çocuk sahibi olma durumuna göre algılanan sosyal destek düzeyinde farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Softa, Bayraktar & Uğuz, 2016). Bu durumun sebepleri arasında algılanan sosyal desteğin yalnızca kişisel ya da duygusal desteği değil maddi yardım, bilgi ve pratik yardımı da kapsamı, nesiller arası destek dinamikleri

dolayısıyla bazı bireylerin örneğin ebeveynlerinden, çocuklarına göre daha fazla sosyal destek algısına sahip olabilmeleri, bireylerin aile dışında kurdukları kişisel ve duygusal bağların çocuklarından daha güçlü bir sosyal destek kaynağı oluşturma ihtimali sayılabilir.

5.1.1.8. Çocuk Sayısı Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Araştırma grubunun boşanmaya uyum düzeyinin çocuk sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Buna göre boşanma sonrası uyum üzerinde hiç çocuk sahibi olmamanın ya da bir veya iki çocuk sahibi olmanın anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Boşanmaya Uyum'un Yas alt boyutunda iki çocuk sahibi grubun puanının hiç çocuk sahibi olmayan gruptan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum üzerinde çocuk sahibi olmak sonucuyla paralel şekilde çocuk sayısı arttıkça evlilik içinde harcanan zaman, para ve fiziksel enerji maliyetinin evliliğin bitmesi dolayısıyla daha büyük bir hayal kırıklığına sebep olabilme ihtimalinin ve velayet sahibi olmayan ebeveynin iki çocuğundan birden ayrılmasının daha büyük duygusal etkiler yaratabilme ihtimalinin etkili olabileceği düşünülebilir.

Araştırma grubunun affedicilik düzeylerinin çocuk sayısına göre farklılaştığı görülmüştür. Affedicilik ve kendini affetme puanlarında hiç çocuğu olmayan grubun iki çocuk sahibi gruptan anlamlı derecede düşük puan aldığı görülmüştür. Durumu affetme boyutunda da iki çocuğu olan grup hiç çocuğu olmayan gruptan daha yüksek puana sahiptir. Bu sonuca benzer şekilde çocuk sayısının ilk evliliğini yapmış yetişkinlerin affediciliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu ve affedicilikle özellikle kadınlar için anlamlı bir pozitif korelasyon gösterdiği bildirilen sonuçlar arasındadır (Orathinkal vd., 2008). Bu durum üzerinde özellikle birden fazla çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin daha fazla stres yönetimi ve başa çıkma stratejisine başvurmalarına sebep olabilmesi dolayısıyla affediciliğin de bunlardan biri olarak uygulamaya geçirilmesi durumunun etkili olabileceği düşünülebilir.

Araştırma grubunun algılanan sosyal destek düzeylerinin çocuk sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Diyabet hastaları örnekleminde sosyal destek algıları üzerine yürütülen bir çalışma, bu çalışmanın sonucu ile zıt bir şekilde çocuk sayısı fazla olan hastalarda aile, arkadaş, özel kişi ve algılanan sosyal desteğin daha yüksek olduğu sonucunu vermiştir (Özdemir vd., 2019). Bu çalışmanın sonucu üzerinde ise bireylerin kişisel ilişki ağlarının kalitesinin ve bu ağlardan görececeklerini düşündükleri desteğin çocuk sayısından daha önemli olabileceği; derin ve anlamlı ilişkilerin geniş fakat yüzeysel sosyal ağlardan daha etkili bir sosyal destek algısı yaratma ihtimalinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.1.1.9. Velayet Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Çalışmada boşanmaya uyum düzeyinin çocuğun velayetine sahip olma durumuna göre farklılaşmasına bakıldığında boşanmaya uyum toplam puanında velayete sahip grup ile

velayete sahip olmayan grup arasında farklılaşma olmadığı görülmüştür. Boşanmaya uyum alt gruplarından Güven ve yakınlık boyutunda velayete sahip olmayan grubun puanının ise velayete sahip olan ebeveyn grubuna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Velayet sahibi anneler grubunda yapılan bir çalışma ekonomik zorluklar yaratabilmesi, yeniden evlenmeyi zorlaştırması, yeniden bir evlenme sonrasında dahi artan üvey ilişkilerden dolayı duygusal zorluklar yaratabilmesi ve çatışmalı bir ilişkiye sahip boşanmış ebeveynler arasında istenmeyen ancak kaçınılmaz bir temas yaratabilmesinin, velayet sahibi olmanın boşanmaya uyumun yeni bir yakınlık kurmak alt boyutunda olumsuzluklara sebep olabileceğini bildirmektedir (Coysh, Johnston, Tschann & Wallerstein, 1989). Bu çalışmanın sonucu üzerinde de belirtilen sebeplerin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada affedicilik düzeyinin çocuğun velayetine sahip olma durumuna göre farklılaşmasına bakıldığında velayete sahip olmanın affediciliğin toplam ve alt gruplarında farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Bu duruma hem velayete sahip olan hem olmayan ebeveynlerin, ebeveyn olma gerçeklerinin değişmemesi; yani özellikle 18 yaşından küçük çocuklar için belirli bir ilişkiyi farklı düzeylerde de olsa sürdürmek zorunda olmalarının sebep olabileceği söylenebilir (Yárnöz-Yaben vd., 2015). Ayrıca affediciliğin, velayete sahip olmaktan çok daha fazla bireysel ve içsel süreçlerden etkilenmesinin bu durum üzerinde etkili olabileceği öne sürülebilir.

Çalışmada algılanan sosyal destek düzeyinin çocuğun velayetine sahip olma durumuna göre farklılaşmasına bakıldığında velayete sahip olmanın algılanan sosyal desteğin toplam ve alt gruplarında farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın bu sonucu vermesinin sebepleri arasında velayete sahip olan ebeveynin çocuğun ekonomik ve bakım yükümlülüklerini daha fazla üstlenmesi dolayısıyla daha yüksek gerçek sosyal destek alması durumunda dahi sosyal destek algısının düşük kalabilme ihtimalinin ve ayrıca velayete sahip ebeveynin daha çok anne olması dolayısıyla cinsiyetin sonuç üzerinde etkili olma ihtimalinin bulunduğu düşünülmektedir. Ancak bu konuda daha fazla kontrollü çalışmaya ihtiyaç vardır.

5.1.1.10. İlişki Değişkenine İlişkin Tartışmalar

Çalışmada boşanmaya uyum düzeyinin ilişki durumuna göre farklılaşmasına bakıldığında ilişkisi olanların boşanmaya uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca boşanmaya uyumun kendilik değeri alt boyutu hariç diğer alt boyutlarında ilişki durumunun farklılık yarattığı görülmüş; ilişkisi olan grubun puanı ilişkisi olmayan gruba göre daha yüksek bulunmuştur. Boşanma sonrasında yeni bir ilişkiye sahip olma durumunun boşanma sonrası uyumu daha başarılı hâle getirdiğini bildiren çalışmalarla bu sonuç aynı yöndedir (Veevers 1991, Symoens, Colman & Bracke, 2014; Tschann vd., 1989; Aseltine & Kessler, 1993; Demo & Acock, 1996; Marks & Lombert, 1998; Weingarten, 1980). Ayrıca evlilik ayrılığından kaynaklanan psikolojik sıkıntının yeni bir evlilik ya da yeni bir birlikte yaşama ilişkisinin kurulmasıyla azaldığını ortaya koyan bulgularla da uyumludur (Johnson & Wu, 2002). İlişkisi olan grubun boşanmaya uyumun yas ve öfke boyutlarında da puanlarının yüksek olması dikkate değerdir. Bu duruma sebep olarak yeni bir ilişkinin biten ilişkinin

sebebi olduğu duygu karmaşası sürerken kurulmuş olması ya da bu ilişkinin kişinin içsel süreçlerindeki etkisini tamamen yok etmemesi görülebilir.

Çalışmada affedicilik düzeyinin ilişki durumuna göre gruplar arasında farklılaşmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın sonucuna benzer şekilde Orathinkal ve arkadaşları (2008) bireylerin bekar, evli ya da boşanmış olmalarının affedicilikleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını bulgulamışlardır. Bu durum üzerinde affediciliğin kişisel değerler, inançlar ve yaşam deneyimlerinden etkilenen içsel bir süreç olması, zorlayıcı yaşam deneyimlerinin ve bunlardan elde edilen öğrenmelerin ilişki durumundan bağımsız olarak bireylerin affediciliğini daha fazla etkilemesi ihtimalinin etkili olabileceği düşünülebilir.

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin algılanan sosyal destek puanlarının bir ilişkiye sahip olup olmama durumlarına göre farklılaşmasına bakıldığında ilişkisi olan grubun algılanan sosyal destek puanlarının ilişkisi olmayan gruba göre yüksek olduğu görülmektedir. Farklı bir örneklemede partner olmadan yaşamının daha az duygusal destek almakla ilişkilendirildiği gösterilmiş ancak bu sonuçlar daha genç katılımcılarla sınırlı kalmış, daha yaşlı olanlar yakın bir partnerin yokluğunu telafi edebiliyor gibi görünmüştür (Schwarzer, Knoll & Rieckmann, 2004). Bu sonuç üzerinde romantik partnerin duygusal destek kaynağı olmasının yanında bilgi ve pratik yardım sağlayabilmesi, kişinin romantik partneri aracılığıyla sosyal entegrasyonunun artabilmesi, romantik partnerin güven ve mutluluk gibi olumlu psikolojik etkiler ve sorun çözme desteği ile zor zamanlarda daha az yalnız hissetmeye ve sosyal destek algısının güçlenmesine katkıda bulunması etkili olabilir.

5.1.1.11. Boşanma Üzerinden Geçen Süreye İlişkin Tartışmalar

Araştırma grubunun boşanmaya uyum düzeylerinin boşanma üzerinden geçen zaman değişkenine göre farklılaşmasına bakıldığında boşanmaya uyum toplam ve yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık alt boyutlarında gruplar arasında farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Boşanma süreçleri bir-beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupta, boşanma süreci altı ay ile bir sene arasında bir süre önce başlayan veya tamamlanan ya da son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruplara göre boşanmaya uyum, yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke ve güven ve yakınlık değişkenlerinde anlamlı bir yükseklik saptanmıştır. İlgili literatüre bakıldığında boşanmadan sonra kişinin yeni hayatına uyum göstermesinin sekiz ay ile bir yıl aldığını ve bireyin hayatına yeni bir düzen vermesinin hemen hemen 2-4 yıl alabileceğini bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Velidedeoğlu-Kavuncu, 2011). Ayrıca boşanmadan sonra geçen sürenin boşanmaya uyumu olumlu yönde etkilediği ve bu sürenin 1-7 sene arasında değişebildiğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Kitson & Holmes, 1992; Aysta, 2010). Bu durum üzerinde daha uzak bir geçmişte kalan boşanma dolayısıyla duruma yönelen öfke gibi olumsuz hislerin azalmasının ve kişilerin zaman içerisinde olumlu baş etme yöntemleri geliştirebilmesinin etkili olabileceği söylenebilir.

Araştırma grubunun affedicilik düzeylerinin boşanma üzerinden geçen zaman değişkenine göre farklılaşmasına bakıldığında affediciliğin kendini affetme alt boyutunda boşanma süreçleri bir-beş sene arasında bir süre önce tamamlanan grupta, son altı ay içinde başlayan veya tamamlanan gruba göre anlamlı bir yükseklik saptanmıştır. Literatürde konu üzerindeki çalışma sonuçları çeşitlilik göstermektedir. Affetme üzerinde suçun üzerinden geçen sürenin etkisinin önemsiz veya çok küçük olduğu bildirilen sonuçlar arasındadır (Fehr, Gelfand & Nag, 2010). Öte yandan affetmeye konu olayın ya da davranışın yakın geçmişten ziyade uzak geçmişte meydana gelmesi durumunda insanların bir suçluyu affetmeye daha istekli olduğu da gösterilmiştir (Wohl & McGrath, 2007). Ayrıca kendini affetmenin bir suçun hemen ardından başladığı ve zaman içinde istikrarlı bir oranda arttığı gösterilmektedir (Hall & Fincham, 2008). Bireylerin sosyal, mesleki ve duygusal hayatlarının boşanmanın ardından sürmeye devam etmesinin ve gündelik hayatın gerekliliklerinin boşanma durumuna ve bireyin kendisine karşı olumsuz duygularını zamanla aşmasını gerektirmesinin bu sonuç üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma grubunun algılanan sosyal destek düzeylerinin boşanma üzerinden geçen zaman değişkenine göre farklılaşmasına bakıldığında boşanmanın üzerinden geçen süreye göre bireylerin algılanan sosyal destek puanlarının farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu durum, boşanan bireylerin çoğunun boşanmadan kısa bir süre sonra sosyal ağlarında azalmalar yaşamaları ve boşanan deneklerin yarısının bu kayıpları daha sonraki yıllarda telafi edememesi sonucu ile zıt yöndedir (Terhell, van Groenou & van Tilburg, 2004). Bu durum üzerinde biten evlilikle birlikte bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarının da zaman içinde değişme ihtimali, bireylerin kendi kendine yeterlik algısının kötü giden bir evliliğin bitmesiyle artabilmesi ve sosyal destek ihtiyaç ve algılarını çeşitli şekillerde değiştirebilmesi durumunun etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Boşanmaya Uyum, Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenlerinin Korelasyonuna İlişkin Tartışma

Araştırmaya katılan bireylerin boşanmaya uyum düzeyleri; boşanmaya uyumun alt boyutlarından yas, ilişkiden duygusal ayrışma, öfke, güven ve yakınlık, kendilik değeri ile pozitif yönde güçlü bir ilişki göstermiştir.

Bireyin evliliğinin sonlanmasını bireysel düzeyde işlememesi, bu işlemlenin sonuçlarıyla yüzleşip yarattığı duyguları deneyimlemesini ve geride bırakmasını sağlayabilir. Ancak bu yüzleşme süreci öncelikle geride bırakılan ilişkinin yasını yaşamayı, boşanma sonrası iyileşmenin aşamalarından olan öfkeyi deneyimlemeyi (Kubler-Ross, 1969; akt. Hagemeyer, 1986) ve eski ilişkiye dair umut ve duyguları geride bırakmayı gerektirebilir. Boşanma ile yalnızca eşin değil, birlikte düşlenen bir gelecek, aile, çocuk ya da çocuk sahibi olma ihtimali, bazı alışkanlıklar, beraber yaşlanma fikri gibi birçok unsurun da geride bırakıldığı düşünülmektedir (Yılkan & Yaman, 2023). Yeni bir ilişki ile güven ve yakınlık inşa etme ve pozitif bir kendilik değerine sahip olma, bu durumların yarattığı yas, öfke ve ayrışmayı deneyimlemeye bağlı olabilir.

Boşanmaya uyum, affedicilik ve kendini affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki ortaya konmuş, durumu affetme ile pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki görülmüştür. Diğerlerini affetme ile ise zayıf düzeyde anlamlı bir korelasyonu bulunmaktadır. Affediciliğin, tekrar eden düşünceler, intikam ve düşmanlık ile olumsuz; bilişsel esneklik ve olumlu bir duygu durumu ile olumlu ilişki gösterdiği ifade edilmiştir (Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen, Billings vd., 2005). Bu sonuçlarla paralel olarak bireylerin affedicilik düzeyleri yükseldikçe boşanmaya uyum düzeylerinin yükseldiği gösterilmiştir (Yárnoz-Yaben, 2013). Affedicilik geçmişte yaşananların yarattığı olumsuz duyguların geride bırakılmasına ve bireyin yaşananları kabullenip üzerinde çalışmasına yardımcı olabilir. Bu durumun da boşanma sonrası iyileşme sürecini hızlandıracağı söylenebilir.

Boşanmaya uyum, algılanan sosyal destek ve özel bir insan alt boyutu ile pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki göstermiştir. Boşanmaya uyum ile algılanan sosyal desteğin arkadaş alt boyutu arasında korelasyon ilişkisi gösterilmekle birlikte daha zayıf düzeyde kalmıştır. Bu sonuçlar sosyal desteğin boşanmaya uyum da dahil olmak üzere yaşam stres faktörlerine uyumunu öngören (Krumrei vd., 2007) ve daha yüksek düzeyde sosyal desteğin boşanmaya daha yüksek uyumu gösterebileceğini sonuçlayan (Berman & Turk, 1981; Bloom, Asher & White, 1978; Pearlin & Johnson, 1977; Pett, 1982; Plummer & Koch-Hattem, 1986; Smerglia vd., 1999) çalışmalarla aynı doğrultudadır. Özel bir insandan alınan destek ile arkadaştan alınan destek arasında boşanmaya uyum ile korelasyon gücü bakımından fark olmasının bireyin özel bir kişiden alacağı desteğin kendisinin belirli ihtiyaçlarına yönelik olarak özelleştirilmiş olması ve böyle bir desteğin boşanma sürecindeki zorluklarla başa çıkmada daha doğrudan ve etkili olabilmesi; arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin ise farklı çeşitlerde olabilmesi ancak her zaman bireyin özel ihtiyaçlarıyla uyumlu olmayabileceği ihtimalinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Affetme ile algılanan sosyal destek arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunduğu görülmüştür. Literatürde affedicilik ile sosyal destek arasında orta düzeyde pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koyan (Green vd., 2012; Zhu, 2015) ve affetme ile sosyal destek algısı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Bayın & Kaya, 2021). Affediciliği yüksek bireyler, çatışmaları çözme ve ilişkileri yapıcı şekilde sürdürebilmeleri dolayısıyla daha geniş bir sosyal ağı oluşturulmasında daha başarılı olabilirler. Affedicilik yoluyla bireyler hem sosyal destek alan hem de verenler olarak sosyal etkileşimlerinin düzeyini artırıp daha yüksek bir sosyal destek algısına sahip olabilirler.

Affediciliğin kendini affetme alt boyutu ile algılanan sosyal desteğin aile alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, özel bir insan alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, arkadaş alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Affediciliğin diğerlerini affetme alt boyutu ile algılanan sosyal desteğin aile alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, arkadaş alt boyutu ile pozitif yönde zayıf bir ilişki gösterdiği görülmüştür. Durumu affetme ile aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, özel bir insan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Affedicilik, zarar gören bireyin öfke, kızgınlık ve korku hislerinden uzaklaşıp intikam istemediği bir süreçtir (Denton & Martin, 1998). Bu süreç doğası gereği bireyin iç

dünyasında gerçekleşir. Dolayısıyla bireyler, affetme süreçlerinde daha fazla özerklik ve içe dönme ihtiyacı duyabilirler. Aile, arkadaşlar ve özel bir insan gibi kaynaklar bu süreçte affetmeyi destekleyici bir ortam sağlayabilir, ancak affetmenin kendisi bireyin kişisel kararlarına ve duygusal işlemesine bağlı olduğundan rolleri dolaylı kalabilir. Bu durum da sosyal destek kaynakları ile affetmenin boyutları arasındaki ilişkinin zayıf olmasına yol açabilir.

Algılanan sosyal destek; aile, özel bir insan ve arkadaş alt boyutları ile pozitif yönde yüksek bir korelasyon göstermiştir. Aile, özel bir insan ve arkadaşlar tarafından sağlanan sosyal destek, bireylerin yüksek bir sosyal destek algısına sahip olmasını; bu da daha düşük depresyon düzeylerini, daha yüksek benlik algısını, daha uzun yaşamı ve daha sağlıklı bir fiziksel yaşamı sağlayabilir (Taysi, 2000). Bireyin aile, özel bir insan ve arkadaşlarından oluşan geniş bir sosyal ağı olması, farklı durumlar ve zorluklar karşısında daha fazla destek ve kaynak sunup bireyin sosyal ve psikolojik dayanıklılığını artırabilir.

Algılanan Sosyal Destek ile boşanmaya uyum ve yas, güven ve yakınlık ve kendilik değeri alt boyutları ile orta düzeyde bir korelasyon görülmüştür. Bireylerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile boşanmaya uyum düzeylerinin pozitif yönde anlamlı korelasyon gösterdiği daha önceki çalışmalarla bildirilmiştir (Smerglia vd., 1999). Ayrıca sosyal ağ büyüklüğünün boşanma sonrası uyumun önemli bir belirleyicisi olduğunu gösteren çok sayıda çalışma da bulunmaktadır (Aseltine & Kessler, 1993; Forgatch & DeGarmo, 1999; Gerstel, Riessman & Rosenfield, 1985; Booth & Amato, 1991). Algılanan sosyal destek ile affediciliği ilişkili bulan çalışmalar (Lawler-Row & Piferi, 2006; Worthington vd., 2001; Webb vd., 2011) gibi bu çalışmada da algılanan sosyal destek ile affedicilik pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki göstermiştir.

Yas alt boyutu ile affedicilik ve kendini affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki, diğerlerini affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, durumu affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki, aile arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, özel bir insan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, arkadaş arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Yas, kaybedilen bir kişi, ilişki veya durum nedeniyle yaşanan öznel ve duygusal bir süreçtir (Çolak & Hocaoglu, 2021). Yas süreci ile kendini affetme arasında güçlü bir ilişkinin bulunması; bireyin bu süreç içerisinde kayıplarını kabullenmesi ve gerekli duygusal çözölmeyi ve iyileşmeyi yaşaması ile ilgili olabilir (Bowlby, 1960; Parkes, 2001, akt. Çolak & Hocaoglu, 2021). Yas süreci, bireyin hem diğer kişilere hem de belirli durumlara bağlılığını yeniden değerlendireceği bir ortam yaratabilir. Bu, diğerlerini affetme ile zayıf ve durumu affetme ile orta düzeyde ilişkiyi açıklayabilir.

İlişkiden duygusal ayrışma alt boyutu ile kendini affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki, durumu affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, özel bir insan arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. İlişkiden duygusal ayrışma, bireyin önceki ilişkisi ile bağlarını kesme sürecidir. Kendini affetme ile orta düzeyde ve durumu affetme ile zayıf bir ilişki göstermesi; bireyin biten ilişkisini kabullenebildiği bir ortamda gerçekleşebileceğini

ve bireye kendisi ve yaşadığı olaylarla barışık olmasında yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Güven ve yakınlık alt boyutu ile kendini affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki, durumu affetme arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki, özel bir insan arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki ve arkadaş arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Yeni bir ilişkide güven ve yakınlık kurabileceğine olan inanç biten bir ilişkinin ardından bireyin yas ve kendinden şüphe sürecini geride bırakmasını gerektirebilir. Bu sonuçlar; güvenin ve yakın ilişkiler ile özellikle kendini affetme sürecinin ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiler, bireyin kendini daha iyi anlamasına ve affetme yolculuğunda ilerlemesine yardımcı olabilir.

Kendilik değeri alt boyutu ile kendini affetme arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki, durumu affetme arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki, aile arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki, özel bir insan arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki, arkadaş arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Kendilik değeri yüksek bireylerin zayıf ve güçlü yönlerini öğrenmiş ve kendilerini daha objektif değerlendirebilen bireyler oldukları söylenebilir (Mutluer, 2006). Bu sonuçlar, bireyin kendine olan güveninin ve öz-değerinin, kendini affetme sürecinde merkezi bir rol oynadığını gösterebilir. Kendilik değeri yüksek olan bireylerin potansiyellerini daha iyi bilebilecekleri için yaşanan zorluklar karşısında daha esnek olabilecekleri, dolayısıyla kendilerini ve diğerlerini affetme konusunda daha yetkin olabilecekleri düşünülebilir.

5.1.3. Affedicilik ve Algılanan Sosyal Destek Değişkenlerinin Boşanmaya Uyum Üzerindeki Yordayıcılığına İlişkin Tartışma

Boşanmaya Uyum üzerinde affedicilik ve algılanan sosyal desteğin etkisinin incelenmesi için yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda algılanan sosyal desteğin boşanmaya uyumu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Konu ile ilgili literatüre bakıldığında sosyal destek türlerinden özellikle sosyoekonomik desteğin özellikle kadın grubunda boşanmaya uyumu pozitif yönde etkilediği bildirilen sonuçlar arasındadır (Smerglia, Miller & Kort-Butler, 1999). Diğer taraftan hem ayrılık öncesinde hem de sonrasında daha fazla sosyal katılım, daha geniş bir sosyal ağ ve daha fazla sosyal desteğin, özellikle erkekler arasında ayrılık sonrası daha yüksek uyum düzeylerini yordadığını ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır (Berman & Turk, 1981; Bloom, Asher & White, 1978; Pearlin & Johnson, 1977; Pett, 1982; Plummer & Koch-Hattem, 1986). Sosyal desteğin ilişki kalitesini ve boşanmaya uyum gibi yaşam stres faktörlerine uyumu öngördüğü bu çalışmada da daha önce bildirilen sonuçlar arasındadır (Krumrei vd., 2007).

Bu çalışmada algılanan sosyal desteğin özel bir insan alt boyutunun boşanmaya uyumu anlamlı şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde özellikle boşanmış kadın grubunun boşanma sonrasında arkadaşlarına duygusal destek için diğer destek sağlayıcılardan daha sık başvurduğu (Kurdek, 1988) ve eşinden ayrılmış erkeklere kıyasla

kadınların özel bir kişiden daha fazla destek algıladığı sonuçlarına ulaşılmıştır (prezza ve giuseppina, 2002). bu çalışmada aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek boşanmaya uyum değişkenini anlamlı derecede yordamamıştır.

Boşanmaya Uyum üzerinde affedicilik ve algılanan sosyal desteğin etkisinin incelenmesi için yapılan analizler sonucunda affediciliğin boşanmaya uyumu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. affediciliğin alt boyutlarından kendini affetme değişkeni, boşanmaya uyum değişkenini anlamlı derecede ve pozitif yönde yordamaktadır. Rohde-Brown ve Rudestam (2011) tarafından 91 boşanmış birey üzerinde yapılan araştırma, kendini affetmeye ilişkin duygu ve inançlar ile boşanma uyum arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Rye ve arkadaşları (2004) tarafından 199 boşanmış bireyle yapılan araştırmada eski partneri affetmenin depresyon ve öfkeyle negatif, varoluşsal iyi oluşla pozitif ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada diğerlerini affetme ve durumu affetme alt boyutunun boşanmaya uyum değişkenini anlamlı derecede yordamadığı görülmüştür.

5.2. Öneriler

Araştırmanın örneklemini oluşturan bireylerde boşanmaya uyum ile affedicilik ve algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı korelasyonların bulunduğu ve affedicilik ve algılanan sosyal desteğin boşanmaya uyumu ayrı ayrı anlamlı düzeylerde ve pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda öneriler aşağıdaki gibidir.

5.2.1. Çalışmanın Çıktıları Doğrultusunda Öneriler

1. Boşanmaya uyum üzerinde ve alt boyutlarda cinsiyetler bakımından bulunan farklılıklar dikkate alınıp boşanma sonrası destek programlarında kadınlar boşanmaya uyum, erkekler boşanma yası ve öfkesi bakımından desteklenip güçlendirilebilirler.
2. Kamu ve özel sektörde çalışması fark etmeksizin çalışan grubun boşanmaya uyum düzeyinin çalışmayan gruptan yüksek olması boşanmaya uyumu artırmakta bu süreçten geçen bireylerin istihdamda olmasının önemini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan istihdamda olmayan grup öncelenebilir.
3. Düşük gelirli grubun orta ve yüksek gelirli gruptan aile boyutunda ve yüksek gelirli gruptan arkadaş boyutunda daha düşük algılanan sosyal destek puanları göstermeleri bireylerin sosyal destek algılarının ve dolayısıyla boşanma sonrası hayata uyum düzeylerinin gelir bakımından desteklenerek yükseltilebileceğini göstermektedir.
4. Çocuk sahibi olan grupta boşanmaya uyumu yükseltmek için yas süreçlerine odaklanılabilir. Boşanma sonrasında bu gruba spesifik olarak yas çalışmaları ve desteği artırılabilir.

5. Velayete sahip grup yeni bir yakınlık kurmak konusunda daha dezavantajlı görünmektedir. Bu grup boşanma sonrasında yeni bir ilişki kurmak noktasındaki çekincelerinde psikolojik desteğe daha fazla ihtiyaç duyabilir ve bu konuda desteklenebilir.
6. Boşanmaya Uyum ve algılanan sosyal destek üzerinde en çok alt boyutta fark yarattığı görülen durum bir ilişki içinde olmaktır. Bireyler boşanma sonrasında istedikleri takdirde yeni bir ilişki kurmak konusundaki psikolojik, duygusal ve toplumsal tereddütlerini aşmaları konusunda bilinçlendirilebilirler. Bu konuda toplumsal bir bilgilendirme ve bilinçlendirme de amaçlanabilir.
7. Bireylerin boşanmaya uyum düzeylerini artırmak için sosyal destek algılarını ve affediciliklerini artırmaya yönelik destek programları oluşturulabilir ve bu konuda çalışmalar artırılabilir.

5.2.2. Gelecek Çalışmalar için Öneriler

1. Boşanma sonrası uyumu araştırmayı amaçlayan çalışmalarda algılanan sosyal destek ve affedicilik değişkenlerinden farklı değişkenler ele alınarak uyum üzerinde etkili olabilecek unsurlar keşfedilebilir.
2. Bu çalışmanın örnekleminin içermediği yaş grupları ve dezavantajlı gruplar dahil edilerek boşanma sonrası uyum açısından yeni bir çalışma gerçekleştirilebilir.
3. İnsanı içeren bir süreç olarak dinamizmi olan boşanma davranışlarının, affediciliğin ve sosyal destek algısının yıllar içinde farklı eğilimler gösterebileceği düşünüldüğünde bu değişkenleri içeren boylamsal çalışmaların yapılmasının daha uzun süreli fayda açısından olumlu sonuçlar sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdollahpour, S., Ramezani, S. & Khosravi, A. (2015). Perceived social support among family in pregnant women. *International Journal of Pediatrics*, 3, 879-888.

Adam Karduz, F. F. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının affetme eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Ahrons, C. R. (1980). Divorce: A crisis of family transition and change. *Family Relations*, 29(4), 533. <https://doi.org/10.2307/584469>.

Akhtar, S. (2002). Forgiveness: Origins, dynamics, psychopathology, and technical relevance. *Psychoanalytic Quarterly*, 71(2), 175 – 212.

Akın, M., Özdevecioğlu, M. & Ünlü, O. (2012). Örgütlerde intikam niyeti ve affetme eğiliminin çalışanların ruh sağlıkları ile ilişkisi, *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 77-97.

Aksüllü, N. & Doğan, S. (2004). Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda algılanan sosyal destek etkenleri ile depresyon arasındaki ilişki. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 2004(5) 76–84.

Aldemir, S., Eser, A., Turhan, N. Ö., Dalbudak, E. & Topcu, M. (2015). İnfertil çiftlerde cinsiyete göre algılanan sosyal destekle anksiyete ve depresif belirtilerin ilişkisi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28, 328-336. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2015280404>

Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.

Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>

Aseltine, R. H. & Kessler, R. C. (1993). Marital disruption and depression in a community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 34(3), 237. <https://doi.org/10.2307/2137205>

Asıcı, E. (2013). *Öğretmen adaylarının affetme özelliklerinin öz-duyarlılık ve benlik saygısı açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aslan, Ş. (Ed.). (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Nicel, nitel ve karma tasarımlar için bir rehber*. Eğitim Yayınevi.

Aşcıoğlu Önal, A. (2014). *Bilişsel çarpıtmalar, empati ve ruminasyon düzeyinin affetmeyi yordama gücünün incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Atik, G., & Kemer, G. (2009). Psychometric properties of children's hope scale: Validity and reliability study. *Elementary Education Online*, 8(2).

Aydın, F. T. (2017). Pozitif bir karakter gücü olarak affedicilik. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 1-22.

Aysta, A. M. (2010). *A quantitative study of forgiveness and divorce adjustment in divorce recovery groups* [Doctoral thesis]. Capella University.

Bai, C. A. & Srivastava, P. S. (2022). Adjustment ability: Its parameters and definition. *The International Journal of Analytical and Experimental Modal Analysis*, 14(2), 88-94.

Barrera, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American Journal of Community Psychology*, 14(4), 413-445. <https://doi.org/10.1007/bf00922627>

Barrera, M., Jr. (1981). Social support in the adjustment of pregnant adolescents: Assessment issues. In B. H. Gottlieb (Ed.), *Social networks and social support* (pp. 69-96). Sage.

Barrera, M., Jr., Sandler, I. N., & Ramsey, T. B. (1981). Preliminary development of a scale of social support: Studies on college students. *American Journal of Community Psychology*, 9, 435-447.

Baum, N., Rahav, G., & Sharon, D. (2005). Changes in the self-concepts of divorced women. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43(1-2), 47-67.

Bausell, R. B. (1986). Health-seeking behavior among the elderly. *The Gerontologist*, 26(5), 556-559. <https://doi.org/10.1093/geront/26.5.556>

Bayın, Ü. & Kaya, M. (2021). Forgiveness and perceived social support in teenagers. *Education Quarterly Reviews*, 4(3).

Baynal, F. & Uysal, S. (2023). Relationship between psychological resilience, forgiveness and god perception. *Darulfunun İlahiyat*, 34(1), 283-305.

Bekman, M. (2022). Halkla ilişkiler uygulamalarında nicel araştırma yöntemi: İlişkisel tarama modeli. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 238-258.

Berber, N. C. & Sarı, M. (2009). İş güç enerji konusunun öğretiminde kavramsal değişimin gerçekleşmesine pedagojik analogik modellerin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 257-277.

- Berkman, L. F. & Syme, S. L. (1979). Social networks, host resistance, and mortality: A nine-year follow-up study of Alameda county residents. *American Journal of Epidemiology*, 109(2), 186-204.
- Berman, W. H., & Turk, D. C. (1981). Adaptation to divorce: Problems and coping strategies. *Journal of Marriage and the Family*, 43(1), 179. <https://doi.org/10.2307/351428>
- Besim, G. (2017). *Üniversite öğrencilerinde affetme, bitirilmemiş işler ve öfke* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Bevino, D. L. & Sharkin, B. S. (2003). Divorce adjustment as a function of finding meaning and gender differences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 39(3-4), 81-97. https://doi.org/10.1300/j087v39n03_04
- Beyens, U., Yu, H., Han, T., Zhang, L., & Zhou, X. (2015). The strength of a remorseful heart: Psychological and neural basis of how apology emolliates reactive aggression and promotes forgiveness. *Frontiers in Psychology*, 6, 1611.
- Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri*. Anı Yayıncılık.
- Bloom, B. L., Asher, S. J., & White, S. W. (1978). Marital disruption as a stressor: A review and analysis. *Psychological Bulletin*, 85(4), 867-894. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.85.4.867>
- Bohannon, P. (1973). The six stations of divorce. *Divorce and after*, 29-55.
- Bono, G., McCullough, M. E. & Root, L. M. (2008). Forgiveness, feeling connected to others, and well-being: Two longitudinal studies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(2), 182-195.
- Booth, A. & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32, 396-407.
- Bowlby, J. (1960). Grief and mourning in infancy and early childhood. *The Psychoanalytic Studies of Child*, 15, 9-52.
- Brandsma, J. M. (1982). Forgiveness: A dynamic, theological and therapeutic analysis. *Pastoral Psychology*, 31(1), 40-50. <https://doi.org/10.1007/bf01744463>
- Braver, S. L., Shapiro, J. R., & Goodman, M. R. (2006). Consequences of divorce for parents. In M. A. Fine & J. H. Harvey (Eds.), *Handbook of divorce and relationship dissolution* (pp. 313-337). Taylor & Francis.
- Broadhead, W. E., Kaplan, B. H., James, S. A., Wagner, E. H., Schoenbach, V. J., Grimson, R., ... Gehlbach, S. H. (1983). The epidemiologic evidence for a relationship between social

support and health. *American Journal of Epidemiology*, 117(5), 521–537. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.aje>

Bruhn, J. G. & Philips, B. U. (1984). Measuring social support: A synthesis of current approaches. *Journal of Behavioral Medicine*, 7(2), 151–169. <https://doi.org/10.1007/bf00845384>

Bugay, A. & Demir, A. (2012). Affetme arttırılabilir mi?: Affetmeyi geliştirme grubu. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4(37).

Bugay, A., Demir, A. ve Delevi, R. (2012). Assessment of reliability and validity of the Turkish version of Heartland Forgiveness Scale. *Psychological Reports*, 111(2), 575-584.

Burnette, J. L., McCullough, M. E., Van Tongeren, D. R. & Davis, D. E. (2011). Forgiveness results from integrating information about relationship value and exploitation risk. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(3), 345–356. <https://doi.org/10.1177/0146167211424582>

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları (29. Baskı).

Cabılar, B. Ö. & Yılmaz, A. E. (2022). Boşanma ve boşanma sonrası uyum: Tanımlar, modeller ve uyumun değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 1-11.

Cantekin, Ö. F. (2013). İngilizce öğretmenlerinin örgüte uyum sorunları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1-9).

Caplan, G. (1974). *Support systems and community mental health*. Behavioral Publications.

Cassel, J. (1976). The contribution of the social environment to host resistance. *American Journal of Epidemiology*, 104, 107-123.

Cheng, S. T. & Yim, Y. K. (2008). Age differences in forgiveness: The role of future time perspective. *Psychology and aging*, 23(3), 676. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.23.3.676>

Chiriboga, D. A. (1982) Adaptation to marital separation in later and earlier life. *Journal of Gerontology*, 37, 109-114.

Chou, W. P., Wang, P. W., Chen, S. L., Chang, Y. P., Wu, C. F., Lu, W. H., & Yen, C. F. (2020). Voluntary reduction of social interaction during the COVID-19 pandemic in Taiwan: related factors and association with perceived social support. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 8039.

Chronister, J. (2009). Social support and rehabilitation: Theory, research and measurement. In F. Chan, E. Da Silva Cardoso, & J. A. Chronister (Eds.), *Understanding psychosocial adjustment to chronic illness and disability: A handbook for evidence-based practitioners in rehabilitation* (pp. 149–183). Springer Publishing Company.

Cipric, A., Štulhofer, A., Øverup, C. S., Strizzi, J. M., Lange, T., Sander, S. & Hald, G. M. (2021). Does one size fit all? Socioeconomic moderators of post-divorce health and the effects of a post-divorce digital intervention. *Psychosocial Intervention*, 30(3), 163-173.

Clulow, C. F. (2005). Divorce as bereavement: Similarities and differences. *Family Court Review*, 28(1), 19–22. [https://doi.org/ 10.1111/j.174-1617.1990.tb01225.x](https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1990.tb01225.x)

Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.

Cogan, R. & Spinnato, J. A. (1988). Social support during premature labor: Effects on labor and the newborn. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 8(3), 209-216.

Cohen, S. (1998). Psychosocial models of the role of social support in the etiology of physical disease. *Health Psychology*, 7(3), 269.

Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist*, 59(8), 676.

Cohen, S., & Hoberman, H. M. (1983). Positive events and social supports as buffers of life change stress. *Journal of Applied Social Psychology*, 13, 99-125.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310.

Cohen, S., Gottlieb, B. H., & Underwood, L. G. (2000). Social relationships and health. In S. Cohen, L. Underwood, & B. H. Gottlieb (Eds.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (pp. 3–25). Oxford University Press.

Cooney, T. M. & Uhlenberg P. (1990). The role of divorce in men's relations with their adult children after mid-life. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 677-688.

Coysh, W. S., Johnston, J. R., Tschann, J. M., Wallerstein, J. S., & Kline, M. (1989). Parental postdivorce adjustment in joint and sole physical custody families. *Journal of Family Issues*, 10(1), 52–71. <https://doi.org/10.1177/019251389010001003>

Cutrona, C. E. (1986). Objective determinants of perceived social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 349–355. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.2.349>

Çelik, İ., Karakebelioğlu, S., & Güloğlu, B. (2022). The relationship between anxiety and perceived social support during the initial stage of the COVID-19 outbreak. *Journal of Psychiatric Nursing*, 13(2), 115.

Çelik, S. B. & Bayraktar, M. (2023). Ayrılık sonrası yas ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik analizi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 23-34.

Çimen, M. (2023). *Boşanmış kadınlarda boşanmaya uyum, sosyal destek algısı ve yalnızlık algısı arasındaki ilişkiler* {Yüksek Lisans Tezi}. Nişantaşı Üniversitesi.

Çolak, G. V. & Hocaoglu, Ç. (2021). Kayıp ve yas: Bir gözden geçirme. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(1), 56-62.

Damota, M. D. (2019). The effect of divorce on families' life. *Journal of Culture, Society and Development*, 48, 25-31.

DeGarmo, D. S., & Forgatch, M. S. (1997). Confidant support and maternal distress: Predictors of parenting practices for divorced mothers. *Personal Relationships*, 4(4), 305–317. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1997.tb00148.x>

Demo, D. H. & Acock, A. C. (1996). Singlehood, marriage, and remarriage. *Journal of Family Issues*, 17(3), 388–407. <https://doi.org/10.1177/019251396017003005>

Denton, R. T. & Martin, M. W. (1998). Defining forgiveness: An empirical exploration of process and role. *American Journal of Family Therapy*, 26(4), 281-292.

Dohrenwend, B. S. & Dohrenwend B. P. (Eds.). 1974. *Stressful life events: Their nature and effects*. John Wiley and Sons.

Duman, N. (2018). Boşanmanın psiko-sosyal sebepleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 246-255.

Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 343-363.

Dursun, Y. & Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: Karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.

Dyson, R. & Renk, K. (2006). Freshmen adaptation to university life: Depressive symptoms, stress, and coping. *Journal of Clinical Psychology*, 62(10), 1231-1244.

Eker, D., Arkar, H. & Yıldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.

Enright, R. D. & The Human Development Study Group. (1991). The moral development of forgiveness. W. Kurtines and J. Gerwitz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development*, (ss. 123-52).

Enright, R. D. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self-Forgiveness. *Counseling and Values*, 40(2), 107–126. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007x.1996.tb00844.x>

- Enright, R. D. & Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. American Psychological Association.
- Enright, R. D. & Zell, R. L. (1989). Problems encountered when we forgive one another. *Journal of Psychology and Christianity*, 8, 52-60.
- Enright, R.D., Santos, M. J. D. & Al-Mabuk, R. (1989). The adolescent as forgiver. *Journal of Adolescence*, 12, 95–110.
- Erikson, E. H. (1959). Identity and the life cycle: Selected papers [Monograph]. *Psychological Issues*, 1, 1-171.
- Evans, M. D. R. & Kelley, J. (2004). Effect of family structure on life satisfaction: Australian evidence. *Social Indicators Research*, 69(3), 303–349. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-5578-9>
- Fehr, R., Gelfand, M. J., & Nag, M. (2010). The road to forgiveness: A meta-analytic synthesis of its situational and dispositional correlates. *Psychological Bulletin*, 136, 894–914.
- Felmlee, D. H. (2003). Interaction in social networks. In J. DeLamater (Ed.), *Handbook of social psychology* (pp. 389–409). Kluwer-Plenum.
- Fincham, F. D. (2000). The kiss of the porcupines: From attributing responsibility to forgiving. *Personal relationships*, 7(1), 1-23.
- Fisher, P. A., Fagot, B. I. & Leve, C. S. (1998). Assessment of family stress across low-, medium-, and high-risk samples using the family events checklist. *Family Relations*, 47(3), 215. <https://doi.org/10.2307/584969>
- Fontaine, G. (1986). Roles of social support systems in overseas relocation: Implications for intercultural training. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(3), 361–378. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(86\)90018-0](https://doi.org/10.1016/0147-1767(86)90018-0)
- Forgatch, M. S. & DeGarmo, D. S. (1999). Parenting through change: an effective prevention program for single mothers. *Journal of consulting and clinical psychology*, 67(5), 711.
- Fourie, M. M., Hortensius, R. & Decety, J. (2020). Parsing the components of forgiveness: Psychological and neural mechanisms. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 112, 437-451.
- Froiland, D. J., & Hozman, T. L. (1977). Counseling for constructive divorce. *The Personnel and Guidance Journal*, 55(9), 525-529.
- Fusilier, M. R., Ganster, D. C. & Mayes, B. T. (1986). The social support and health relationship: Is there a gender difference? *Journal of Occupational Psychology*, 59(2), 145-153.

Gaffal, M. (2010). Factors influencing ex-spouses' adjustment to divorce. *Psychosocial and Legal Perspectives of Marital Breakdown*, 47–81. https://doi.org/10.1007/978-3-642-13896-6_2

George, D. & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 4th edition, Allyn & Bacon.

Gerstel, N., Riessman, C. K. & Rosenfield, S. (1985). Explaining the symptomatology of separated and divorced women and men: The role of material conditions and social networks. *Social forces*, 64(1), 84-101.

Ghaemmaghami, P., Allemand, M. & Martin, M. (2011). Forgiveness in younger, middle-aged and older adults: Age and gender matters. *Journal of Adult Development*, 18, 192-203.

Goldfarb, J. G. (2005). *The emergence, expression and integration of forgiveness: A psychodynamic exploration and case study*. Alliant International University.

Goodwin, L. D. (1999). The role of factor analysis in the estimation of construct validity. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 3(2), 85-100.

Gottlieb, B. H. (1983). *Social support strategies: Guidelines for mental health practice*. Sage.

Gove W. R. & Shin H.C. (1989) The psychological well-being of divorced and widowed men and women: An empirical analysis. *Journal of Family Issues*, 10, 122-144.

Gökçe, B. (1978). Evlilik kurumuna sosyolojik bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 7-21.

Göktepe, E. A., Tunç, P., Yıldırım, O. & Çapuk, S. (2020). Hiyerarşik regresyon modeliyle duygusal emek ve örgütsel özdeşleşmenin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(1), 101-116.

Green, M., DeCourville, N. & Sadava, S. (2012). Positive affect, negative affect, stress, and social support as mediators of the forgiveness-health relationship. *The Journal of Social Psychology*, 152(3), 288-307.

Greenglass, E. R., & Fiksenbaum, L. (2009). Proactive coping, positive affect, and well-being: Testing for mediation using path analysis. *European Psychologist*, 14(1), 29-39.

Gündoğan, S. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin algılanan sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Güven, N. & Erdem, T. (2020). Affetme: Kuramsal bir değerlendirme. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2(2), 578-607.

- Güzel, N. C. & Çeçen-Eroğul, A. R. (2022). Sistemik aile yaklaşımı temelli grup psikoeğitim programının boşanmış bireylerin boşanmaya uyum düzeylerine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 64, 127-151.
- Haber, M. G., Cohen, J. L., Lucas, T. & Baltes, B. B. (2007). *The relationship between self-reported received and perceived social support: A meta-analytic review. American Journal of Community Psychology*, 39(1-2), 133–144. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9100-9>
- Hagemeyer, S. (1986). Making sense of divorce grief. *Pastoral Psychology*, 34(4), 237-250.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L., (2006). *Multivariate data analysis* (6th ed.). Prentice Hall.
- Halisdemir, D. (2020). *Boşanmaya uyum programının velayeti üstlenmiş anne ve çocuklarının boşanmaya uyum, psikolojik sağlık ve aile yaşam deneyimlerine etkisi*. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Hall, J. H., & Fincham, F. D. (2008). The temporal course of self-forgiveness. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(2), 174-202.
- Hargrave, T. D. (1994). *Families and forgiveness: Healing intergenerational wounds*. Brunner/Mazel.
- Hargrave, T. D. & Sells, J. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of marital and family therapy*, 23(1), 41-62.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological inquiry*, 5(1), 1-22.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. Wiley.
- Heller, K., & Swindle, R. W. (1983). Social networks, perceived social support, and coping with stress. In R. D. Felner, L. A. Jason, J. N. Moritsugu, & S. S. Farber (Eds.), *Preventive psychology: Theory, research and practice* (pp. 87-103). Pergamon Press.
- Helms- Erikson, H. (2001). Marital quality ten years after the transition to parenthood: Implications of the timing of parenthood and the division of housework. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1099-1110.
- Hjemdal O., Friborg O., & Stiles T. C. (2006). A new scale for adolescent resilience: grasping the central protective resources behind healthy development. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 39, 84–96.
- Ho, M. Y. & Fung, H. H. (2011). A dynamic process model of forgiveness: A cross-cultural perspective. *Review of General Psychology*, 15(1), 77-84.
- Holahan, C. J., & Moos, R. H. (1981). Social support and psychological distress: A longitudinal analysis. *Journal of Abnormal Psychology*, 90, 365-370.

Hortaşcu, N. (1991). Evlilik ve boşanma nedenlerine verilen önemi etkileyen faktörler olarak değerlendirme yaklaşımı, cinsiyet ve medeni durum. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 35-40.

House, J. S., Landis, K. R. & Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science*, 241, 540–545.

Hynie, M., Crooks, V. A., & Barragan, J. (2011). Immigrant and refugee social networks: Determinants and consequences of social support among women newcomers to Canada. *Canadian Journal of Nursing Research Archive*, 26-47.

Iraz, R., Arıbaş, A. N. & Özşahin, F. (2021). Algılanan sosyal destek ve psikolojik iyi oluş ilişkisi: Üniversite öğrencileri örneği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 363-376.

Johnson, A. K. (2014). *Divorce and forgiveness: A comparison between genders*. [Doctoral Thesis]. The University of Southern Mississippi.

Johnson, D. R., & Wu, J. (2002). An empirical test of crisis, social selection, and role explanations of the relationship between marital disruption and psychological distress: A pooled time- series analysis of four- wave panel data. *Journal of marriage and family*, 64(1), 211-224.

Joseph S. & Linley P. A. (2006). Growth following adversity: Theoretical perspective and implications for clinical practice. *Clinical Psychology Review*, 26(8), 1041–1053.

Kachoie, A., Ahmari Tehran, H., Dehghani, F., Didehban, H., & Raisi, M. (2016). The relationship between quality of working life and interpersonal forgiveness among faculty members. *Health, Spirituality and Medical Ethics*, 3(4), 10-15.

Kahrıman, İ. (2002). *Adolesanlarda aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ile benlik saygısı arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Kaleta, K., & Mróz, J. (2018). Forgiveness and life satisfaction across different age groups in adults. *Personality and Individual Differences*, 120, 17–23. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.08.008>

Kaminer, D., Stein, D. J., Mbanga, I. & Zungu-Dirwayi, N. (2000). Forgiveness: Toward an integration of theoretical models. *Psychiatry*, 63(4), 344–357. <https://doi.org/10.1080/00332747.2000.1102492>

Karahan, A. S. & Yıldırım, İ. (2021). Aile mahkemelerinde boşanan bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarına ilişkin bir inceleme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 46, 55-74.

Kararımk, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(26), 129-142.

- Karakavuz, H. & Kayhan, S. (2021). Toplumsal yeteneğin öğrencilerin uzaktan eğitim algıları üzerindeki etkisinde akademik kontrol odağının aracılık rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1397-1419.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayıncılık.
- Kartal, A. & Çetinkaya, B. (2009). Yüksekokul öğrencilerinin algılanan sosyal destek durumları ve sosyal desteği etkileyen faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12) 159–173.
- Kaslow, F. W. (1980). Stages of divorce: A psychological perspective. *Villanova Law Review*, 25, 718.
- Kayser, K. (1993). *When love dies: The process of marital disaffection*. Guilford Press.
- Kaziasty, K. (2005). Social support and traumatic stress. *Disorder Research Quarterly*, 16(2), 1–8.
- Kessler, S. (1975). *The American way of divorce: Prescriptions for change*. Burnham Inc Pub.
- Kitson, G. C. & Holmes, W. M. (1992). *Portrait of divorce: Adjustment to marital break down*. The Guilford Press.
- Kitson, G. C. & Morgan, L. A. (1990). The Multiple Consequences of Divorce: A Decade Review. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 913. <https://doi.org/10.2307/353310>
- Konstam, V., Holmes, W. & Levine, B. (2003). Empathy, selfism, and coping as elements of the psychology of forgiveness: A Preliminary Study. *Counseling and Values*, 47(3), 172–183. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007x.2003.tb00264.x>
- Kozan, H. İ. O., Baloğlu, M., Kesici, Ş. & Kamer, Z. (2019). Genç kızların evliliğe ilişkin görüşlerinin incelenmesi: Neden evlenirim? Neden evlenmem? *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 303-323.
- Kozan, H. İ. Ö., Kesici, Ş. & Baloğlu, M. (2017). Affedicilik ve duyguları yönetme becerisi arasındaki çoklu ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 193-215.
- Köseoğlu, F. & Yazıcı, Z. N. (2022). Sosyodemografik özellikler ve boşanma nedenlerine yönelik tutum arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 71-96.
- Krumrei, E., Coit, C., Martin, S., Fogo, W., & Mahoney, A. (2007). Post-divorce adjustment and social relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46(3-4), 145–166. https://doi.org/10.1300/j087v46n03_09

- Kubler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. McMillan.
- Kurdek, L. A. (1988). Social support of divorced single mothers and their children. *Journal of Divorce*, 11(3-4), 167–188. https://doi.org/10.1300/j279v11n03_12
- Labrague, L. J., De Los Santos, JAA & Falguera, C. (2021). Social and emotional loneliness among college students during the COVID-19 pandemic: The predictive role of coping behaviours, social support, and personal resilience. *Perspectives in Psychiatric Care*. 57(4), 1578-1584. <https://doi.org/10.1111/ppc.12721>
- Laireiter, A. (2011). Theoretical concepts of social support. In W. Renner, (Ed.), *Sponsorships for refugees and asylum seekers*, 32-63. Austrian Science Fund.
- Lawler-Row, K. A., & Piferi, R. L. (2006). The forgiving personality: Describing a life well lived?. *Personality and Individual Differences*, 41(6), 1009-1020.
- Lawler-Row, K. A., Scott, C. A., Raines, R. L., Edlis-Matityahou, M. & Moore, E. W. (2007). The varieties of forgiveness experience: Working toward a comprehensive definition of forgiveness. *Journal of Religion and Health*, 46, 233-248.
- Lee, R. M. & Robbins, S. B. (1995). Measuring belongingness: The social connectedness and the social assurance scales. *Journal of Counseling Psychology*, 42(2), 232.
- Leopold, T. (2018). Gender differences in the consequences of divorce: A study of multiple outcomes. *Demography*, 55(3), 769–797. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0667-6>
- Levy, T. M., & Joffe, W. (1977). *Counseling couples through separation: A developmental approach*. ERIC Clearinghouse.
- Lopez, S. J. & Snyder, C. R. (Eds.). (2009). *The Oxford handbook of positive psychology*. Oxford University Press.
- Macaskill, A., Maltby, J. & Day, L. (2002). Forgiveness of self and others and emotional empathy. *The Journal of Social Psychology*, 142(5), 663–665. <https://doi.org/10.1080/00224540209603925>
- Mallinckrodt, B. & Fretz, B. R. (1988). Social support and the impact of job loss on older professionals. *Journal of Counseling Psychology*, 35(3), 281.
- Marks, N. F. & Lambert, J. D. (1998). Marital status continuity and change among young and midlife adults. *Journal of Family Issues*, 19(6), 652–686. <https://doi.org/10.1177/019251398019006001>
- Martin, A. J., Nejad, H., Colmar, S. & Liem, G. A. D. (2012). Adaptability: Conceptual and empirical perspectives on responses to change, novelty and uncertainty. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 22(1), 58-81.

McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of social and clinical psychology*, 19(1), 43-55.

McCullough, M. E., Bellah, C. G., Kilpatrick, S. D. & Johnson, J. L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 601-610.

McCullough, M. E., Fincham, F. D., & Tsang, J. A. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: the temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality And Social Psychology*, 84(3), 540.

McCullough, M. E., Pargament, K. I., & Thoresen, C. E. (2000). *Forgiveness: Theory, research and practice*. The Guilford Press.

McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Brown, S. W. & Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1586–1603. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.6.1586>

McMahon, S. D., Felix, E. D., & Nagarajan, T. (2010). Social support and neighborhood stressors among African American Youth: Networks and Relations to Self-Worth. *Journal of Child and Family Studies*, 20(3), 255–262. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9386-3>

Melichar, J. F. & Chiriboga, D. A. (1988). Significance of time in adjustment to marital separation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 58(2), 221-227.

Meral, B. F. & Cavkaytar, A. (2012). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin psikometrik özelliklerinin otizmlili çocuk aileleri üzerinden incelenmesi. *E-International Journal of Educational Research*, 3(4), 20-32.

Miller, N. B., Smerglia, V. L., Gaudet, D. S., & Kitson, G. C. (1998). Stressful life events, social support, and the distress of widowed and divorced women. *Journal of Family Issues*, 19(2), 181–203. <https://doi.org/10.1177/019251398019002004>

Murphy, J. G. (1988). Forgiveness and resentment. J. G. Murphy & J. Hampton (Eds.), *Forgiveness and mercy* (pp. 14-34). Cambridge University Press.

Mutluer, S. (2006). *Özgüven oluşmasında manevi değerlerin rolü* [Yüksek lisans tezi], Ankara Üniversitesi.

Nakash, O., Nagar, M., Shoshani, A., & Lurie, I. (2017). The association between perceived social support and posttraumatic stress symptoms among Eritrean and Sudanese male asylum seekers in Israel. *International Journal of Culture and Mental Health*, 10(3), 261-275.

- Norris, F. H. & Kaniasty, K. (1996). Received and perceived social support in times of stress: A test of the social support deterioration deterrence model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3), 498–511. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.3.498>
- North J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 62, 336-52.
- Norton, A. J. & Glick, P. C. (1976). Marital instability: Past, present and future. *Journal of Social Issues*, 32 (Kış), 5-20.
- Nurullah, A. S. (2012). Received and provided social support: A review of current evidence and future directions. *American Journal of Health Studies*, 27(3), 173-188.
- Oral, T. (2016). *Üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerinin öz anlayış, kişiler arası hataya ilişkin ruminasyon ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Orathinkal, J., Vansteenwegen, A. & Burggraeve, R. (2008). Are demographics important for forgiveness? *The Family Journal*, 16(1), 20-27.
- Orth, U., Berking, M., Walker, N., Meier, L. L. & Znoj, H. (2008). Forgiveness and psychological adjustment following interpersonal transgressions: A longitudinal analysis. *Journal of Research in Personality*, 42(2), 365–385. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.07.003>
- Özdemir, A., Kavak, F., & Gültekin, A. (2019). Tip II diyabet hastalarında algılanan sosyal destek ile öz etkililik durumunun belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 11(3).
- Öztahtacı, D. (2017). *Evli kadınlarda evlilik doyumu, yetişkin bağlanma stilleri ve depresyon düzeyinin ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Pais, J. & White, P. (1979). Family redefinition: A review of the literature toward a model of divorce adjustment. *Journal of Divorce*, 2(3), 271-281.
- Parkes, C. M. (2001). A historical overview of the scientific study of bereavement. In Stroebe, M.S., Hansson, R.O., Stroebe, W. & Schut H. (Eds.), *Handbook of bereavement research: Consequences, coping, and care* (pp. 25-46). APA.
- Paykani, T., Zimet, G. D., Esmaeili, R., Khajedaluee, A. R., & Khajedaluee, M. (2020). Perceived social support and compliance with stay-at-home orders during the COVID-19 outbreak: Evidence from Iran. *BMC public health*, 20, 1-9.
- Pearlin, L. I., & Johnson, J. S. (1977). Marital status, life-strains and depression. *American Sociological Review*, 42(5), 704. <https://doi.org/10.2307/2094860>
- Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling & Development*, 64(6), 390–395. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1986.tb01144.x>

- Pehlivan, N. N. & Coşkun, H. (2023). Influence of perceived social support on forgiveness in university students: Examining the mediator role of cognitive flexibility and moderator role of gender. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 5(3), 192-200.
- Perrig-Chiello, P., Hutchison, S. & Morselli, D. (2015). Patterns of psychological adaptation to divorce after a long-term marriage. *Journal of Social and Personal Relationships*, 32(3), 386-405.
- Peters, A. & Liefbroer, A. C. (1997). Beyond marital status: partner history and well-Being in old age. *Journal of Marriage and the Family*, 59(3), 687. <https://doi.org/10.2307/353954>
- Peterson, C. (2000). The future of optimism. *American Psychologist*, 55(1), 44-55.
- Pett, M. G. (1982). Predictors Of Satisfactory Social Adjustment Of Divorced Single Parents. *Journal of Divorce*, 5(3), 1-17. https://doi.org/10.1300/j279v05n03_01
- Pingleton, J. P. (1997). Why we don't forgive: A Biblical and object relations: Theoretical model for understanding failures in the forgiveness process. *Journal of Psychology and Theology*, 25(4), 403-413. <https://doi.org/10.1177/009164719702500401>
- Plummer, L. P., & Koch-Hattem, A. (1986). Family stress and adjustment to divorce. *Family Relations*, 35(4), 523. <https://doi.org/10.2307/584513>
- Prezza, M., & Giuseppina Pacilli, M. (2002). Perceived social support from significant others, family and friends and several socio-demographic characteristics. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12(6), 422-429. <https://doi.org/10.1002/casp.696>
- Procidano, M. E. & Heller, K. (1983). Measures of perceived social support from friends and from family: Three validation studies. *American Journal of Community Psychology*, 11(1), 1-24.
- Ranchor, A. V., Bouma, J., & Sanderman, R. (1996). Vulnerability and social class: differential patterns of personality and social support over the social class. *Personality and Individual Differences*, 20, 229-237.
- Riger, S. & Lavrakas, P. J. (1981). Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods. *American Journal of Community Psychology*, 9(1), 55-66. <https://doi.org/10.1007/bf00896360>
- Robertson, S. E. (1988) "Social Support: Implication for Counselling", *International Journal For the Advancement of Counselling*, 11, 313-321.
- Rodriguez, M. S. & Cohen, S. (1998). Social support. *Encyclopedia of Mental Health*, 3(2), 535-544.

Rohde-Brown, J. & Rudestam, K. E. (2011). The role of forgiveness in divorce adjustment and the impact of affect. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(2), 109–124. <https://doi.org/10.1080/10502556.2011.546233>

Romero, C. & Mitchell, D. B. (2008). Forgiveness of interpersonal offenses in younger and older Roman Catholic women. *Journal of Adult Development*, 15(2), 55–61. <https://doi.org/10.1007/s10804-007-9036-1>

Ross, C. E., & Mirowsky, J. (1989). Explaining the social patterns of depression: Control and problem solving or support and talking. *Journal of Health and Social Behavior*, 30, 206–219.

Ross, C. E., & Wu, C. (1995). The links between education and health. *American Sociological Review*, 60, 719–745

Rye, M. S., Folck, C. D., Heim, T. A., Olszewski, B. T., & Traina, E. (2004). Forgiveness of an ex-spouse: How does it relate to mental health following a divorce? *Journal of Divorce & Remarriage*, 41(3-4), 31-51.

Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal Of Happiness Studies*, 9(1), 13-39.

Ryff, C. D., Love, G. D., Essex, M. J. & Singer, B. (1998). Resilience in adulthood and later life: Defining features and dynamic processes. *Handbook of aging and mental health: An integrative approach*, 69-96.

Saltzman, K. M. & Holahan, C. J. (2002). Social support, self-efficacy, and depressive symptoms: An integrative model. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(3), 309–322. <https://doi.org/10.1521/jscp.21.3.309.2253>

Sarlak, M., & Heidari, H. (2017). Comparison of marital status, individual forgiveness, interpersonal forgiveness and quality of life in married couples 1-2 years old and married couples 3-10 years old. *Psychology and Counseling Research*, 16(62), 170-118.

Saul, S. C., & Scherman, A. (1984). Divorce grief and personal adjustment in divorced persons who remarry or remain single. *Journal of Divorce*, 7(3), 75-85.

Schwarzer, R., & Knoll, N. (2007). Functional roles of social support within the stress and coping process: A theoretical and empirical overview. *International Journal of Psychology*, 42(4), 243-252.

Schwarzer, R., Knoll, N., & Rieckmann, N. (2004). Social support. *Health psychology*, 158, 181.

Scobie, E. D. & Scobie, G. E.W. (1998). Damaging events: The perceived need for forgiveness. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 28, 373-401.

Seer, İ. (2015). Üniversite öğrencilerinde okul tükenmişliği ile psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 81-99.

Shapiro, A. D. (1996). Explaining psychological distress in a sample of remarried and divorced persons. *Journal of Family Issues*, 17, 186–203.

Shaver, P. & Hazan, C. (1987). Being lonely, falling in love. *Journal of Social Behavior and Personality*, 2(2), 105.

Shumaker, S. A. & Brownell, A. (1984). Toward a theory of social support: Closing conceptual gaps. *Journal of Social Issues*, 40(4), 11-36.

Sivri, F. Z. (2019). *Yetişkinlerde affedicilik, iyimserlik ve öznel zindelik arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Slater, C. L. (2003). Generativity versus stagnation: An elaboration of Erikson's adult stage of human development. *Journal of Adult Development*, 10, 53–65. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1020790820868>.

Smart, L. S. (1977). An application of Erikson's Theory to the recovery-from-divorce process. *Journal of Divorce*, 1(1), 67–79. https://doi.org/10.1300/j279v01n01_07

Smerglia, V. L., Miller, N. B. & Kort-Butler, L. (1999). The impact of social support on women's adjustment to divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 32(1-2), 63–89. https://doi.org/10.1300/j087v32n01_05

Softa, H., Bayraktar, T., & Uğuz, C. (2016). Yaşlı bireylerin algılanan sosyal destek sistemleri, sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(1), 1-12.

Sorias, O. (1988). Life stress of healthy and unhealthy students, an analysis of the relationship between social support and mental diseases. *Ege University, Faculty of Letters Psikoloji Seminer Journal*.

Stack, S. & Scourfield, J. (2015). Recency of divorce, depression, and suicide risk. *Journal of Family Issues*, 36(6), 695-715.

Stokes, J. P. & Wilson, D. G. (1984). The inventory of socially supportive behaviors: Dimensionality, prediction and gender differences. *American Journal of Community Psychology*, 12(1), 53.

- Strelan, P. & Covic, T. (2006). A review of forgiveness process models and a coping framework to guide future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25(10), 1059-1085.
- Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C. R., Gassin, E. A., Freedman, S., Olson, L. M., & Sarinopoulos, I. (1995). Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood. *Journal of Adolescence*, 18(6), 641-655.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabülleri (Sakarya ili örneği)*. [Doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Symoens, S., Colman, E. & Bracke, P. (2014). Divorce, conflict, and mental health: How the quality of intimate relationships is linked to post-divorce well-being. *Journal of Applied Social Psychology*, 44(3), 220–233. <https://doi.org/10.1111/jasp.12215>
- Şahin, M. (2013). *Affedicilik ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Şahin, M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249.
- Şengül Kılıç, F. M. (2021). *Evli kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinde toplumsal cinsiyet rolleri, algılanan sosyal destek ve eş desteği etkisinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Taysi, E. (2000). *Benlik saygısı, arkadaşlardan ve aileden sağlanan sosyal destek*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Taysi, E. Y. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Temoshok, L. R., & Chandra, P. S. (2000). The meaning of forgiveness in a specific situational and cultural context: Persons living with HIV/AIDS in India. *Forgiveness: Theory, research, and practice*, 41-64.
- Terhell, E. L., van Groenou, M. I. B., & van Tilburg, T. (2004). Network dynamics in the long-term period after divorce. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 719–738. <https://doi.org/10.1177/0265407504047833>
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L., et. al. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313-360.

Thuen, F. (2001). Psychiatric symptoms and perceived need for psychiatric care after divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 34(1-2), 61–76. https://doi.org/10.1300/j087v34n01_04

Toussaint, L. & Webb, J. R. (2005). Theoretical and empirical connections between forgiveness, mental health, and well-being. *Handbook of Forgiveness*, 349-362.

Tschann, J. M., Johnston, J. R. & Wallerstein, J. S. (1989). Resources, stressors, and attachment as predictors of adult adjustment after divorce: A longitudinal study. *Journal of Marriage and the Family*, 51(4), 1033. <https://doi.org/10.2307/353214>

TUİK (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*, 2022.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437>

Turner, R. J., Frankl, G., & Levin, D. (1983). Social support: Conceptualization, measurement, and implications for mental health. *Research in Community and Mental Health*, 3, 67-111.

Uchino, B. N. (2009). Understanding the links between social support and physical health: A life-span perspective with emphasis on the separability of perceived and received support. *Perspectives on Psychological Science*, 4(3), 236-255.

Uçan, Ö., Yazar, H. & Sayıl, İ. (2006). Bir boşanma olgusunun dört kurama bağlanarak değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 14(2), 23-29.

Veevers, J. (1991). Traumas versus stress: A paradigm of positive versus negative divorce outcomes. *Journal of Divorce & Remarriage*, 14, 99-126.

Velidedeoğlu Kavuncu, N. (2011). *Kadın erkek ilişkilerinde sorunlar ve çözümleri*. Efil Yayınevi.

Vyas, S. (2021). An analysis of adjustment level among higher secondary school students. *IOSR Journal of Nursing and Health Science*, 10(3), 44-48.

Wade, N. G. & Worthington Jr., E. L. (2003). Overcoming interpersonal offenses: Is forgiveness the only way to deal with unforgiveness? *Journal of Counseling & Development*, 81(3), 343-353.

Wade, T. J. & Pevalin, D. J. (2004). Marital transitions and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 45(2), 155-170.

Walker, D. F. & Gorsuch, R. L. (2004). Dimensions underlying sixteen models of forgiveness and reconciliation. *Journal of Psychology and Theology*, 32(1), 12–25. <https://doi.org/10.1177/009164710403200102>

Wang, H., & Amato, P. R. (2000). Predictors of divorce adjustment: Stressors, resources, and definitions. *Journal of Marriage and Family*, 62(3), 655-668.

Webb, J. R., Hirsch, J. K., Visser, P. L., & Brewer, K. G. (2013). Forgiveness and health: Assessing the mediating effect of health behavior, social support, and interpersonal functioning. *The Journal of psychology*, 147(5), 391-414.

Weingarten, H. (1980). Remarriage and well-being: National survey evidence of social and psychological effects. *Journal of Family Issues*, 1(4), 533-559. <https://doi.org/10.1177/0192513x8000100406>

Weiss, R. S. (1976). The emotional impact of marital separation. *Journal of Social Issues*, 32(1), 135-145. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1976.tb02484.x>

Weitzman, Lenore J. (1985). *The Divorce Revolution: The unexpected social and economic consequences for women and children in America*. Free Press.

Wilder, S. E. (2016). Predicting adjustment to divorce from social support and relational quality in multiple relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(8), 553-572. <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1233844>

Wiseman, R. S. (1975). Crisis theory and the process of divorce. *Social Casework*, 56(4), 205-212. <https://doi.org/10.1177/104438947505600402>

Wohl, M. J. A., & McGrath, A. L. (2007). The perception of time heals all wounds: Temporal distance affects willingness to forgive following an interpersonal transgression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 1023-1035.

Worthington Jr, E. L., Witvliet, C. V. O., Pietrini, P. & Miller, A. J. (2007). Forgiveness, health, and well-being: A review of evidence for emotional versus decisional forgiveness, dispositional forgivingness, and reduced unforgiveness. *Journal of Behavioral Medicine*, 30(4), 291-302.

Worthington, E. L. & Wade, N. G. (1999). The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18(4), 385-418. <https://doi.org/10.1521/jscp.1999.18.4.385>

Worthington, E. L., & Scherer, M. (2004). Forgiveness is an emotion-focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: Theory, review, and hypotheses. *Psychology & Health*, 19(3), 385-405.

Worthington, E. L., Jr. (2005). *Handbook of forgiveness*. Brunner-Routledge Press.

Worthington, E. L., Jr., Berry, J. W., & Parrott, L., III. (2001). Unforgiveness, forgiveness, religion, and health. In T. G. Plante, & A. C. Sherman (Eds.), *Faith and health: Psychological perspectives* (pp. 107–138). Guilford Press.

Yang, C. C., Tsai, I. C., Kim, B., Cho, M. H. & Laffey, J. M. (2006). Exploring the relationships between students' academic motivation and social ability in online learning environments. *The Internet and Higher Education*, 9(4), 277-286.

Yárnoz-Yaben, S. (2013). Forgiveness, adjustment to divorce and support from the former spouse in Spain. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 289-297.

Yárnoz-Yaben, S., Garmendia, A. & Comino, P. (2015). *Looking at the Bright Side: Forgiveness and Subjective Well-Being in Divorced Spanish Parents*. *Journal of Happiness Studies*, 17(5), 1905–1919. <https://doi.org/10.1007/s10902-015-9677->

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13), 81-87.

Yıldırım, İ. (1999). Sosyal destek programının etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 23(113).

Yıldırım, M. S. Ö. & Yaşa, C. (2019). Ebeveynleri boşanmış yetişkin bireylerin kişilerarası ilişkilerinde bağlanma modelleri ile ayrılma kaygısının ilişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 267-278.

Yıldız, R. & Erdurak, Y. (2021). Sosyal sağlık bileşeni olarak sosyal destek ve ailenin rolü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 593-600.

Yılkan, İ., & Yaman, Ö. M. (2023). Boşanmanın deneyimlenmesi üzerine karma bir desen çalışması: Erkeklerin gözünden boşanma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 2137-2159.

Yılmaz, A. E. & Fışıloğlu, H. (2006). Psychometric properties of the Fisher Divorce Adjustment Scale in a Turkish divorced sample. *Journal of Divorce & Remarriage*, 45(1-2), 149-169.

Yılmaz, A. E., Akyüz, Z., Bintaş Zörer, P., Erarslan İngeç, Ö., Öksüzler Cabılar, B., & Tulum Akbulut, S. (2021). Derivation and psychometric evaluation of the Fisher Divorce Adjustment Scale-Short Form in a Turkish sample. *Journal of Divorce & Remarriage*, 62(1), 41-65.

Zhu, H. (2015). Social support and affect balance mediate the association between forgiveness and life satisfaction. *Social Indicators Research*, 124(2), 671–681. <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0790-8>

EKLER

Ek I: Onam Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışmanın amacı bireylerin boşanma sonrası ailevi ve bireysel deneyimlerini etkileyen süreçleri ortaya çıkararak desteğe ihtiyaç duydukları noktaları belirlemektir. Bu doğrultuda vereceğiniz bilgiler benzer süreçlerden geçen kişilere yönelik yapılacak akademik çalışmalar için bilgi sağlayacağından çalışma boyunca cevaplarınızı gönüllülük ilkesi doğrultusunda vermenizi rica ediyorum.

Cevaplarınız etik ilkeler doğrultusunda gizlilik içinde hiçbir kimlik bilginiz alınmadan toplanacak ve değerlendirilecek; verdiğiniz bilgiler kimse ile paylaşılmayacaktır. Boşanma süreciniz ile ilgili destek almak isterseniz size ulaşabilmem için anket formunun sonuna e-posta adresinizi bırakabilirsiniz.

Çalışmamı Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans programında Doç. Dr. Meral Sert danışmanlığında yürütmekteyim.

Verdiğiniz destek için şimdiden teşekkür ederim.

Araştırmacı Ayşe Ulucak

Verilen bilgileri okudum ve anladım. Çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını kabul ediyorum. **Onay:**

Ek II: Demografik Bilgi Formu

Bu bölümdeki sorular sizleri tanımaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Lütfen her bir soruda şu anki durumuzu belirten seçeneği işaretleyiniz.

1. Yaş Aralığınız

17-27
28-39
40-49
50-59
60-65

2. Cinsiyetiniz

Kadın
Erkek

3. En Son Bitirdiğiniz Okul

Okuma Yazma Yok
İlkokul
Ortaokul
Lise
Lisans
Lisansüstü

4. Çalıştığınız Yer

Kamu
Özel Sektör
Serbest Meslek
Ev Hanımı
Çalışmıyorum
İşsiz

5. Gelir Grubunuz

Düşük
Orta

Yüksek

6. Kaç Yıl Evli Kaldınız?

6 aydan az

6 ay- 1 yıl

1-3 yıl

4-6 yıl

7-10 yıl

10-18 yıl

7. Çocuğunuz Var mı?

Evet

Hayır

8. Varsa Kaç Tane?

1

2

3

4

5 ve daha fazla

0

9. (Varsa) Çocuğumun/ Çocuklarımmın Velayeti

Bende

Çocuğun Diğer Ebeveyninde

Çocuğum yok

10. Boşanma Sürecim

Son altı ay içinde başladı ve devam ediyor.

Altı aydan daha az bir süre önce tamamlandı.

Altı ay ile bir sene arasındaki bir süre önce başladı ve devam ediyor.

Altı ay ile bir sene arasında bir süre önce tamamlandı.

Bir sene ile beş sene arasında bir süre önce tamamlandı.

11. Halihazırda romantik bir ilişkim ya da evliliğim

Var

Yok

Ek III: Fisher Boşanmaya/Ayrılığa Uyum Ölçeği-Kısa Formu Örnek Maddeler

Aşağıdaki ifadeler, **boşandıktan ya da romantik bir ilişkiniz sonlandıktan sonra** sıklıkla ortaya çıkabilecek duygu, düşünce ve davranışları yansıtmaktadır. Bitirdiğiniz ilişkinizi düşünerek, her ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve bu ifadenin **ne sıklıkta sizin şimdiki duygu, düşünce ve davranışlarınıza uygun olduğunu** yandaki bölmede işaretleyiniz. Lütfen, her ifade için sadece bir yeri işaretlemeye özen gösteriniz. Yanıtlarınızı aşağıdaki ölçeğe göre değerlendiriniz:

Bu ifadeler ne sıklıkta sizin şimdiki durumunuza uygun? 1) Her zaman 2) Genellikle 3) Bazen 4) Nadiren 5) Hiçbir zaman		Her Zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
1.	Öyle üzgünüm ki kendimi ağlayacakmış gibi hissediyorum.					
3.	Kendimi çekici buluyorum.					
5.	Yeni biriyle ilişki kurmayı düşünmek bile beni rahatsız ediyor.					
7.	Eski partnerime karşı romantik duygular besliyorum.					
9.	Eski partnerime kolayca öfkeleniyorum.					

Ek IV: Heartland Affetme Ölçeği Örnek Maddeler

Hayatımız boyunca, kendi davranışlarımız, başkalarının davranışları veya kontrolümüz dışındaki durumlar nedeniyle olumsuz olaylar yaşayabiliriz. Bu olumsuz yaşantıların ardından belli bir zaman geçtikten sonra, kendimiz, diğer insanlar veya yaşanan durumlar hakkında olumsuz duygu veya düşüncelerimiz olabilir. Bu tür olumsuz olaylara genel olarak nasıl tepki verdiğinizi düşününüz ve aşağıda verilen her ifadenin yanına, tarif edilen olumsuz duruma genellikle nasıl tepki verdiğinizi ifade eden sayıyı (aşağıdaki 7'li değerlendirme ölçeğine göre) yazınız. Vereceğiniz yanıtlarda doğru veya yanlış cevap yoktur. Lütfen yanıtlarınızda olabildiğince dürüst ve samimi olunuz.

1	2	3	4	5	6	7
Beni hiç yansıtmıyor		Beni pek yansıtmıyor		Beni biraz yansıtıyor		Beni tamamen yansıtıyor

___ İşleri berbat ettiğimde önce kötü hissetmeme rağmen zamanla kendimi rahatlatabilirim.

___ Yaptığım kötü şeylerden öğrendiklerim onlarla baş etmemde bana yardımcı olur.

___ Yaptığım hatalara, zamanla daha anlayışlı olurum.

___ Yaptığının yanlış olduğunu düşündüğüm kişiyi cezalandırmayı sürdürürüm.

___ Beni incitenlere karşı katı olmaya devam ederim.

___ Başkaları bana geçmişte zarar vermiş de olsa, eninde sonunda onları iyi insanlar olarak görebilirim.

Ek V: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Örnek Maddeler

Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemek için 1'den 7 'ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz.

Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız. Sizce doğruya en yakın olan rakamı işaretleyiniz.

1. **Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya çalışır.**

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

2. **İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) alırım.**

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

3. **Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.**

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

4. **İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.**

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

Ek VI: Ölçek İzinleri

 Esin Yılmaz Alici: ben 20 Haz 2022 Pzt 14:08 	Ayşe Hanım Merhaba, Tez çalışmanızda FDAS'ı kullanmanızdan memnuniyet duyarım. Ekte hem uzun hem de kısa versiyonları için ölçekleri, puanlama yönergelerini ve ilgili makaleleri gönderiyorum. Kolaylıklar dilerim, Adviye Esin Yılmaz, Ph.D.
 Aslı Bugay Sökmez Alici: ben 21 Haz 2022 Sal 00:09 	 Türkçe diline çevir Merhaba Ayşe Ölçeği çalışmanızdan kullanmanızdan mutluluk duyarım. Ekte ölçeği ve ölçeğe ait bilgileri içeren makale çalışmamızı bulabilirsiniz. Sevgiler, Doç.Dr. Aslı Bugay Sökmez -- Aslı Bugay, Ph.D.
 haluk arkar Alici: ben 5 Eki 2022 Çar 17:58 	Sayın Ayşe Ulucak, Cokboyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeği ve puanlamasını aşağıdaki kaynakta bulabilirsiniz. Başarılar dilerim. Prof. Dr. Haluk Arkar Eker, D., H. Arkar ve H. Yıldız, "Cok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği",Türk Psikiyatri Dergisi, 12, 17-25 (2001).

Ek VII: Etik Kurul İzni

Marmara Üni Evrak Tarih ve Sayısı: 09.02.2024-730042

T.C.

**MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU KARARI**

Sayı:

Tarih:

Araştırmacılar: Ayşe ULUCAK

Onay Tarihi ve Onay Sayısı: 19.01.2024 /01-22

Sayın: Doç. Dr. Meral SERT

“Bosanmaya Uyum ve Affedicilik Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Etkisi” isimli çalışmanız Üniversitemiz Eğitim Bilimler Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından incelenmiş ve etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir. .